

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

AK PARTİ VE DÖNEM SEÇİMLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hacer SAYAR

**Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Gül Tuba TAŞPINAR DAĞCI

NİSAN-2017

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AK PARTİ VE DÖNEM SEÇİMLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hacer SAYAR (127207013)

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Bu tez 14/04/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

GÜL TUBA DAĞCI

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Kaan DİYARBAKIRLIOĞLU

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Zelha ALTINKAYA

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Hacer SAYAR

14.04.2017

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, dünya genelinde yüzlerce çeşidine rastlanan, seçim yöntemlerinin ayrıntılı olarak işlenmesi ve “en iyi” seçim yöntemine ulaşmak gibi bir kaygıdan ziyade; seçim sistemlerinin ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) Döneminde yapılan seçimler ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Esasen adaletli ve istikrarlı bir yönetimin sağlanması açısından, seçimlerde tek belirleyici faktörün seçim sistemleri olmadığı, bunun yanı sıra her seçim öncesinde seçmen iradesini etkileyen gelişmelerin de önem arz ettiği bilinmelidir.

Öncelikle bu zorlu süreçte maddi-manevi desteklerini esirgemeyen, hayatıma dair aldığım her kararda arkamda duran eşime ve aileme sonsuz teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca lisansüstü eğitim kararında beni yönlendiren, bana manevi destek sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Kenan DAĞCI' ya, maddi-manevi zorluklar içerisinde yoğun emek harcadığım bu çalışmamın oluşmasında gerekli zamanı ve ortamı yaratan, engin bilgisine de başvurduğum tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Gül Tuba TAŞPINAR-DAĞCI hocama teşekkür ederim.

Hacer SAYAR

14.04.2017

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ÖZET.....	viii
SUMMARY.....	ix
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM 1: SİYASET, DEMOKRASİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR VE SİYASAL KATILIM..... 3

1.1 SİYASET VE DEMOKRASİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	3
1.1.1 Siyaset Kavramı.....	3
1.1.2 Demokrasi ve Siyasal Kültür.....	5
1.1.3 Seçim ve Seçmen.....	9
1.2. SİYASAL KATILMA.....	10
1.2.1. Siyasal Katılımı Uyaran Nedenler.....	12
1.2.2. Siyasal Katılma ve Oy Verme.....	14
1.2.3. Siyasal Katılma Düzeyleri ve Biçimleri.....	17
1.2.4 Siyasal Katılma Etki Eden Faktörler.....	22
1.2.4.1. Siyasal Katılımda Toplumsal Etkenler.....	22
1.2.4.2. Siyasal Katılımda Psikolojik Etkenler.....	25
1.2.4.3 Siyasal Katılma Etki Eden Sosyo-Kültürel Faktörler.....	27
1.2.4.4. Kitle İletişim Araçlarını İzleme ve Siyasal Katılım.....	30

BÖLÜM 2: SİYASAL PARTİ VE SEÇİM SİSTEMLERİ 32

2.1. SİYASAL PARTİ TANIMI, TARİHÇESİ VE KURAMLAR.....	32
2.2. SEÇİM SİSTEMLERİ.....	36
2.2.1. Seçim Sistemi Tanımı.....	37
2.2.2. Seçim Sistemi ve Demokrasi İlişkisi.....	39
2.2.3. Tek Partili Sistem.....	43
2.2.3.1. Türkiye’de Tek Partili Sistem Dönemi (1923-1934).....	43
2.2.3.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Tek Partili Dönemi (1935-1945).....	61
2.2.4. Çok Partili Sistem.....	67
2.2.5. Çoğunluk Sistemleri.....	69

2.2.6. Nispi Temsil Sistemi	73
2.2.7. Karma Sistemler.....	77
BÖLÜM 3: AK PARTİ ve GENEL SEÇİMLERİ.....	78
3.1. AK PARTİ'NİN KURULUŞ SÜRECİ	78
3.2. AK PARTİ'NİN KURULUŞU VE RECEP TAYYİP ERDOĞAN DÖNEMİ.....	79
3.2.1. Kuruluş.....	79
3.2.2. Recep Tayyip Erdoğan Dönemi (2001-2014).....	82
3.2.2.1. Parti Programları	83
3.2.2.2 Seçim Beyannameleri.....	84
3.3. 2002 GENEL SEÇİMLERİ	85
3.3.1. Vaatler	86
3.3.2. Afişlerin ve Sloganların Algılanması.....	88
3.3.3. İcraatlar	90
3.4. 2007 GENEL SEÇİMLERİ	92
3.4.1. Vaatler	93
3.4.2. Afişler ve Sloganların Algılanması.....	96
3.4.3. İcraatlar	99
3.5. 2011 GENEL SEÇİMLERİ	100
3.5.1. Vaatler	101
3.5.2. Afişlerin ve Sloganların Algılanması.....	104
3.5.3. İcraatlar	107
3.6. AHMET DAVUTOĞLU DÖNEMİ (2014-2016).....	109
3.7. 2015 GENEL SEÇİMLERİ	116
3.7.1. 7 Haziran 2015 Seçimleri.....	117
3.7.1.1. Vaatler	118
3.7.1.2 Afişlerin ve Sloganların Algılanması.....	119
3.7.1.3. İcraatlar.....	122
3.7.2. 1 Kasım 2015 Seçimleri.....	123
3.7.2.1. Vaatler	124
3.7.2.2. Afişlerin ve Sloganların Algılanması	126
3.7.2.3. İcraatlar.....	128
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	131
KAYNAKÇA.....	136
EKLER	148

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
Ar-Ge	: Araştırma ve Geliştirme
A-RMHC	: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
BDP	: Barış ve Demokrasi Partisi
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
Dr.	: Doktor
DSP	: Demokratik Sol Parti
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
HES	: Küçük Hidroelektrik Santral
HSYK	: Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
md.	: madde
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
Prof.	: Profesör
RP	: Refah Partisi
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi

TpCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UYAP	: Ulusal Yargı Ağı Projesi
vd.	: ve diğerleri
YHT	: Yüksek Hızlı Tren
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Seçim Yıllarına Göre Parlamentodaki Kadın ve Milletvekili Sayısı	97
Tablo 2: 25. Dönem Yurt İçi ve Yurt Dışı Sandıkların Toplamı.....	118
Tablo 3: Haziran Seçimlerinde Partilerin Bölgesel Oy Dağılımı (%).....	118
Tablo 4: 26. Dönem Yurt İçi ve Yurt Dışı Sandıkların Toplamı.....	128
Tablo 5: Kasım Seçimlerinde Partilerin Bölgesel Oy Dağılımı (%)	129

YAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: AK Parti ve Dönem Seçimleri	
Tezin Yazarı: Hacer SAYAR	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Gül Tuba TAŞPINAR DAĞCI
Kabul Tarihi: 14.04.2017	Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) + 154 (tez)
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler	
<p>Dünyada nadir rastlanan bir parti sistemi örneği, hakim parti sistemi Türkiye’de Adalet ve Kalkınma Partisi’nin dördüncü kez tek başına hükümet kuracak bir parlamenter çoğunluğu elde etmesi sebebiyle yürürlüğe girmiştir. Muhalefet açısından bu değişim, kendi içlerinde birleşmedikçe ve alternatif politikalar üretmeyi başarmadıkça hâkim parti karşısında şanslarının iyice azaldığı anlamına gelmektedir. 3 Kasım 2002 yılında AK Parti, Recep Tayyip Erdoğan’ın önderlik ettiği ilk genel seçimde %34 oy oranı ile tek başına iktidara gelmiştir. %19 barajının uygulandığı seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), AK Parti’nin ardından meclise milletvekili sokmayı başaran diğer parti olmuştur. AK Parti, meclise girecek toplam milletvekili sayısının üçte ikisini elde ederek meclis tarihindeki en başarılı portrelerinden birisini çizmiştir.</p> <p>Temmuz 2007 yılında yapılan seçimlerde ise AK Parti %46 oy oranıyla tek başına iktidar olma özelliğini korumuştur. 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in görev süresinin dolması üzerine 11. Cumhurbaşkanı’nın belirlenmesi amacıyla erken seçime gidilmiştir. CHP ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) AK Parti’nin gerisinde sırasıyla %20 ve %14 oy oranlarıyla ikinci ve üçüncü partiler olarak yer almışlardır. Haziran 2011 yılı 24. Dönem Milletvekilleri Genel Seçimleri 2007 yılında yapılan referandum ile anayasa değişikliğine gidilerek 5 yıldan 4 yıla düşürülmesi nedeniyle bu tarihte yapılmıştır. Bu seçim ayrıca milletvekili aday olma yaşının 25 yaş sınırına düşürüldüğü dönemdedir. Seçim sonucunda AK Parti %49, CHP %25, MHP ise %13 oy almıştır. AK Parti oy oranını %3 artırırken CHP’nin %5’lik bir oy artışı sağladığı görülmektedir. Milletvekili sayısına bakıldığında ise AK Parti’nin ve MHP’nin gerilediği söylenebilir. Bu seçimin diğer bir özelliği ise 34 yıl aradan sonra ilk defa erken yapılmayan seçim olma özelliğine sahip olmasıdır. 7 Haziran 2015 seçimlerine AK Parti, Cumhurbaşkanı olan Recep Tayyip Erdoğan’ın yerine Ahmet Davutoğlu liderliğinde katılmıştır. Seçim sonucunda 2002 yılından bu yana tek başına iktidar olan AK Parti %40 oy almış ancak yeterli milletvekili sayısını sağlayamayarak bu özelliğini kaybetmiştir. CHP %25 ve MHP %16 oy oranlarıyla yine AK Parti’nin gerisinde yer almıştır. Seçimlerde ilk kez yer alan Halkların Demokratik Partisi (HDP) ise %13 oy oranı ile mecliste 80 milletvekili bulundurma hakkını elde etmiştir. Seçim sonrasında hükümetin kurulması amacıyla AK Parti’nin diğer partilerle yaptığı ikili görüşmeler sonucunda olumlu bir karar sağlanamaması nedeniyle 1 Kasım 2015 tarihi için erken seçime uygulamasına başvurma kararı alınmıştır. 1 Kasım 2015 seçimlerinde AK Parti %49.6 oy oranı ile mecliste 315 milletvekili bulundurma hakkını kazanarak yeniden tek başına iktidar olmuştur. CHP %25, MHP %11, HDP ise %10 oy olarak AK Parti’yi izlemişlerdir. Bu seçimde en belirgin görünen hususlar MHP’nin oylarının AK Parti’ye kayması ve tüm partilerin önceki seçimden itibaren Kasım seçimine kadar 3 ay gibi kısa bir sürede hazırlık yapmak zorunda kalmış olmalarıdır.</p> <p>2002-2015 dönemleri arası seçim sonuçlarının geneli göz önünde bulundurulduğunda AK Parti’nin diğer siyasi partilere nazaran çok daha başarılı bir portre çizdiği, bu başarıda sunulan vaatlerin, hazırlanan afişlerin ve gerçekleştirilen icraatların önemli bir rol oynadığı sonucuna varılmıştır. Kısacası AK Parti Dönemi seçimlerinin sonuçları çalışmanın hipotezini destekler niteliktedir.</p>	
Anahtar Kelimeler: Siyaset, Siyasi Partiler, AK Parti, Genel Seçimler.	

Yalova University Institute of Social Sciences Master Summary

Thesis Title: General Elections In the Period of Justice and Development Party In Turkey	
Thesis Author: Hacer SAYAR	Advisor: Asst. Prof. Gül Tuba TAŞPINAR DAĞCI
Date of Acceptance: 14.04.2017	Total Number of Pages: ix (pre-text) + 154 (main body)
Department : International Relations	Field of Study: International Relations
<p>A rare example of a party system in the world, the ruling party system, has entered into forcement in Turkey due to obtain a majority of the parliamentary to be the government alone for the fourth time by Justice and Development Party. In terms of the Opposition, this change means that their chances for the ruling party have diminished considerably unless they have united themselves and have been able to produce alternative policies. On November 3, 2002, Justice and Development Party have come to power alone with 34% of the votes in the first general election led by Recep Tayyip Erdoğan. In the elections in which the 19% threshold was imposed, the Republican People's Party (CHP) became the other party that succeeded to get in parliamentary deputies after Justice and Development Party. Justice and Development Party won two-thirds of the total number of deputies to enter the parliament, and has one of the most successful portraits on parliamentary history.</p> <p>In the elections held in July 2007, Justice and Development Party has maintained its power as a sole power with a rate of 46%. On the expiry of the tenure of President Ahmet Necdet Sezer, early elections were held for the appointment of the 11th President. Republican People's Party and the Nationalist Action Party (MHP) were second and third parties with rates of 20% and 14% respectively, after Justice and Development Party. General Elections in the 24th of June 2011 were held on this date due to of the reduction of it to 4 years from 5 years by amendment of the constitution in referendum held in 2007. This election is also the period when the age of being a deputy candidate's age is reduced to 25. As a result of the election, Justice and Development Party, Republican People's Party, and the Nationalist Action Party got vote rates of 49%, 25%, and 13%, respectively. While Justice and Development Party increased its voting rate by 3%, it has been seen that Republican People's Party increased their voting rate by 5%. Considering the number of deputies, it can be said that Justice and Development Party and Nationalist Action Party have declined. Another feature of this election is that it is the first election that has not been held since 34 years. In June 7, 2015 elections, Justice and Development Party led by Ahmet Davutoğlu instead of President Recep Tayyip Erdoğan. As a result of the election, Justice and Development Party, which has been the sole ruler since 2002, has received 40% but lost its ability to provide enough deputies. Republican People's Party by 25% and MHP by 16% were behind Justice and Development Party. For the first time in the elections, People's Democratic Party (HDP) had the right to hold 80 deputies in the parliament with a 13% voting rate. As a result of Justice and Development Party's bilateral talks with the other parties to establish the government after the election, it was decided to apply for an early election on 1 November 2015 due to the failure to make a positive decision. In the elections of November 1, 2015, Justice and Development Party became the ruling party again with the right to possession of 315 members of parliament with 49.6% of the vote. Republican People's Party had 25%, MHP 11%, HDP 10% of votes. The most obvious issues in this election are that Nationalist Action Party's votes have shifted to Justice and Development Party and all parties have had to make preparations only for three months from the previous election.</p> <p>When the results of the elections between the years 2002-2015 are taken into consideration generally, Justice and Development Party has drawn much more successful portrait than other political parties due to promises, prepared banners and performances. In other words, the results of elections seem to support the hypothesis of the study.</p>	
Keywords: Politics, Political Parties, AK Party, General Elections.	

GİRİŞ

Çağdaş demokrasinin geçerli olduğu ülkelerde yapılan seçimlerin rolü siyaset bilimi ve tarihsel açıdan önem arz eden bir konudur. Demokratik ilkelere genellik, eşitlik, gizlilik gibi ilkelere dikkat çekilerek adalet ve istikrar sağlama ortak paydasında buluşma amacı olan seçimlerin her dönem farklı olaylara sahne olduğu ve farklı sonuçlar doğurduğu bilinmektedir. Çoğulcu toplum yapısının korunarak siyasal istikrar açısından toplumla iç içe olmayı sağlayan bir yönetim tarzı olarak ileri demokrasi gerekliliği vurgulanmaktadır. Seçimlerde demokrasi ve adalet kavramlarının yerini bulması adına 2002 dönemi ve sonrasında önemli bir örnek oluşturacağı düşünülmektedir.

Türkiye’de 2000’li yılların öncesinde yönetimde istikrarın sağlanamadığı ve koalisyon hükümetlerinin pek çok krizle başa çıkmak zorunda kaldığı görülmüştür. 2000’li yıllara gelindiğinde ise 2002, 2007 ve 2011 genel seçimlerinde AK Parti’nin tek başına iktidar olacak oranda oy alması ve her genel seçimde bir öncekine göre oy oranını artırması halkın aradığı istikrarlı yönetimin sağlanmasına işaret olmuştur. Ayrıca AK Parti Türk siyasi tarihinde bu özelliğe sahip ilk örnek olmuştur. Türk siyasi tarihinde önemli yere sahip bu 3 seçim dışında 2015 yılında gerçekleştirilen 2 seçim de birbirinden oldukça farklı sonuçlar doğurmuştur. 7 Haziran seçimlerinde oy kaybı yaşayan iktidarın hükümet kurulamaması sonucu 3 ay sonrasında tekrar yeterli oyu sağlaması, oy kayıplarını oluşturan etmenler, siyasi partilerin birbirleriyle olan ilişkileri ve halka yansımaları bu istikrarın sağlanması açısından önemli unsurlardır.

Çalışmanın konusu sosyal bilimler alanında demokrasi ile ilişkili olan genel seçimler ve seçim sistemleri olarak belirlenmiştir. Çalışma konusu açısından seçme, seçilme, siyaset, seçim sistemleri kavramları ele alınarak Türkiye’de yapılan seçimler ve önemli olaylar kronolojiye uygun şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Seçimlerle ilişkili olabilecek yani seçimlere temel oluşturan ya da seçim sonuçlarını etkileyen olaylar ve kişiler anekdotlarla ele alınmış, seçimler öncesi ve sonrasındaki siyasi gelişmelere yer verilmiştir. Çalışmada 2002 yılından itibaren önemli başarılarla imza atmış ve pek çok kez tek başına iktidar olma özelliği kazanmış AK Parti’nin genel seçim sonuçları ve diğer partilerle karşılaştırmalarına öncelik verilmiştir.

Çalışmada Türkiye’de yapılan 3 Kasım 2002, 22 Temmuz 2007, 12 Haziran 2011, 7 Haziran 2015 ve 1 Kasım 2015 seçimlerin resmi sonuçları ve bahsedilen seçimlerin öncesinde ve sonrasında verilen vaatler, uygulanan propaganda çalışmaları ile bu söylemlerin seçmen tarafından algılanış biçimleri ortaya konulmuştur. Bu unsurların siyasi olaylarla birleştiğinde halka ve seçim sonuçlarına olası etkileri yorumlanarak AK Parti’nin başarısında etkili unsurlar ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada kaynak tarama metodu kullanılmıştır. Çalışmadaki veriler kitaplar, dergilerde yayınlanan makaleler, seçim beyannameleri, internet gazete haberleri ve tezlerden elde edilen bilgiler sayesinde toplanmıştır. Ayrıca AK Parti’nin resmi sitesinde yayınlanan kaynaklar, miting konuşmaları, istatistikî veriler kullanılmıştır. Seçim vaatleri, yapılan icraatlar gibi konular için genellikle AK Parti Seçim Beyannameleri ve resmi web sitesi verileri kullanılmaya çalışılmıştır. Ayrıca seçim sistemlerini konu alan diğer yüksek lisans ve doktora tezleri de seçimlerde gelişen olayların anlatımına katkı sağlamıştır.

“AK Parti seçim vaatleri, afiş ve sloganları ve gerçekleştirdiği icraatlarıyla başarılı bir iktidar sürdürmektedir” hipotezi kurulabilir. Ayrıca “2002, 2007, 2011, 7 Haziran 2015 ve 1 Kasım 2015 olmak üzere AK Parti’nin tüm genel seçimlerde diğer siyasi partilere göre daha başarılı bir profil çizmiştir” hipotezi de öne sürülebilir.

SİYASET DEMOKRASİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR VE SİYASAL KATILIM

1.1 SİYASET VE DEMOKRASİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Siyaset; toplumda yaşayan bireylerin ortak değerleri etrafında şekillenen, değer yargılarına ve algılamalarına göre yön bulan, buna karşın, zamana bağlı olarak değişebilen, güç ve kaynak paylaşımını da içeren bir kavramdır. Toplumsal yaşamın önemli bir kısmını kapsayan siyasetin, en can alıcı aracı ise siyasal partilerdir. Yüzyıllar öncesinde siyaset, belli kesimlerin kendi çıkarlarını korumak için ortaya koydukları bir araç olsa da bugünkü demokratik rejimlerde bireylerin, siyasal katılımının sağlanması ve siyasal unsurları etkilemesiyle yeni anlamına kavuşmuştur. Günümüzde demokrasinin gerçek anlamda işlerlik kazanabilmesi için bireylerin, hem siyasal katılımının tam olarak sağlanabilmesi hem de yönetimlerde tam anlamıyla söz sahibi olmasına gerekir.

1.1.1 Siyaset Kavramı

Siyaset kelimesinin İngiliz dilindeki karşılığı “politics” olarak bilinmektedir. “Politics” kelimesi eski Yunancada şehir anlamına gelen “polis” kelimesinden türemiştir. Polis bununla birlikte bir siyasi modeli temsil etmektedir. Bu modelde tüm vatandaşların şehir işlerine duyarlı olması istenmekte ve bunu yapmayanlar “ilgisiz” ve hatta ahmak (idiot) olarak nitelendirilmektedir. Esasen Antik Yunan’daki politikanın, günümüzdeki demokratik politikaya benzer şekilde herkesi içeren, çoğulcu ve rekabetçi olma özelliklerinden uzak olduğu belirtilmektedir. Sitenin bütün yaşayanları değil, yalnızca nüfusları genel nüfus içinde daha az bir yüzdeye sahip olan vatandaşlar politika yapma ayrıcalığına sahiptir. Antik Yunan’da değerlerde çoğulculuk da bulunmamaktadır. Bütün vatandaşların sitenin ortak değerlerine (ve tanrılarına) tam olarak inanmaları ve bağlı olmaları beklenir ve bunu yapmayanlara iyi gözle bakılmazdı. Ayrıca, kamusal görevde bulunma yarışmaya değil, rotasyona bağlanmıştır. Büyük bir ihtimalle, büyük Antik Yunan filozofu Aristo'nun siyaseti en yüce ve en anlamlı insan faaliyeti olarak betimlemesinin ardında da bu kolektif ruh yatmaktaydı (Yayla, 2002: 1). İlerleyen zaman içinde

politikanın kapsamı, tarzı ve vasıfları da değişmiştir. Politika beşeri faaliyetlerin meşru ve gerekli bir türü olarak kabul edilir hale gelmiştir.

Antik Yunan'dan günümüze kadar batı düşünce tarzı içerisinde evrensel bir gerçek olduğu düşünülen politikanın, farklı dönemlerde farklı kişiler tarafından farklı tanımları yapılmıştır. En ilgi çekici tanımlardan veya vasıflandırmalardan bazıları devlet adamları tarafından yapılmıştır. İngiliz Lord Butler siyaset için “mümkün olanın sanatıdır” derken, yine başka bir İngiliz devlet adamı Benjamin Disraeli, politikayı “insanları aldatma yöntemi ile yönetme sanatını” olarak tanımlamıştır. Yirminci yüzyılın en büyük despotlarından Adolf Hitler ise politikayı, “bir milletin dünyadaki varlık mücadelesini yürütme sanatı” şeklinde tanımlamıştır (Heywood, 2007: 2).

Bir yönetme sanatı olan siyaset, ancak, yurttaşların ihtiyaçlarının karşılanmasıyla anlam kazanır. Bütün bireylerin en iyiye, en güzele layık olduğuna inanılmalıdır. Bundan dolayı bir ülkedeki bütün kaynakların yurttaşlar yararına doğru yönetilmesi ve kullanılması, elde edilen kazanımların hakça paylaşılması, bireyler arasında çıkabilecek çatışmaların önlenmesi siyasetin ana görevlerindedir.

Bugüne kadar yapılan tanımların her biri politikanın değişik yönlerini öne çıkarmıştır. Ayrıca bu tanımların ideolojik veya değersel konumunu sergilemiştir. Herkesi tatmin edecek ve herkesin üzerinde tam bir anlaşma sağladığı bir siyaset tanımı şimdiye kadar ortaya çıkmamıştır. Bundan sonra böyle bir tanımın olması ihtimali de zayıftır. Siyasetin hem tanımı, hem de kendisi halen çeşitli nedenlerle tartışılmaktadır (Heywood, 2007: 2). Tartışmaların en önemli nedeni, siyasetin güçlü olanlar tarafından bir araç olarak kullanılmasıdır. Bireyler güçlü olanlardan birini tercih etmektedir. Seçilmek için halkın karşısına çıkan o güç sahipleri, gerçekte halkı temsil etmeyebilir. İşte asıl tartışılan konu budur. Bu durumun da gerçek anlamdaki, özgürlükçü demokrasiyle bir bağlantısı yoktur.

Siyaset sözlüğündeki birçok kelime gibi, “demokrasi” kavramı da oldukça güçlü duygusal yan anlamlar kazanmıştır. Demokrasi, çoğu kere, bir siyasi rejimin belirli özelliklerini tanımlamakta, ona yönelik onaylayıcı bir tutumu teşvik edecek şekilde de kullanılmaktadır. Günümüzde, ciddi farklılıklar gösteren siyasi sistemler

her zaman demokratik olarak açıklanmakta ve bu terim farklı anlamlarda kullanılmaktadır (Barry, 2004: 319).

1.1.2. Demokrasi ve Siyasal Kültür

Siyasi düşünceler tarihine bakıldığında ilk çağlardan bugüne kadar demokrasinin tartışıldığı bilinmektedir. Yunanca olan demokrasi sözcüğü, kısaca halkın egemenliğine dayalı yönetim biçimi olarak bilinmektedir (Tuncay, 1996: 21). Demokrasi, siyasal ve toplumsal örgütlenmenin en yüksek biçimi olarak kabul edilmektedir. (Sartori, 1996:4). Halkın egemenliğinin tam olarak yansıdığı sistemlerde, demokrasinin anahtarı olarak kabul edebileceğimiz örgütlenme sağlamış olacaktır.

Demokrasi kavramının belli ilkeleri ve özellikleri günümüzde daha da genişletilmiştir. Bir anlamda demokrasi siyasi rejimi belirtmektedir. Rejimin özelliği demokrasi tanımını oluşturmaktadır. Demokrasi, organize bir sosyal faaliyetin amaçları ve araçları hakkında fikirler bütünü olmamakla birlikte, belli bir yönetim sistemi ve onun içinde güçlerin dağılımını ifade etmektedir (Kahraman, 2002: 16).

Doğrudan demokrasinin ideal olma özelliği nedeniyle esas amacın bu ideale en yakın olan yönetim şeklini bulmak olduğu söylenmektedir. Günümüzde demokrasi kavramı dendiğinde “temsili demokrasi”yi anlamak gerekmektedir. Temsili demokrasi, dar anlamıyla halkın temsilcilerinin özgür iradeyle seçilmesi anlamına gelmektedir. Yönetilen halk, yöneten ise “halkın temsilcileri”dir (Aktan, 1999: 600-606).

Demokrasi için gerekli olan, ferdin ortaya çıkması, ferdin ihtiyaçları ve beklentilerinin tespit edilmesidir. Modernite öncesinin hemen hemen bütün devlet ve yönetim biçimleri, bütün toplumsal kurumlar, bireyi ezmiş ve geri plana itmiştir (Hocaoğlu, 1997: 31). Geri plana itilen birey, ya siyaset kurumundan tamamen soyutlanmakta ya da istemeyerek bir siyasal tercihte bulunmaktadır. Egemen güçlerin hâkim olduğu, halk egemenliğinin tam yansımadığı toplumlarda siyasal kültürün varlığından da söz etmek güç olacaktır.

Bir toplumda bütün siyasi faktörlerin analizinde siyasal kültür de değerlendirme kapsamında olmalıdır. Çünkü siyaset toplumsal bir olgudur ve sosyal yaşam alanında da kültürün önemi herkesçe kabul edilmektedir (Şentürk, 2008:200).

Siyasal kültür, dört farklı kavramlaştırma çerçevesinde tanımlanmıştır. Bunlar (Sarıbay, 1992: 67);

1. D. Easton'un "nesnel" (objective) kavramlaştırması,
2. G. Almond, B. Powell ve S. Verba'nın "psikolojik" veya "öznel" (subjective) kavramlaştırmaları,
3. L.W. Pye'in "bulgusal" (heuristic) kavramlaştırması,
4. Fagen ve Tucker'in "içlemsel" (comprehensive) kavramlaştırmaları

çerçevesinde ortaya konulmuştur. Easton' un tanımına göre, var olan siyasal sistemle ona uygun bir siyasal kültür arasındaki ilişki temeline dayanmaktadır. Nesnellikle anlatılmak istenilen durum, kişilerden bağımsız, onları aşan, fakat aynı zamanda onları bir arada tutan bütünlüktür. Bu anlamda siyasal kültür, "*belirli bir düşünme, hissetme ve davranma örüntüsüne sahip, inançlar, fikirler, normlar ve değerler dizisidir*". Psikolojik ya da öznel kavramlaştırmaya göre siyasal kültür, yukarıdaki tanımla tam bir zıtlık teşkil ederek, "*siyasal sistemi oluşturan bireyleri aşan, onlardan bağımsız bir siyasal kültür tanımının kabul edilmeyeceğini*" iddia eder. Siyasal kültür, bireylerin siyasete karşı kişisel tutum ve yönelimlerinin bir bütünüdür. İçlemsel kavramlaştırma ise siyasal kültürü, onu meydana getiren özelliklerin bütünü olarak tanımlamaktadır. Diğer bir deyişle siyasal kültür, bireylerin davranışları ile zihin yapıları arasındaki birlikteliği belirleyen, davranışlar ve bunları yönlendiren psikolojik unsurların tümüdür. Bulgusal kavramlaştırmaya göre siyasal kültür, bir toplumun geleneklerini, kamu kurumlarının ruhunu, yurttaşlık bağını, kolektif akıl yürütmeyi, liderlerin üslubunu ve ayrıca o siyasal sistemi meydana getiren bireylerin kişisel hayat tarihlerinin bir ürünü olmaktadır (Sarıbay, 1992: 67-69). Diğer bir deyişle siyasal kültür, bir taraftan o siyasal sistemin geçmişini (kolektif tarihini), diğer taraftan da o toplumda meydana gelen siyasal olay ve deneyimleri yani bireylerin siyasal sistem karşısındaki duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını kapsamaktadır (Çaha, 2008: 41).

Bu farklı tanımlardan, davranışçı yaklaşımın ortaya koymuş olduğu "*siyasal kültürü öznedede temellendiren*" (Sarıbay, 1992: 69) "psikolojik" ya da "öznel" siyasal kültür kavramlaştırması yaygın olarak kabul görmektedir. Buna göre, "*bireylerin siyasal eğilimleri, üyesi oldukları toplumun siyasal kültürü tarafından belirlenmektedir. Toplumun siyasal kültürü, siyasal eğilimleri, bireylerin içinde buldukları siyasal sistem içinde üstlendikleri rolleri, tutum ve değer yargılarını oluşturmaktadır*" (Özer, 1996: 84). Diğer bir deyişle siyasal kültür, siyasal sistemde insan davranışlarına biçim veren, öncelikli davranışlarını belirleyen tutum, inanç ve duyguların toplamıdır (Şaylan, 1988: 452). Bu nedenle bir siyasal kültürü analiz etmenin yolu, siyasal sistemi oluşturan insanların siyasal düzene, siyasal kurumlara, kendilerinin o sistem içerisindeki yer ve rollerine ilişkin bilgi, duygu ve değer yargılarını, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir düzeyi vb. değişkenler doğrultusunda incelemekten geçmektedir. Nitekim davranışçı yaklaşımın temel hareket noktasını, "insanlar, içinde dünyaya geldikleri toplumun diğer kurumlarına olduğu gibi, siyasal kurumlarına ve kültürüne de, aile, arkadaş grupları, okul, meslek ve kitle iletişim araçları gibi yollarla hazırlanır" düşüncesi oluşturmaktadır (Şentürk, 2008: 201).

Siyasal kültür bir anlamda, siyasal olaylar ve bu olaylar karşısında etkilenen bireylerin davranışları arasında bir köprüdür. Siyasal kanaatlerin oluşumunda, aile, iş yeri, içinde yaşanan sosyal çevrenin büyüklüğü ve niteliği, gelir düzeyi, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, kitle iletişimi, bireyin siyasal sistem içerisindeki aktivite düzeyi, vb. değişkenler etkili olabilmektedir. Bir toplumun genel kültürel yapısı da siyasal kültürü belirleyen faktörlerdendir. Genel anlamda kültür, "*tarihsel toplumsal gelişim süreci içinde yaratılan tüm maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, kullanmada, sonraki kuşaklara iletmede yararlanılan insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tümüdür*" (Ozankaya, 1995: 47). Diğer bir anlatımla, toplum içerisinde var olan bilgi, inanışlar, sanat, ahlak, hukuk, gelenek ve toplumun bir üyesi olarak insan tarafından kazanılmış olan diğer yetenek ve alışkanlıkların tümünü içeren kompleks bir kavramdır (Şentürk, 2008: 201). Dolayısıyla, kültürel yapının kadercisi ya da akla dayalı olmasına bağlı olarak, siyasal kültür de tebaa veya katılımcı kültür özelliklerini göstermektedir. İnsanların siyasal sisteme ve olaylara karşı etkinlik, sorumluluk düzeyi farklılaşmaktadır. Diğer taraftan

siyasal sistemin ideolojik ya da pragmatist oluşuna bağlı olarak, siyasal kültürün hem değişim yönü ve hızı hem de buna bağlı olarak siyasal sistemin istikrarı değişecektir. Genel olarak ideolojik inanç sistemleri daha kapalı ve tutucu olmakta, kurumlar ve kurallar sırf kendileri açısından önem göstermektedir. Oysa açık sistemlerde kurum ve kurallar faydaları ölçüsünde varlıklarını muhafaza ederler. Siyasi istikrarı temin etmek de o kadar kolaylaşır. Siyasal tarih bileşeni de siyasal kültürün yapısını etkilemektedir. Nitekim tarihsel olma siyasal kültürün önemli bir özelliğini oluşturur. Çünkü toplumun tümüne ya da bir kısmına ait olan ve onların davranışlarına yön veren siyasi tutumlar belli bir zaman içinde şekillenmektedir (Şaylan, 1988: 452). Ulusal bağımsızlık mücadelesi ya da önemli bir savaş yaşayan toplumlarda siyasal kültür, birlik ve bütünlük özelliklerine sahiptir. Yapay olarak birleştirilmiş federasyon tipi ülkelerde genel olarak bölünme ve çatışma siyasi kültürün bir parçası haline gelebilecektir. Fakat her iki durum için de istisnalar olabilmektedir (Yücekök, 1987: 19-20). Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ve özellikle İngilizler tarafından cetvelle çizilerek oluşturulan Ortadoğu'daki devletlerde siyasal kültür gelişmemiştir. Çatışma ve ayrışma kültürü hâkimdir. Çünkü o devletleri halk bedel ödeyerek kurmamıştır. Dolayısıyla buralarda demokrasinin filizlenmesi, buna bağlı olarak da siyasal kültürün gelişmesi zordur.

Siyasal kültür ile ilgili olarak değinilmesi gereken bir diğer husus ise, siyasal kültürün temelde bir siyasal toplumsallaşma süreci olduğudur. Aile, iş çevresi, arkadaş çevresi, eğitim kurumları vb. etkenler toplumsallaşma sürecinin temel değişkenleri olarak; toplumsallaşma sürecinde genel toplumsal değerlerle birlikte toplumun siyasal tutum, inanç ve duygularının da bireye aktarılmasını sağlarlar. Siyasal kültürü aktarma sürecinde devletin, ideolojik aygıtları da bu sürecin belirlenmesi ve yeniden üretilmesinde önemli bir pay sahibidir (Şaylan, 1988: 452). Devlet denetiminin dışında kalan ve özel alana dâhil olan eğitim, din, hukuk, medya kurumları devletin ideolojik aygıtlarıdır. Bu araçlarla iktidar pekiştirilerek düzen korunmakta ve siyasal kültür aktarılmış olmaktadır.

1.1.3. Seçim ve Seçmen

Vatandaşların, bir siyasi süreç için karar vermesi ve bu sürece katılması demokrasinin işleyişi bakımından en kilit noktadır. Seçmen olabilmek için birinci koşul reşit ve gerçek kişi olmaktır. Toplumsal alanda birey farklı rollere bürünür ve farklı isimlerle isimlendirilmektedir. Örneğin piyasa mekanizması içinde kişi tüketici olarak isimlendirilirken, siyasal alanda oy hakkına sahip kişi yani seçmendir. Genel oy hakkı yaygınlık kazanmadan önce oy kullanma, servete, vergiye, öğrenim durumuna, cinsiyete, ırk ayrımına göre çeşitlilikler göstermiştir (Çam, 1995: 255). Ancak günümüzde bu kısıtlamaların olduğu uygulamalar görülmemektedir.

Ülkelerin, anayasalarında seçmen ile ilgili hususlar düzenlenmiştir. Anayasal haklardan faydalanmak için kişilerin vatandaş olması gerekmektedir. Vatandaşlığın ortaya çıkması ise Fransız, Amerikan ve İngiliz devrimleri zamanına denk gelmektedir. Fransız devrimi Citoyen'i yani vatandaş kavramını ön plana çıkararak, vatandaşa evrensel haklar kazandırmıştır (Kahraman, 2004: 17).

Seçmenler kendi faydalarını maksimize edeceklerine inandıkları siyasal partilere oy verirler (Aktan ve Dileyici, 2001: 25). Seçmenler, kamusal alanda rasyonaliteden uzaklaşırlar, bunun sebebi seçmenin bilgisinin eksik oluşudur. Bilgisizliğin temelinde ise eğitim ve kültür düzeyinin seçmenler arasında eşit olmaması yatmaktadır. Bireylerin piyasa ekonomisinde isteyecekleri ürün ve / veya hizmet hakkında araştırma yapma istekleri vardır. Oysa kamu ekonomisinde seçmenler, kamusal mal ve hizmet arzı ile kamusal mal ve hizmet talebi arasında bir sürecin olmasının gerekliliğine inanırlar. Bundan dolayı oylama esnasında ilgisizdiler. Politik ekonomide bu soruna "bedavacılık" denir. Seçmen araştırma yapmasa da, oy kullanmasa da seçime katılanların araştırma yaptığını ve oy kullanacaklarını bildiğinden dolayı, kamusal mal ve hizmetin kendisine arz edileceğinin farkındadır (Bakırtaş, 2005: 68).

İnsanlar, binlerce yıldır toplu olarak yaşadıkları ve birlikte hareket ettikleri için toplu olarak yaşamının kurallarını belirlerler. Belirlenen bu kurallar çerçevesinde toplumu yönetecek olan kişiler seçimle iş başına getirilmektedir. Seçilmişlerde, halkı adına, halkının yararına kararlar almak ve uygulamakla

mükelleftir. Demokrasiler halk egemenliğine dayanan bir yönetim şekli olup, yöneticiler halkın çoğunluğunun isteği ve tercihi üzerine seçilirler.

Seçim, halkın kendilerine temsil yetkisi veren, yasalara uygun, görev yapmakta sakıncası olmayan, halkın memuriyetini yapacak kişilerin ya da örgütlerin iş başına getirilmesi işidir. Seçimler, seçime katılmak ve seçilebilmek işlevlerini gerektirir.

Türk (1995)'e göre seçimler, demokrasilerde vazgeçilmez unsurlar olarak görülmektedir. Demokratik rejimlerde mevcut siyasi partilerin sahip oldukları ideoloji çerçevesinde düşüncelerin faaliyete geçirilmesi amacıyla diğer siyasi partilerle yarışılmaktadır. Siyasal partilere bu rekabet gücü veren yetki ise vatandaşların seçim yoluyla yaptıkları tercihlerdir. Demokratik sistemlerde yönetim yetkisi ve meşruiyetin temeli seçimlerdir. Çok partili demokrasilerde genel seçimlerde belirli bir sürede, bir yasama döneminde hükümeti hangi partinin veya partileri kuracağını, hangi parti veya partilerin ise muhalefet olarak denetim görevini yapacağını belirlemek hedeflenmektedir. Ancak iktidar veya muhalefet partisi olmak, sürekli aynı şekilde bu durumun devam edeceği anlamı taşımaz. Çünkü iktidar ve muhalefet partileri, bir sonraki seçimlerde yer değiştirebilirler. Değişiklik, barış içinde, seçimler yoluyla gerçekleşir. İşte çok partili demokratik sistemin özü ve erdemi budur (Türk ve Tuncer, 1995: 3).

1.2. SİYASAL KATILMA

Siyasal katılma; bireylerin, iktidarı kullanan yönetici ya da onların alacakları kararları etkilemek amacıyla bizzat kendilerinin planladıkları ya da başkalarınca planlanmış olan hukuki - hukuk dışı veya başarılı - başarısız eylemlere girişmeleri olarak tanımlanmaktadır (Özbudun, 1975: 4). Kışlalı (1991) ise siyasal katılmayı, yurttaşların, devletin çeşitli düzeylerdeki karar ve uygulamalarını etkileme eylemleri olarak açıklamaktadır. Mahalle ya da köy yöneticisinden devleti yönetenlere kadar, çeşitli düzeylerde gerçekleştirilen seçimler, siyasal katılmanın yalnızca bir bölümünü oluşturmaktadır. Modern demokrasilerin gelişmişlik düzeyinin siyasal katılma yaygınlığı ve etkinliği aracılığıyla ölçüldüğü ifade edilmektedir (Kışlalı, 1991: 154).

Siyasal katılımıla birlikte, siyasal sistemin değerleri, toplumsal yapının bütünüleşmesi ve aynı zamanda kişilerin siyasal sistemi etkilemesi sağlanacaktır. Yani siyasal sistem, meşruluğunu şeklen de olsa sağlamış olacaktır. Kısacası, katılımın niteliği, yaygınlığı ve yönü siyasal sistemin çizdiği sınırlara bağlıdır (Kapani, 1988: 141-142). Siyasal katılma, uzun bir siyasal ve toplumsal mücadelenin sonucunda varılan, çağdaş demokratik bir olgudur. Demokrasilerde anayasal temele dayanmaktadır. Siyasal katılma, siyasal sistemlerin oluşma türüne ve oluşma geleneğine göre ya vardır ya da yoktur. Bütün siyasal rejimler, herhangi bir topluluk ya da yönetilenlerin örgütlenme biçimlerinin toplamını ifade etmektedir. Yönetenlerin seçilme şekli, etkinliklerinin sınırı ve yurttaşa karşı sorumlulukları gibi faktörleri kapsar. Eğer, sistem yönetenlerin özgürlüğünü yönetilenler adına sınırlıyorsa, demokratik bir yapıdan, yönetilenlerin özgürlüğü yönetenler için sınırlanıyorsa otokratik bir sistemden söz edilebilir (Özer ve Meder, 2009: 10).

Çağdaş bir devlet örgütlenmesinde kişiler, hem siyasal alanla ilgili eylemlere katılır ve siyasal mekanizmaları etkiler; hem de siyasetten etkilenir. Siyasal çağdaşlaşmanın en önemli yanı, bütün toplumsal aktörlerin örgütlü bir biçimde siyasal kararların oluşumuna katılmasıyla gerçekleşir. Devletin, ulusu oluşturan sosyal aktörlere dayanması ve bu aktörlerin devlet yaşamında temsil edilmesi gerekmektedir. Aksi durumda devlet, halkıyla bütünüleşmemiş “küp kuru bir kalıp” olmaktan öteye gidemeyen bir kurum olarak kalacaktır (Keleş, 1993: 20).

Bu düşünceler çerçevesinde, katılımcı yaklaşımın artık bir moda olmadığı, yaşam çevresinin biçimlenmesine katılımın bir hak olduğu düşüncesi yaygınlık kazanmaktadır. Bu hakkın elde edilmesi ve kurumsallaşması için de, mutlaka çaba gösterilmesi gerekmektedir (Çubuk, 1993: 11).

“Halk Egemenliği” kavramının yaygınlaşması ve meşruluğunun ölçütü halkın siyasete katılmasına bağlıdır. Günümüzde rejimin demokratikliği, bireylere tanıdığı siyasal katılma olanakları ile ölçülür hale gelmiştir (Kışlalı, 1991: 154).

Siyasal katılma, toplumların farklı bölgelerinden vatandaşlara temsil imkanı sağlamakta ve ülke içerisinde belirli bir dengenin, anlaşmanın kurulmasına katkıda bulunmaktadır. Katılım düzeyinin farklı bölgelerden olma özelliğinin artışı sayesinde

toplumdaki güç dengesi siyasete daha barışçı ve istikrar sağlayıcı özellikler katmaktadır. Toplumun bazı kesimlerinin siyasal açıdan yeterli katılma imkanının bulunmaması durumunda “katılma bunalımı” meydana gelmektedir (Kışlalı, 1998: 184). Katılma imkânı bulamayan toplum kesimleri ise kendi güçleri oranında etkin olma fırsatı tanımayan sisteme karşı çıkarak tepki göstermektedirler.

Bireyin siyasal sistem hakkındaki yargıları ve hükümetten beklentileri, siyasal kültür açısından önemlidir. Ulusal bağlılığın gerçekleştiği bir ortamda, çıkarlar ulusal düzeyde görülmeye başlar ve siyasal sistemin çıktılarını etkileme gereği doğar. Bunu gerçekleştirmenin yolu da siyasal katılmadan geçmektedir.

Katılma, özünde farklı tarafların, eşit olmayan bir ilişkiler ağında ve hiyerarşik olarak üstün durumda olan toplum kesiminin kararlarını etkilemek amacını taşımaktadır. Bir otorite ve bu otoritenin karşı tarafında da, bu otoritenin kararlarından etkilenen, ancak bu kararları kendi çıkarı doğrultusunda etkilemeye çalışan taraflar vardır. Bu bağlamda katılma bir otorite ilişkisidir. Katılmanın günümüzdeki anlamı, otoriteyi belirleme değil, onu paylaşma ve etkileme anlamı taşımaktadır (Uysal, 1984: 5).

1.2.1 Siyasal Katılımı Uyaran Nedenler

Tarihsel sürece bakıldığında toplumlarda siyasal düşüncelerin ve kurumların ekonomik ve sosyal gelişmelerden soyutlanmış bir biçimde ortaya çıkmadıkları görülmektedir.

Tarih boyunca toplumların hayatında rol oynayan iki tür rejimden söz edilebilir. Biri, yönetenlerin otoritesini yönetilenlerin özgürlüğü yararına sınırlayan liberal eğilim, ötekiye tersine, yönetenlerin otoritesini yönetilenlerin lehine güçlendiren otoriter eğilimdir. Bu durumda iki ayrı felsefe iki ayrı yaşam biçimiyle karşılaşılmaktadır (Duverger, 1995: 10). Bu iki yönetim anlayışının toplumların geleneksel ya da modern (modern toplumda da otoriter anlayış söz konusu olabilir) bir anlayışa sahip olmaları ile yakından bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Geleneksel toplumun bireyi ile modern toplumun bireyi birbirinden farklı nitelikler taşımaktadır. Geçim kaynakları, üretim tarzları, sosyal ilişkileri, dünyaya

bakışları, hayat felsefeleri tamamen farklıdır. Bütün bu farklar temelde üretim ilişkilerine dayanmaktadır.

Geleneksel toplumlar, geçimlik ekonomiye dayanmaktadır. İnsanlar sadece günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar üretmekte ve artı değer çok sınırlı kalmaktadır (Şenel, 1996: 277). Geçimlik ekonomi bireylerin sosyal yaşantısını belirlemede önemli bir role sahiptir. Geleneksel toplumlarda geleneklere uymak adeta bir ibadet niteliğinde olup, bu toplumlarda dini kurallar ile örf ve adetler toplumsal yaşamın temel belirleyici ve şekillendirici unsurlarıdır (Duverger, 2002: 137). Geleneksel toplumlarda, toplumsal hareketlilik düşüktür. Bilindiği gibi toplumsal hareketlilik iki şekilde ortaya çıkmaktadır: Yatay ve dikey. Yatay toplumsal hareketlilik denildiğinde, maddi değerlere bağlı statü değişikliği olmaksızın coğrafya içinde yer değiştirmek anlaşılır. Dikey hareketlilik halinde ise saygınlık sıralamasında bir değişme söz konusudur. İşte geleneksel toplumda bu iki hareketlilik de gözükmemektedir. İnsanlar çoğu defa içinde doğdukları coğrafyada yaşar ve burada ölürlür. Yaşamları boyunca babalarından aldıkları statü ile yaşarlar. Kısacası geleneksel toplumda birey bilineni ve var olanı sürdürme alışkanlıkları içinde yaşamını sürdürmektedir (Oktay, 2005: 37).

Bazı ülkelerde, feodal yapının hüküm sürdüğü bölgeler vardır. Burada yaşayan bireylerin ulus bilincinin gelişmemiş olması, içinde bulunduğu aşiret yapısından kaynaklanır. Kişi, aşiret reisinin istekleri doğrultusunda yönlendirilmektedir. O birey için, oy vermek ulusal boyutta değil, topluluk ve aşiret boyutunda anlamlıdır. Ülkemizin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki toplumsal yapı bu anlatılanlara örnek teşkil etmektedir. Yüzyıllardır feodal yapının güçlü bir şekilde hüküm sürmesi, bireylerin bölgesel ve ulusal sorunlara bakış açıları aşiret reisi, şeyh ya da kanaat önderlerinin bakışları doğrultusunda olmaktadır. Bundan dolayı özgür seçmenlerden söz etmek güçtür.

Patrimonyal otorite tipinde, geleneksel toplumların otorite biçimi olan geleneksel iktidarın en tipik biçimi görülebilmektedir. Baba ile oğul arasındaki ilişki ile Patrimonyal otorite biçiminde yönetenle yönetilenler arasındaki ilişki birbirine benzemektedir. Bir babanın çocuklarını ödüllendirip cezalandırabilmesi gibi

patrimonyal Şef ya da devlet de yönetilenler üzerinde böyle bir tasarrufa sahiptir. Patrimonyal devletin hükümdarı, halkını hem sevip hem de dvebilmekte, onlara yerine göre mal dağıtmakta ve yeri geldikçe mallarına el koyabilmektedir. Hükümdar, devletin sahibi addedildiğinden devlet iŐlerini “Őahsi meselesi” olarak telakki etmektedir (Vergin, 2003: 57-58).

DünyevileŐme, modernleşme dediğimiz iktisadi, sosyal ve siyasal alandaki köklü deđiŐimlerin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Modernleşme, ekonomik yapıda tarıma dayalı, geçimlik ekonomi yerine sanayi üretiminin egemen olduğu bir düzene geçmeyi ve buna paralel olarak kırsalda yaşayan nüfusun kentlere yerleŐmesi, endüstriyel ve kentsel yapıya bağlı olarak okuma-yazma bilen birey sayısının artması, haberleŐmenin yüz-yüze olmasının yanı sıra kitlesel haberleŐmeyi sağlayacak kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanması ve bireylerin yaşamında birincil grup faaliyetlerinin öneminin azalması, ikincil grup faaliyetlerinin önem, çeşit ve sayısının artmasıyla ortaya çıkan toplumsal değişme olayını ifade etmektedir. Modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan bu tür değişimler, dünyevileŐme dediğimiz olayı ortaya çıkar mıŐtır (Kalaycıoğlu, 1984: 209-210).

Geleneksel toplum ile modern toplum karşılaştırıldığında, modern toplumun daha katılımcı olduğu görülür. Ancak bu, modern toplumda bireylerin sürekli yüksek düzeyde siyasete katıldıkları anlamına gelmemektedir. Siyasal iktidar, vatandaşları memnun edecek düzeyde ne kadar adaletli davranırsa, toplumun refah seviyesi ne kadar yüksek olursa ve gruplar (iŐŐi-burjuva) ya da topluluklar (dini, etnik) arasında çıkara dayalı derin muhalefet ne kadar azalırsa, bireylerin siyasal katılımında da o düzeyde bir azalma görülebilmektedir (Yücekök, 1987: 24). Toplumda olumsuzlukların görülmemesi, adaletli bir yönetimin hâkim olması, bireyleri siyasal rehavete, politik anlamda rahat davranmaya sevk edecektir. Kısaca her Şeyin olumlu geliŐtiđi bir toplumda, bireylerin siyasal katılımları da düşük olacaktır.

1.2.2 Siyasal Katılma ve Oy Verme

Siyasal katılma genel olarak siyasal otoritenin alacağı veya almış olduğu kararlara karşı vatandaşların bir takım eylemlerde (parti faaliyetlerine katılma, gösteri ve mitinglere katılma vb.) bulunmasıdır. Özel anlamda ise siyasal katılma, oy

verme eylemidir. İradi bir biçimde oy verme eyleminde bulunan birey, hem oy verme şeklinde bir karar almış, hem de hangi parti veya adaya oy vermesi gerektiği konusunda bir tercihte bulunarak iki kararı içeren bir eylemde bulunmuş olmaktadır.

Seçimlerde kullanılan oylar, belirli bir dönem için ülkeyi yönetecek yöneticilerin seçilmesinin ve iktidar süresi boyunca uygulayacakları bir dizi siyasi kararların belirleyicisi olmaktadır (Kalaycıoğlu, 1984: 251). Bu durumda oy verme basit bir siyasi faaliyetin ötesinde anlamlar olan ve bununla bağlantılı olarak önemli işlevleri içeren siyasi bir davranıştır.

Oy verme davranışında bulunan bireyler belirli faktörlerin etkisiyle hareket etmektedirler. Kışlalı (1995)'ya göre, oy verme davranışında bulunurken, seçmeni çıkarı dışında etkileyen dört faktörün bulunduğunu ifade etmektedir: Güvenlik isteği, saygınlık isteği, duygusal bağlılık, dinsel ve siyasi inançlar.

Güvenlik isteği, kişileri her şeyden önce istikrar arayışına götürmektedir. Bu da kişileri tutuculuğa itmektir. Sağ partilere giden oyların bir kısmı bu tür bir refleksin sonucudur.

Siyasi veya sosyal anlamda kendilerine eşit davranılmadığını düşünen, etnik ya da dinsel azınlık grupları genellikle ilerici ve değişimden yana bir tutum takınmaktadırlar.

Oy verme eğiliminde olan birey, kendisini temsil edebilecek yöneticileri seçerken, seçileceklerin kendisine değer vermesini istemektedir. Kararlar alınırken kişinin kendi dünya görüşü doğrultusunda, yöneticilerin yaklaşımları saygınlık isteğinin göstergesidir.

Duygusal yönden hareket eden kişi, bir süre sonra koşullar (siyasi, ekonomik, sosyal) değişse bile yine duygusal bağlılıklarını devam ettirmektedirler. Dinsel grupların bağlılıkları daha çok bu yönde olabilmektedir (Kışlalı, 1995: 190).

Campbell, oy vermek üzere sandık başına giden seçmenlerin üç faktörün etkisiyle hareket ettiklerini ifade etmektedir (Baykal, 1970: 112): Parti tutma-parti ile özdeşleşme (party identification), adaya karşı duyulan güven, parti programı.

Seçmenlerin, parti tutma duygusunun oy vermeyi etkileyen en önemli unsurlardan biri olduğu görülmektedir. Siyasal parti tutma, bireyin herhangi bir partiye üyeliğini değil, o partiye psikolojik bağlılığını ifade etmede kullanılan bir kavramdır. Yapılan araştırmalara göre yetişkin bireylerin parti tutmasının, ebeveynlerinin etkisi altında kalarak çocukluk yıllarında yaptığı tercihin bir sonucu olduğu yönündedir. Yani siyasal toplumsallaşmayla bağlantılı bir tutumdur. Bunun ilerleyen yaşlarda bireyin siyasal tutumunu belirlediği savunulmaktadır (Kalaycıoğlu, 1991: 138).

Parti tutma duygusu siyasal sistem açısından iki önemli sonucu ortaya çıkarmaktadır (Kalaycıoğlu, 1991: 139): Birincisi, sisteme yaygın bir desteğin sağlanması, ikincisi, istikrarlı bir parti sisteminin işlemesidir.

Oy vermeyi etkileyen faktörlerin bir tanesi de adaya karşı geliştirilmiş olan tutumdur. Lideri esas alarak oy verme davranışında bulunan seçmenler, bir süre sonra siyasal iktidar ile iktidarı kullanan kişi arasındaki farkı göremeyerek ikisini de eş tutmaya başlamaktadır. İktidarlar liderlerin şahsında sembolleşmektedir. Siyasal partiler hakkındaki kanaatler liderin imajıyla şekillenir hale gelmektedir (Baykal, 1970: 112-113). Türkiye için bunun en güzel örneği, 1980 öncesinin siyasi ortamı içerisinde Demirel ile Ecevit'in şahsında yapılan siyasi mücadelede görülmüştür.

Bireyin siyasal tercihinin yönünü belirleyen üçüncü bir unsur da parti programıdır. Özellikle siyasal konularla yakından ilgilenen kişilerin, salt bir parti veya kişiye yönelmeyerek daha çok partinin programında yerine getirmeyi öne sürdüğü esaslara bakarak parti programı tercihinde bulunmasıdır. Bu yönde oy kullanan seçmenler seçimden seçime tercih edecekleri siyasal partiyi değiştirebilmektedir. Sadece siyasal konulardaki eğilimlerine dayanarak parti tercihinde bulunan seçmenlerin sayısının az olduğu konusunda bulgulara rastlanmaktadır (Kalaycıoğlu, 1984: 266).

Kişilerin beğendiği aday, parti ve program aynı özelliği taşıyorsa, bu üç faktörün örtüşmesine bağlı olarak siyasal katılım oranı da yüksek olmaktadır (Baykal, 1970: 112). Bu faktörlerin farklılaşmasına bağlı olarak seçmenlerin aday, parti ve programa verdikleri öneme göre tutumları farklılaşmaktadır.

1.2.3 Siyasal Katılma Düzeyleri ve Biçimleri

Bütün siyasal sistemlerde insanlar belirli bir düzeyde ve değişik biçimlerde siyasete katılmaktadırlar. Seyirci düzeyinden, aktif üyelik ve yöneticiliğe kadar değişik katılım düzeyleri mevcuttur. Yine bireyler olağan ya da olağandışı şekillerde siyasal katılımında bulunabilmektedir. Ancak siyasal katılımın bütün düzeyleri ve şekilleri ancak demokratik ve açık toplumlarda görülebilmektedir.

Kişiler siyasete aynı düzeyde ilgi göstermemektedirler. Bazıları siyasete katılmazken, bazıları sadece oy kullanmakla yetinirler, bazıları da bütün enerjilerini, maddi olanaklarını kullanarak, aynı zamanda türlü tehlikeleri göze alarak sürekli siyasi faaliyetlerin içinde yer alabilmektedirler. Bireylerin birbirinden farklı bu tutumlarının psikolojik, sosyo-ekonomik, çevresel, siyasal kültür ve siyasal toplumsallaşma gibi değişik sebepleri bulunmaktadır.

Her ne kadar bazı vatandaşların siyasete katılmadıkları söylene de her insan az da olsa siyasal yaşama katılmaktadır (Daver, 1993: 203). Örneğin, bireysel anlamda bir takım bürokratik işler için insanların kamu görevlileri ile karşı karşıya gelmesidir.

Siyasal katılmanın düzeyi yükseldikçe, o katılma türüne yönelenlerin sayısında bir azalma meydana gelmektedir. Bütün bireylerin aynı düzeyde siyasete ilgi duyması beklenmemelidir. Bu durum sadece gelişmemiş toplumlar için değil aynı zamanda gelişmiş toplumlar için de -katılım daha yoğun olsa da- geçerlidir. Ancak demokrasinin işlerlik kazanması ve işlerliğini koruması için her katılım düzeyine yönelenlerin olması gereklidir (Turan, 1986: 41).

Toplumsal örgütler siyasal katılma için doğrudan bir olanak sağlarken, dolaylı olarak da siyasal katılmayı uyarabilirler. Bireyin, siyasal unsurların dışındaki birimlerde görev alması ve bundan dolayı elde ettiği tecrübe ve yeteneklerin yarattığı toplumsal, idari etkinlik duygusu ve sosyal girişkenlik, onun daha katılımcı bir kişi olmasına yardımcı olabilir. Bunun yanında, örgütlerde görev alan ve siyasetle daha yakından ilgilenenler daha katılımcı olabilirler. Yapılan bazı araştırmalar, örgütlerde

görev alanların, daha yüksek bir siyasal katılma düzeyi gösterdiklerini de desteklemektedir (Turan, 1986: 71).

Siyasal katılım düzeyi, bir ülkenin gelişmişlik seviyesi ve siyasal sistemi hakkında bize bazı ipuçları vermektedir. Sadece oy kullanarak düşük düzeyde katılımın sağlanması durumunda, o ülkenin modernleşmesini tamamlamadığı kanısına varılabilir. Ayrıca toplumda yaşam seviyesi çok yüksek olduğundan insanların siyasetle ilgilenmeyi gerekli görmedikleri sonucuna da varılabilir. Bunlarla birlikte yoğun düzeyde siyasal katılım, o ülkede sınıfsal, bölgesel ya da inanç boyutunda sorunların olduğunu gösterebilir.

Hem modernleşmenin sonucu ve göstergesi olan toplumsal hareketlilik, hem de ortaya çıkan toplumsal sorunlar karşısında insanlar yasal (olağan-olağandışı) ve yasal olmayan (olağandışı) siyasal katılım yollarına başvurmaktadır. Siyasal partilerin ve uygun seçim ortamının bulunduğu demokratik toplumlarda vatandaşlar siyasi partiler yoluyla sorunlarını dile getirebilmektedir. Fakat bunu göreceli olarak sisteme aktarabilme imkânına sahiptirler. Bu kurumlar, aynı zamanda insanların sisteme yabancılaşmamasını sağlamaktadır (Örs, 1997: 34). Katılım imkânının olmadığı, sınırlı olduğu ya da taleplerine cevap alamadıkları rejimlerde bireyler, sisteme karşı olan tepkilerini yasal olmayan olağandışı yöntemlerle göstermektedirler. Örneğin, memurlar toplu sözleşme hakkını elde edememesi neticesinde, yasal olmayan protesto, yürüyüş ve gösteriler içerisinde yer alarak tepkilerini ortaya koyabilmektedirler.

Siyasal katılma biçimleri şu şekilde sıralanabilir:

Olağan siyasal katılma, seçim sürecine yasal ve meşru çerçevede katılmaktır. Siyasal rejimi destekler faaliyetler içinde bulunma, sürekli olarak siyasal konularla ilgilenme ve gündelik işlerde bürokrasi ile ilişkiye geçme gibi yasal yollarla yapılan siyasal faaliyetlerdir (Kalaycıoğlu, 1991: 204-206).

Olağan siyasal katılmanın en çok bilinen yönü seçimlerde oy kullanmaktır. Demokratik olmayan rejimlerde oy kullanmak mevcut rejimi desteklemek olduğu

için pek bir anlam taşımamaktadır. Demokratik sistemlerde ise otoriteyi belli bir süre kullanacak olan kişileri belirleyeceği için oldukça anlamlıdır.

Olağan katılımın bir şekli de seçim kampanyalarında aktif olarak yer almaktır. Bazıları partililerin yaptıkları konuşmaları dinleyerek, partilerin düzenlediği toplantılara katılarak pasif bir şekilde katılımında bulunabilmektedir. Bazıları da parti ve adayların seçim faaliyetlerine maddi destek vermek ve emek harcamak biçiminde, değişik yardımlarda bulunarak aktif bir şekilde siyasal katılımında rol oynayabilirler (Turan, 1986: 70).

Siyasal katılımın bütün siyasal sistemlerde görülen ve sık kullanılan bir biçimi de kişinin bireysel olarak kendi adına kamu otoritelerinden bazı isteklerde bulunmasıdır (Turan, 1986: 39). Yerel yönetimler tarafından oluşturulan halk meclislerine katılan birey, yaşadığı kentin, mahallenin veya sokağın iyileştirilebilmesi için taleplerini dile getirmesi bireysel katılıma örnek olarak gösterilebilir.

Bir diğer katılım biçimi de grup halinde katılımıdır. Köylere elektrik getirilmesi için köylülerin, mahallelerine üst geçit yapılması için mahalle sakinlerinin toplu halde politikacıları ziyaret etmesi ya da bürokratik yetkililere başvurmaları bu tür katılım biçimine örnek teşkil etmektedir.

Siyasal katılımın şekilleri konusunda siyaset bilimciler tarafından değişik sınıflandırmalar yapılmıştır.

Olağandışı siyasal katılma, kişilerin siyasal sistemin tamamını ya da bazı uygulamalarını değiştirmek amacıyla normal olmayan yolları kullanmalarıdır. Ayrıca siyasal sisteme yönelttiği şiddet faaliyetleridir (Kalaycıoğlu, 1991: 205). Boykot, toplu dilekçe verme, grev, gösteri yürüyüşleri ve mitingler düzenlemek, itaatsizlik, mülke zarar verme, suikast yapmak, zor kullanma, çete oluşturma belli başlı olağandışı katılım yollarıdır.

Olağandışı siyasal katılma hem yasal, hem de yasa dışı olabilmektedir. Yani olağandışı katılımın bütün çeşitleri yasa dışı değildir. İşçilerin iş yerindeki uygulamaları protesto etmek için grev yapması ya da sistemin herhangi bir

uygulanmasına karşı izin alarak miting ve gösteri düzenlemesi olağandışı siyasal katılımın yasal olan biçimleridir. Bunun yanında yasa dışı gösteri, boykot, devlet güvenlik görevlileri ile girişilen çatışma, kısacası her türlü silahlı çatışma olağandışı siyasal katılımın yasal olmayan biçimleridir.

Yasa dışı siyasal katılma biçimleri siyasal sistemin demokratik olmayışından ve temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasını engellemesinden doğabilmektedir. Ayrıca belirli grupların olağan yollardan hedeflerine ulaşamamalarının sonucu da olabilir (Kışlalı, 1998: 186). Bunun yanında olağan katılma yollarını bilmeme, değişik toplumsal kesimlerden gelen taleplerin birleştirilmesinin zorluğu, bu tür katılımın sebepleri arasında gösterilebilir.

Olağandışı siyasal katılma, tam demokratikleşmemiş bir sistemin demokratik temel hak ve özgürlüklere daha saygılı bir rejim haline gelmesine yardımcı olabilir. Aynı zamanda demokratik bir sistemde olağandışı katılım yollarına sık sık başvurulduğu takdirde, bu şekildeki katılım, sistemin işleyişine zarar vererek, bireysel özgürlüklerin sınırlanmasına da neden olabilir.

Siyasal katılımsızlığın en önemli sebeplerinden biri, bireylerin sahip olduğu siyasal kültür düzeyidir. Geleneksel yaşam biçiminin hüküm sürdüğü toplumların fertleri, siyasal sistemi etkileyebileceklerinin farkında değildir. Bu bireyler, “sınırlı dünyaları içinde bu faaliyetlerden haberdar olmayı öğrenmemiş veya çevredeki fiziksel nedenler onların haber alma olanaklarını kısıtlamıştır.” Siyasal faaliyetlerle siyasal sistemi etkileyebileceğine inanmamaktadırlar. Kapani (1981), pasif diyebileceğimiz siyasal katılımsızlığın diğer belli başlı sebeplerini de şöyle sıralamaktadır:

- Siyasete katılım zaman isteyen bir iştir. Dolayısıyla siyasetle ilgilenmek belirli düzeyde bir gelir düzeyini gerektirmektedir. Kısacası temel fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayamamış insanların siyasetle ilgilenmeleri biraz zordur.

- Bireyin içinde yaşadığı grup, cemaat, dinsel ve etnik topluluk, bireyi siyasal katılımdan alıkoyabilir.

- Siyasal ve sosyal temel sorunları olmayan, yaşam düzeyinin çok yüksek

olduğu toplumlarda da siyasal katılımı bir düşüş görülmektedir (Kışlalı, 1998:185). Demek ki çok düşük gelir düzeyi siyasal katılımsızlığa sebep olduğu gibi toplumsal sorunlarını halletmiş, yüksek gelir düzeyindeki toplumlarda da siyasete karşı bir ilgisizlik (depolitizasyon) görülebilmektedir.

- Siyasete ilgisizliği bizzat devletin kendisi de yaratabilir. Bazı görüşler toplumun yoğun bir şekilde siyasetle ilgilenmesini sistemin işleyişi önünde bir engel olarak görmektedirler. Onun için bir takım yasal düzenlemelerle bireyler siyasetten uzak tutulmaya çalışılır. Örneğin Türkiye’de 1982 Anayasası bu endişelerle (dernek, sendika ve meslek kuruluşlarının siyasetle uğraşmaları, partilere destek olmaları ve kendi aralarında ortak hareket etmeleri yasaklanmıştır) hazırlanmıştır (Kapani, 1981: 137).

Pasif siyasal katılımsızlığın yanında bir de aktif olan siyasal katılımsızlık vardır. Birey ve sistem açısından siyasal katılımsızlığın en anlamlı olanı, sistem ve süreçler hakkında bilgi sahibi olan bireyin, siyasal sistemin beklentilerine cevap vermemesi üzerine siyasal katılımı bulunmaması, sistemi bu şekilde protesto etmesidir. Bu katılımsızlık daha çok sandık başına gitmeyip oy kullanmamakla kendini göstermektedir.

Siyasete katılımsızlıktan kastedilen nokta, bireylerin gündelik bürokratik işlerinin dışındaki siyasal faaliyetlere ilgi göstermemeleridir. Aksi takdirde insanların hiç siyasete katılmadıkları söylenemez. Her insan, dolaylı yoldan da olsa (askere gitme, vergi verme, bürokratik işler) siyasal faaliyetlerin içine girmektedir.

1.2.4. Siyasal Katılma Etki Eden Faktörler

Karmaşık bir yapıya sahip olan bireyin sosyal ilişkilerini belirlemede rol oynayan iki temel unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar kültür-toplumsallaşma ve psikolojik olgular olarak sıralanmaktadır. Toplum içinde yaşayan kişinin davranışları (sosyal, siyasal ve ekonomik) temelde bu olgular çerçevesinde anlam kazanmaktadır.

1.2.4.1. Siyasal Katılımda Toplumsal Faktörler

Sosyal bir varlık olan birey temel tutumlarını, sosyalleşme süreci içerisinde yüz yüze geldiği kültür dünyası çerçevesinde kazanmaktadır. Kültürün niteliği bireyin sosyal ve siyasal tutumlarını belirlemektedir. Derin toplumsal dönüşümler gerçekleşmediği sürece birey, yaşadığı toplumda kullanılan kültürün sınırları içerisinde hareket etmektedir.

Büyük kentlerde, kasabada ya da köyde yaşayan insanların siyasal yaşama aynı biçimde ve düzeyde katılmadıkları bilinmektedir. Büyük kentteki katılma daha bağımsız ve bilinçliyen, kırsal kesim yerleşmelerinde katılma çoğunlukla bağımlıdır. Bunda eğitim düzeyinin düşüklüğünün rolü olmakla birlikte, toplumsal ilişkilerin genel olarak etkisi daha da fazladır. Siyasal ilgi düzeyinin yüksek olduğu ailelerde, çocuğun da ailedeki eğilimlerinden etkilenmesi doğaldır. Ama tersi durumlarda ve özellikle de çocuğun yüksek öğrenim görmesi halinde, siyasal katılma düzeyinde yani oy verme kararı üzerinde, ailesinin etkisi azalmaktadır (Kışlalı, 1991: 158).

Bir arada yaşayan toplumun bireyleri, temel ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra birbirleriyle girdikleri ilişkilerde yaşam biçimlerine uygun inanç, değer, tutum ve bunları ifade eden semboller yaratırlar. Tarihsel süreç içinde elde edilen bu ortak bilinç, kültürü tarif etmektedir. Toplum, kültürün yaratıcısı olduğu gibi onu tarihi mirastan da devralmaktadır. Dolayısıyla toplum kültürün yaratıcısı aynı zamanda onun taşıyıcısıdır. Toplumların sosyal alanda gösterdiği değişimler, kültür alanında meydana gelen değişimleri ifade etmektedir. Bugün kültür alanında yaşanan değişim, geleneksel kültürden modern kültüre doğru olan bir değişimi ifade etmektedir. Kültür “bireyin başka bireylerle ilişkilerinde öğrendiği malumatlar ve fikirleri, benimsediği inançları, kazandığı ustalıkları ve beceriyi” ifade eder. Kültür, sosyalleşmeyle elde edilen, toplumun kolektif bilincini yansıtan bir olgudur (Oktay, 2005: 92).

Kültür; “Bir bütündür, evrilir ve mekân üzerinde gezinir. Keza kültür, toplumların görünürdeki dokularının altında yatan, çok temel özellikleri içerir. Başka bir deyişle, toplumu bir arada tutan asıl yapıştırıcıdır” (Oktay, 2005: 94). Yani toplumun birlikteliği, gelenek, görenek, örf ve adetler gibi bütün birikim ve kazanımlarının harmanlanışına bağlıdır.

Siyasal kültür ise “insanların içinde yaşadıkları topluluk veya toplumun yönetimiyle ilgili algı, ilgi, bilgi, değer ve eylemlerini, bu arada özellikle otorite sembolleri ve meşruluk ölçülerini ve bunları etkileyen maddi ve manevi şartlarını anlatır.” (Ozankaya, 1971: 1). Ancak siyasal kültür sadece toplumun yaratımlarından oluşmamakta, aynı zamanda “geçmiş deneyimler tarafından biçimlendirilen tutumlar gelecekteki politik davranışlar üzerinde de önemli etkilere sahip olmaktadır” (Sarıbay, 2000: 66). Bazı kültürlerde vatandaşlar siyasal kararların nasıl alındığından haberdar değildir. Sadece hükümetin icraatlarının kendilerine ne getireceği veya kendilerinden ne götüreceği ile ilgilirlenirler. Hükümet kararlarına katılabilme haklarının olabileceğinden haberdar değildirler (Yücekök, 1987: 23). Dolayısıyla farklı coğrafya ve bölgelerde yaşayan, farklı inanç ve değerlere sahip olan, farklı tarihsel koşullarla tanışmış, farklı şekillerde örgütlenmiş (köy-şehir hayatı, cemaatsel-bireysel örgütlenme, sanayileşmiş toplum-tarım toplumu) toplumların siyasal kültürel değerleri de farklı olacaktır.

Bugün dünyada birçok ülke, geleneksel toplumdan modern topluma doğru geçmektedir. Kırsal alandan kente doğru göç, geniş ailenin çekirdek aileye dönüşmesi, eğitim seviyesinin yükselmesi, kitle iletişim araçlarının hızla yaygınlaşması, teknolojik gelişmeler, sanayileşme ve yasal-ussal idari örgütlenme dünyadaki toplumların hızlı bir şekilde modern sosyal-iktisadi yapıya doğru ilerlediğini göstermektedir. Katılımcı demokratik bir kültür için bu gelişmeler gerekli ama tek başına yeterli değildir. Çünkü modernleşen bir toplum otoriter bir kültürü de beraberinde getirebilir. Onun için önemli olan “değişim sürecinde siyasal alanın ne tür bir dönüşüme uğrayacağıdır.” (Örs, 1997: 52). İltur Turan (1999) bir çalışmasında Türkiye’de siyasal kültürün demokrasi ile uyuşmayan yönlerini sıralamaktadır. Demokratik bir yönetim için bir toplumun siyasal kültürünün sahip olması gereken özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır (Turan, 1999: 144-151):

- Toplum kendi içinde farklılaşmalıdır. Yani kişilerin kişiliğini topluluk dışında algıladığı bireysel çıkarını düşündüğü bir siyasal kültür oluşmalıdır,
- Sosyal, siyasal ve iktisadi alanların ayrışması açısından toplumsal yaşamın kendini ortaya koyduğu alanlar arasında elbette bir etkileşim olacaktır. Ancak

bununla birlikte bu alanların birbirlerinden farklı olması, aynı derecede siyasetle yakın etkileşim içinde olmaması yani her birinin özerkliğinin bulunması gerekmektedir.

- Merkezi devletin dışında ve ondan bağımsız kurum ve toplulukların (baskı grupları ve sivil toplum örgütleri) olması gerekir. Bağımsızlıktan kasıt, topluluk ve kuruluşların devletin desteğine gerek duymaksızın varlığını devam ettirmesi, siyasal sürece kendi inisiyatifi ile katılmasıdır.

- Farklı çıkarlara sahip kişi ve grupların bir noktada uzlaşması. Siyasal demokrasi farklı çıkarları olan herkesin uzlaşarak biraz kazandığı, fakat hiç kimsenin bütünüyle kazanmadığı bir rekabeti esas almaktadır.

- Seçkinciliğin yerine topluma güvenildiği ve bu anlayışı benimsemiş, kendine öz güveni olan, siyasal sistemi etkileyebileceğine inanan, kendisini tebaa değil birer yurttaş olarak gören insanlardan oluşan bir toplum gereklidir.

Siyasal toplumsallaştırma sürecinde ailenin etkisinin çok olduğu birçok araştırmacı tarafından kabul edilmektedir. Bu araştırmacılara göre çocuk, temel ve ayırt edici siyasal tutum ve davranışları ilk yaşlarından itibaren elde etmektedir. Çocuk, tutumlarının bir kısmını ileriki yaşlarda değiştirirken, bir kısmı ise yaşamı boyunca siyasal yaşamının bir parçası olarak kalmaktadır. Ailenin siyasal toplumsallaşmadaki etkisini vurgulayan örnek, Almanya'daki otoriter aile yapısının Nazi rejiminin gelişmesine ortam hazırladığını gösteren araştırmalardır. (Kışlalı, 1992: 104).

Erken yaşlarda edinilen siyasal davranışların, sonradan büyük ölçüde değişmeyeceği genellemesine varmak doğru değildir. Çocuklukta kazanılmış olan kültür, sonradan değişmemişse ve toplum üyeleri üzerindeki baskılar azalmamışsa davranışlarda da fazla bir değişme olmayabilir. Ancak modern toplum içerisinde bulunma ve kitle iletişim araçları, bireylerin sosyal yaşantıları üzerinde o kadar etkilidir ki farkında olmadan ve okul sisteminden çok daha etkin bir şekilde insanları etkileyebilmesi mümkündür (Duverger, 2004: 106).

Eğitim ve demokrasi arasındaki ilişkinin 6nemi bir6ok araştırmada ortaya konmuş ve aralarında y6ksek bir korelasyon tespit edilmiştir. Bununla birlikte bazı araştırmacılar Almanya ve İtalya'nın Avrupa'nın iyi eğitilmiş toplumlari olmalarina rağmen, bu 6lkelerde demokrasinin istikrarlı bir yapıya sahip olmadığını s6ylemektedirler (6zer, 1996: 93). Buradan ř6yle bir sonu6 6ıkmaktadır. Salt eğitim tek başına demokratik değerleri getirmemektedir. Burada 6nemli olan topluma verilen eğitimin niteliğidir. Demokratik kazanımlari 6z6msememiş bir eğitim anlayışı otoriter anlayışı 66zmemekte, tersine g66clendirmektedir.

1.2.4.2. Siyasal Katılımda Psikolojik Fakt6rler

İnsanların belirli bir konuda birbirleriyle aynı tepkileri vermeleri aynı g6d6lerle hareket ettikleri ger6eğini g6stermez. İnsan yapısı gereği olduk6a karmaşık bir varlık olduğundan dolayđı aynı tepki veren insanların g6d6leri farklı olabilir. Bireyler toplum i6inde etkin g6r6nmek amacıyla ya da devletin bireylere y6nelik olan tutumuna karşı ilkesel bir tutum i6inde olabileceklerinden mevcut devlet d6zenine karşı m6cadele edebilirler. Bu sebeplerden dolayđı bireylerin sisteme karşı geliştirdikleri tutumların farklı psikolojik sebepleri olmaktadır. Bireyin sisteme karşı olan bu tutumları sadece k6lt6r ve k6lt6r6 edinme s6recindeki siyasal toplumsallaşma tarafından belirlenmemekte; aynı zamanda psikolojik fakt6rlerde kişilerin siyasal tavırlarını belirlemede bir etken olmaktadır (Kalaycıoğlu, 1979: 172).

Siyasal etkinlik duygusu, bireylerin siyasal katılımını etkileyen psikolojik etmenlerin başında gelmektedir. Bu duygu, kişinin "i6inde yaşadığı siyasal sisteme ve/veya onun par6alarına etki etmek suretiyle, bu sistemi kendisine yarar temin edecek şekilde 6alıştırabileceği inancı veya duygusudur" (Kalaycıoğlu, 1979:172).

Bireylerin siyasal sisteme katılmalarını, sistemi istedikleri doğrultuda etkileyebileceklerine inanmaları artırmaktadır. Bireylerin siyasal sistemi etkileyebilmelerine dair olan inan6larını hayata ge6irmelerindeki en 6nemli aracı partilerdir (6ukur6ayır, 2000: 58).

Genel olarak daha çok siyasal katılımında bulunup, daha güçlü siyasal etkinlik duygusuna sahip olan kesimi orta sınıfa mensup bireyler oluşturmaktadır. Bunun nedeni olarak siyasal katılımlarının etkinlik duygularını artırdığı, etkinlik duygularının da katılımı arttırdığı şeklinde olduğu söylenebilir. Bundan dolayıdır ki bireyin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşullar ile psikolojik dürtüler karşılıklı etkileşim halinde bulunmaktadır. Yani ne sosyo-ekonomik koşullar, ne de psikolojik yönelimler tek başlarına siyasal katılımı belirlemektedirler. Bireyin etkinlik duygusu politik konularla ilgili özel durumuyla bağlantılıdır. Yani sosyo-ekonomik statüsü yüksek olan bireyin etkinlik duygusu güçlü değilse, birey siyasette aktif olmayabilir, buna karşılık bireyin sosyo-ekonomik statüsü düşük olsa bile kişinin güçlü bir etkinlik duygusu varsa siyasette daha aktif olabilmektedir. Bu açıklananlara göre siyasal kültürün biçimi, siyasal etkinlik duygusunu etkilenmektedir. Kısaca siyasal kültür, katılıma elverişli ise bireylerin siyasal etkinlik duygusu da güçlü olacaktır (Çukurçayır, 2000: 58).

Psikolojik etmenler siyasal katılımı artırdığı gibi aynı zamanda azaltabilmektedir. Bunun en iyi örneği siyasal yabancılaşmadır. Yabancılaşmadan dolayı birey, toplumla ilgili faaliyet ve ilgilerini toplumdan ayırarak kaybedebilmektedir. Birey, siyasal sisteme yabancılaştığı zaman dış dünya ile ilişkisini kesmekte ve sistem birey için bir anlam ifade edemez, gerçek ihtiyaçlarına cevap vermez hale gelir. Bireyin siyasete yabancılaşmanın nedenlerinden biri, gelişmiş toplumlarda halkın karşısına çıkan problemlerin karmaşık ve teknik bir nitelik kazanmasıdır. Halk, bilgisini aşan politik konular karşısında pasif kalmakta, bu da siyasete olan ilgiyi azaltmaktadır. Diğer bir nedeni de devletin politikası gereği bireyleri siyasetten uzak tutmasıdır (Kapani, 1981: 135-137).

1.2.4.3. Siyasal Katılıma Etki Eden Sosyo-Kültürel Faktörler

Siyasal katılımında siyasi görüş, kampanyaya ilgi duyma, kulüp ve dernek üyelikleri, okuma alışkanlıkları, tutum ve inançlar sosyo-kültürel faktörleri oluşturmaktadır. Bu faktörlerin politik parti unsurları ve politik liderlik unsurları ile ilişkili olduğu gösterilmiştir. Politik parti unsurlarından politik kimlik ve ideoloji,

dinamiklik, proje üretme, hak ve özgürlükler ve açıklık unsurlarının sosyo-kültürel özelliklerle ilişkisi olduğu tespit edilmiştir (Kurtuldu, 2006: 303).

Tarıma dayalı yarı-kapalı geleneksel toplumdaki, endüstriye dayalı açık çağdaş topluma doğru geçiş ile oy vermedeki yöresel ve bölgesel etkiler azalmakta, grup, aile, dernek gibi toplumsal sınıfların etkisi artmaktadır (Kışlalı, 1991:161).

Medeniyetler tarihinde önemli bir rol oynamış kentleşme kavramı toplumsal, siyasal ve ekonomik alanda değişimleri içerir. Bu bağlamda kentleşme, endüstrileşme ve ekonomik gelişmelere paralel şekilde kent sayısının artışı ve kentlerin büyümesi sonucunda toplum yapısındaki örgütsel yapının karmaşık hale gelmesini sağlayan, işbölümü ve uzmanlaşma ortaya çıkaran, insan davranışları ve ilişkilerinde kentlere özgü farklılıklara neden olan bir nüfus birikim süreci olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1990:5).

Kentte yaşayanların siyasal konularda daha katılımcı olmalarının sebebi olarak modern katılımcı bir kültürel çevrede yaşamaları ve tutumlarının oluşmasında çevrenin belirleyiciliğinin (komşular, çalışma grupları, dernekler, yerel parti organizasyonları vb.) ön planda olması söylenebilir. Bu nedenle kent ortamındaki siyasal içerikler kırsal kesime göre daha fazladır. Kırsal kesimde siyasal içeriğin daha az olmasının sebebi kentsel çevre, eğitim, kitle iletişim araçlarını izleme, yüksek statülü meslek edinebilme gibi olanakların daha az olmasındandır. Bütün bu etkenler göz önünde bulundurulduğunda kentsel ortamda yaşayanların kırsal kesimde yaşayanlara göre siyasetle daha fazla uğraşmaları ve ilgilenmeleri olağandır (Kalaycıoğlu, 1991: 170). Özer (1994)'in yukarıda anlatılanları destekler şekilde yaptığı bir çalışmada, İstanbul'da iki mahallede oturan deneklerin şehirde oturma sürelerinin artmasına paralel bir biçimde siyasete daha çok ilgi gösterdikleri ve siyasete daha faal olarak katıldıkları sonucu ortaya çıkmıştır (Özer, 1994:126-131).

Kısaca özetlenecek olduğunda; partiye üyelik, mitinglere ve gösterilere katılma gibi geniş anlamdaki katılım için kır-kent ayrımında kentli insanların daha katılımcı oldukları görülmektedir. Ancak bu özellik tek başına etkili olmamakta, bireyler için en fazla anlam ifade eden olgulardan din ve etnik kimlik de kentleşmeden sonra siyasal katılımı etkilemektedir.

İnsanoğlunun kendini bağı hissettiği toplumsal dayanışmayı sağlayan en önemli iki olgu din ve etnik kimliktir. İnsanlar var olduğu günden itibaren her zaman kendinden yüce bir güce tapınma ihtiyacı hissetmiştir. Bir gruba ait olmak fikri de dini bir gruba ait olma fikriyle neredeyse eş zamanlıdır. Bir gruba ait olma önceleri kabile ve klan iken bugün daha da büyüyerek dil ve kültürü referans alan millete dönüşmüştür. Dini ve etnik kimlik sadece toplulukların hayatında kültürel anlamda bir şey ifade etmemekte, bunu da aşan siyasal hayatın da temel belirleyici unsurları olabilmektedir.

Din, siyasal katılım konusunda önemli sayılan unsurlardan bir tanesidir. Ortadoğu'da toplumu bütünüyle motive edebilecek bir güç haline gelmiştir. Aynı şekilde Türkiye'de de din toplumun temel dinamitlerini Ortadoğu'da olduğu gibi belirlemektedir. Din olgusu sadece Ortadoğu ya da üçüncü dünya ülkelerine ait bir kavram olmayıp aynı zamanda en gelişmiş batı ülkelerinde de siyasal yaşamda etkili olmaktadır (Çaha vd. 1996: 213). Almanya'daki Katolik ve Protestanların, Hıristiyan Demokrat Parti adı altında siyaset yaptıkları görülmektedir. Bir kişi ne kadar dini hassasiyet içindeyse, dini bir partiyi tutma olasılığı da o kadar yükselmektedir (Lipset, 1986: 234).

Erder (1996)'in araştırmasında sorduğu soruya “şeriat düzenini istiyorum” şeklinde cevap veren parti taraftarlarını, dini duyarlılığı yüksek kesim olarak kabul edersek, bunların % 61,3'ünün dini kimliği ön planda tutan ve hatta İslami bir parti biçiminde değerlendirilen Refah Partisi (RP)'yi tercih ettikleri görülmüştür. Buna karşın böyle bir talebi olan yandaşların ancak % 6,45'inin laik bir sosyal yaşamı benimsemiş Demokratik Sol Parti (DSP) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) gibi partilere yöneldikleri görülmüştür. Dini duyarlılık arttıkça kişiler dini söyleme daha çok vurgu yapan partiye ya da partilere yönelmektedirler. Dini duyarlılıktan kaynaklı dini söylemi kullanan partiye yönelmede kişileri oy vermeye sevk eden temel dürtü, dini bir görevi yerine getirmeye yönelik uyarılmış bir siyasal davranış biçimidir (Erder, 1996: 119).

Dinin yanında siyasal katılımı arttıran bir diğer etkende etnik kimliktir. Fakat etnik kimlik ülkenin içinde bulunduğu siyasal koşullara bağlıdır. Eğer bir topluluk

bazı haklardan yoksun olduğunu düşünüyorsa gösteri ve protestoya kadar varabilecek siyasal katılımın içine girebilir. “Bir toplum içerisinde etnik çatışma ne kadar büyükse siyasal katılma da o kadar fazla olmaktadır Etnik grup kendine yönelecek baskılara her zaman karşı koyabilecek bir titizlikle sorunlarına sarılmaktadır. Etnik grubun üyesi bu titizliği ve ırk şuurunu her zaman taşır ve o toplum içinde ne kadar fazla temsil edilirse varlığının o kadar güvenlik altında olacağını bilir” (Yücekök, 1987:190).

Lipset (1986)’in yaptığı araştırmalara göre ABD’de zenci azınlık, Avrupa’da Yahudiler, Hindistan’da Andhralar, Seylan’da Hintli azınlık, Japonya’da Koreli azınlık, İsrail’de Araplar yani bu ülkelerdeki azınlık grupları sağ partilerden ziyade eşitlik, özgürlük ve kardeşlik söylemlerine vurgu yapan sol partileri desteklemektedirler (Lipset, 1986: 236).

Din ve etnik kimliğin siyasal katılıma etkilerine kısaca bakacak olursak ne bireylerin sosyo-ekonomik statüleri seçime katılım düzeylerini fazla etkileyebilmekte, ne de oy vermenin yönünü farklılaştırabilmektedir. Yani etnik ve dinsel gruplar oy verme aşamasında grubun çıkarları doğrultusunda hareket etmekte, böylece bireyin önemi yerine grubun çıkarları ön planda tutulmaktadır.

Genel olarak sosyo-ekonomik statü ve örgütsel ilişkilerin, siyasal katılımın iki temel motivasyon kaynağı olduğu konusunda yaygın bir kanaat vardır. Sosyo-ekonomik statü seçmenin siyasal bilgi, siyasal ilgi, siyasal etkinlik ve vatandaşlık duygusu gibi psikolojik değişkenlerle siyasal katılımı etkileme durumundadır. Örgütsel ilişkiler, daha çok siyasal katılımı sağlayan kaynaklardan yoksun bireylerde siyasal bir bilinç oluşturarak kişilerin katılımını sağlamaktadır (Kalaycıoğlu, 1991:34).

Bireylerin siyasetle uğraşabilmeleri için kesinlikle bir siyasi gruba ya da örgüte üye olmaları gerekmez. Yani bir kişinin örgüt ve gruplar yoluyla siyasete katılması, siyasi bir örgüte bağlı olması anlamına gelmez. Bunun yanında siyasi bir amacı olmayan örgütler de işlevleri veya misyonları gereği siyaset ile ilgilenmek zorunda kalabilirler. Örneğin işçi sendikaları, hükümetin aldığı kararlardan üyelerinin etkilendiğini görürler ve siyasete katılma gereğini hissedebilirler.

Sendikaların siyasete dâhil olmalarıyla, seçimde desteklenecek partinin belirlenmesi, yürüyüş, protesto gösterileri gibi unsurları üyeleri ile gerçekleşmektedir. Bireylerin siyasete katılmalarına katkıda bulunan örgütlerden bir diğeri de hemşeri dernekleridir. Bireyler bu dernekler aracılığıyla isteklerini siyasal sisteme aktarırlar. Hemşeri dernekleri ile sistem arasındaki bu ilişki, derneğe üye bireylerin siyasete daha fazla ilgi duymasının zeminini hazırlamaktadır (Narlı, 2002: 5).

Örgüt ve gruplar ile siyasal sistem arasındaki bu tür ilişkiler örgüt üyelerini siyasallaştırmaktadır. Örgütler, siyasal katılımın kaynaklarından yoksun olan kişileri, bir güç olarak siyasetin içine dâhil etmektedir.

1.2.4.4. Kitle İletişim Araçlarını İzleme ve Siyasal Katılım

Hem sosyal hem de siyasal toplumlaşma için kitle iletişim araçları çok önemli bir işleve sahiptir. Medya küreselleşmenin önemli bir boyutunu oluşturmakta, sadece ülke sınırları içinde ortak bir kültür yaratmamakta, aynı zamanda ulusal kültürü aşan bir şekilde toplumları dünya kültüründe de bütünleştirmektedir. Kitle iletişim araçları demokratik sistemin temel unsurlarından olan siyasi arenada kendini ifade etmenin ve açık bir toplum olmanın önemli araçlarından biridir. Kitle iletişim araçlarını izleyen birey, çevresinde olup bitenler hakkında bilgi sahibi olduğu gibi, çevresinin yapısı ve kapsamı hakkında da bilgi sahibi olma imkânını kazanmaktadır. Birey sadece sınırları içinde olup bitenleri değil, aynı zamanda ülkesinin sınırları dışında meydana gelen siyasi olaylar hakkında da, bilgi sahibi olmaktadır (Onur, 2001: 10).

Dünyadaki demokratikleşme arzusu, açık toplumlardaki¹ bireylerin yaşam standartları ve kültürel hoşgörülülükleri ister istemez insanların bilincinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Kitle iletişim araçlarını daha çok takip eden bireylerin, siyasi olaylarla daha yakından ilgilendikleri ve daha çok siyasi olayları tartıştıkları görülmüştür (Kalaycıoğlu, 1983: 33).

Kültür ve dil birliğinin sağlanmasında bir araç olan haberleşme teknolojisinin önemi ve bireyleri etkilemesi, ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile de bağlantılıdır.

¹ Açık toplum, bürokrasiden uzak, siyasal sistemler katı değildir. Devletin sınırlarını toplumdan gizlemesi mümkün değildir. Açık toplum modelinde otoriter bir yaklaşım yoktur. Açık toplumun özünü oluşturan siyasi hürriyetler ve insan haklarıdır.

Modern topluma ait çocuklar, diğer ülke insanları hakkındaki bilgileri kitle iletişim araçları yoluyla edinirler. Gelişmekte olan ülkelere ait çocuklar ise bilgileri ebeveyn ve arkadaş çevresi gibi birincil gruplardan öğrenirler. Ancak bu, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde iletişim araçlarının etkili olmadığı anlamını taşımaz. “Radyo-televizyonun yaygınlaşması, toplu gruplar tarafından izlenme olanağının bulunması, bu ülkelerdeki kitle iletişim araçlarını etkili kılar” (Alkan ve Ergil, 1980: 134). Özellikle kulağa ve göze hitap eden medyanın öğrenim düzeyi düşük kesimlerde etkili olabilecek siyasal ilgi ve bilgi kaynağı olabilmektedir (Kalaycıoğlu, 1983: 33-34).

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASAL PARTİ VE SEÇİM SİSTEMLERİ

2.1. SİYASAL PARTİ TANIMI, TARİHÇESİ VE KURAMLAR

Siyasal parti kavramına ilişkin pek çok tanımlama bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile üzerinde ortak bir karara varılmış belirli bir siyasi parti tanımlaması yoktur. Örneğin Duverger'e göre çağdaş partilerin üye sınıfı ve parti programlarından ziyade örgüt özellikleri ile farklılaştığı belirtilmiştir. Belirli bir yapıdaki insan topluluğu olan partiler açısından modern partilerin esasını kendi anatomileri oluşturmaktadır. Önceki dönemlerde tek hücreli yaratığın yerini karmaşık ve farklılaşmış yapılar, diğer bir deyişle yirminci yüzyıl partilerinin aldığı savunulmaktadır. Bu ifade ile parti, karmaşık ve farklılaşmış bir yapıya sahip insanların oluşturduğu bir topluluk olarak tanımlanmaktadır (Sarıbay, 2000: 141).

Tarik Zafer Tunaya, Duverger'den bir sene sonra siyasi partiyi "Politik parti, belli bir politik program üzerinde birleşmiş kişilerin, bu programı normal seçim yoluyla gerçekleştirmek amacını güderek kurmuş oldukları bir topluluktur" şeklinde ifade etmiştir (Tunaya, 1952: 3).

Özbudun'un siyasi parti tanımı ise şu doğrultudadır. "Politik partiler, halkın desteğini sağlamak suretiyle devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye veya sürdürmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip politik topluluklardır" (Özbudun, 1979: 4).

Siyasal parti, "bir program etrafında toplanmış, siyasal iktidarı elde etme amacını güden, sürekli bir örgüte sahip kuruluşlar" olarak tanımlandıktan sonra, tanımda dikkate değer kimi unsurlar saptanmaktadır. Bunlardan ilki siyasal partilerin bir program etrafında toplanıyor olması, ikincisi siyasal partilerin siyasal iktidarda etkin bir konumda ve söz sahibi olmak istemeleri, üçüncüsü ise siyasal partilerin sürekli bir örgüte sahip bulunmalarındır. Kapani yaptığı bu tanımında özellikle iki unsura vurgu yapmaktadır. İlk önemli unsur partilerin iktidarı ele geçirmek ya da en azından diğer partilerle paylaşma amacının, onları diğer örgütlenmelerden ayırıyor olmasıdır. Bilindiği gibi baskı grupları, çıkar grupları gibi kimi örgütlenmelerin

faaliyetleri yalnızca siyasal iktidarı etkilemeye çalışmakla sınırlıdır. İkinci önemli unsur da siyasal partilerin sürekli ve yaygın örgütlenme tarzları olarak vurgulanmaktadır (Kapani, 1999: 160-161).

Siyasi partinin bir başka tanımı da Epstein tarafından yapılmıştır. Ona göre “belli bir etiket altında devlet yöneticilerini seçtirmeye çalışan her grup, ne kadar gevşek biçimde örgütlenmiş olursa olsun bir partidir” (Özbudun, 1979: 3).

Siyasi partilerin tarihsel gelişimlerine kısaca bakıldığında, siyasal partilerin toplumların gündemini işgal eden bir konuma gelmelerinin yakın zamanlara rastladığı görülmektedir. Modern toplumların ve çağdaş siyasal sistemlerin hepsinde siyasal partiler çok önemli olduğundan, modern toplumun bir getirisi olarak kabul edilmektedir (Kapani, 1999: 159).

Parti kavramı demokrasiyi yaratan bir etken olarak ele alınmaktadır (Sarıbay, 2000: 136). Ancak parti kavramı bugünkü modern anlamına gelene kadar pek çok durumu ifade etmek için de kullanılmıştır. Parti kelimesi, ilk çağ cumhuriyetlerindeki bölücü hizipleri, Rönesans İtalya’ında bir komutan etrafında toplanan orduları, devrim meclisi üyelerinin bir araya geldiği kulüpleri ve anayasal monarşilerde mülkiyet esasına dayanan seçimleri ifade etmek için kullanılmıştır (Duverger, 1993: 15).

Ranney’e göre partilerin ortaya çıkışı Roma İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. Roma İmparatorluğu’nda parti kavramı asillerin ve halkın şeref payelerini ve ücretleri tartışmak üzere bir araya gelmelerini ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Bu dönemden on yedinci yüzyıla kadar kavramın anlam değiştirdiği, artık çıkar grubu anlamına gelmeye başladığı belirtilmiştir. Ranney bugünkü anlamda parti kavramının İngiltere’de Whig’ler ve Tory’lerden kaynaklandığını da savunmaktadır. Ancak Kapani, Tory’leri ve Whig’leri parlamento dışında bir örgütlenmeye sahip olmadıklarından, bunları gerçek anlamda parti saymamaktadır (Kapani, 1999: 161).

Modern siyasal partilerin ortaya çıkışları on dokuzuncu yüzyılın ortalarına rastlamaktadır. Bugünkü anlamıyla siyasal partilerin on dokuzuncu yüzyılın ürünü olduğu bilinmektedir. Siyasal partilerin oluşumunda Batı toplumlarında meydana gelen sosyo-politik ve ekonomik gelişmeler etkili olmaktadır. Demokratikleşme dalgasının

yayılmasıyla parlamentoların yetkileri artmakta ve buna eşzamanlı olarak da oy hakkı genişletilmektedir. Seçim kanunlarında yeni düzenlemeler yapılarak, daha önce oy hakkına sahip olmayan kitlelere de bu hak tanınmaktadır. Geniş bir seçmen topluluğu iktidarda söz sahibi olmaya başlayınca, yönetici elitin müstakil iktidarına son verilmiştir. Bu gelişme siyasal partilerin doğuşu için iyi bir zemin hazırlamıştır (Kapani, 1999: 161-162).

Batı toplumlarında yaşanan gelişmelerle birlikte, belli adayları desteklemek ve seçtirmek amacıyla faaliyetlerde bulunan gevşek örgütlenmeler, oy hakkının genişlemesiyle kendilerini ifade olanağına sahip olmuş, etki alanlarını genişleterek siyasal partileri meydana getirmişlerdir (Tanilli, 2002: 219). Partilerin kökeni açısından Duverger, seçimlerde ve parlamentoda doğan partiler ile parlamento dışında doğan partiler ayrımını yapmaktadır (Duverger, 1993: 16-31).

Siyasal partilerin doğuşunda rol oynayan dinamikler genellikle üç kuramla açıklamaktadırlar. Bunlar; kurumsal kuram, tarihsel kriz kuramı ve gelişmeci kuram olarak sıralanmaktadır.

Kurumsal Kuram: Partilerin gelişimi, demokrasinin gelişimiyle eşzamanlı bir seyir izlemektedir (Kabasakal, 1991: 13). Bu da partilerin doğuşunu parlamento grupları ve seçim komitelerinin doğuşları ile açıklama eğilimine yol açmaktadır. Kurumsal kuram, partileri parlamentolarda nasıl oluştuklarını açıklamaktadır ve baş temsilcisi de seçimlere ve parlamentoda doğan partiler ayrımını yapan Duverger'dir (Sarıbay, 2000: 143). Avrupa'da oy hakkının gelişmesi ve hükümetlerin sorumluluğu kabul etmelerinin partilerin ortaya çıkmasında etkili olduğu fikri kurumsal kuramın varsayımıdır (Özbudun, 1974: 20). Duverger'in ilk olarak parlamento gruplarının yaratıldığı, daha sonra seçim komitelerinin oluştuğu görüşü, yapısal dönüşümlerle partilerin ortaya çıkışını açıklamaktadır (Duverger, 1993: 16).

Tarihsel Kriz (Durum) Kuramı: Tarihsel durum kuramında, partilerin doğuşu, ülkedeki siyasal elitlerin sorunları ve bu sorunlarından hareket ederek ulaşmak istedikleri amaçlar çerçevesinde açıklanmaktadır (Sarıbay, 2000: 145). Bu kurama Özbudun (1974: 24), "Kriz Teorileri"; Sarıbay (1992: 110) "Tarihsel Kriz Kuramı" adını vermektedir.

La Palombara ve Weiner, siyasal elitin karşılaştığı üç tür sorundan ya da tarihsel krizden söz etmektedir. Bunlar, meşruluk, bütünleşme ve katılma krizleridir. Siyasal partiler, siyasal değişmelerin yaşandığı bir süreçte, bu krizlerden etkilenerek kapasitesi genişleyen toplumun ortaya çıkardığı bir yenilik olarak ifade edilebilir. Meşruluk krizi, siyasal sistemin yönetiminde, iktidarın kimin elinde olacağını ve bu yönetimin sistemi nasıl etkileyeceği konusunda ortaya çıkan sorunları ifade etmektedir (Sarıbay, 2000: 145). Benzer bir ifade Özbudun'da şu şekildedir: “Meşruluk krizi, toplumun kim tarafından ve nasıl yönetileceği konusunda sosyal oylaşmanın bozulmasını ifade eder” (Özbudun, 1974: 24). Tarihte en önemli meşruluk krizlerinin yeni devletlerin doğuşu sırasında ortaya çıktığı belirtilmektedir (Öz, 1992: 25).

Bütünleşme krizi, uluslaşma veya ulusal devlet yaratma sürecinde yaşanan sorunları açıklamaktadır (Sarıbay, 2000: 145). Yani bu kriz, farklı dil, etnik grup ve dinlerden oluşan gruplarla bir devlet yaratılması durumlarında ortaya çıkmaktadır (Özbudun, 1974: 25). Alman, Belçika ve İtalyan partileri bu tip kriz ortamında doğmuşlardır. Katılma krizi de, siyasal elitlerin, siyasal sisteme katılmak isteyen kişilerin, bu isteklerini meşru görmemesinden kaynaklanan bir kriz şeklidir (Sarıbay, 2000: 145). Bu çatışmanın sınıfsal, ideolojik ve kültürel boyutları olabilir (Sarıbay, 1992: 113).

Gelişmeci (Modernleşmeci) Kuram: Gelişmeci Kurama göre, siyasal partiler sosyal modernleşmenin sonucu olarak doğmuştur. Sosyal modernleşme de siyasal modernleşmeyle bağlantılı olarak gelişmektedir. Kabasakal'ın Huntington'dan aktardığına göre siyasal modernleşme (Özbudun, 1974: 21),

- Geleneksel, dinsel, ailesel ve etnik otorite yerine laik, ulusal otoritenin geçmesi,
- Siyasal işlevlerin değişikliğe uğraması ve bunlar için yeni siyasal yapıların oluşması,
- Siyasal katılmanın artması şeklinde tanımlanmaktadır (Kabasakal, 1991: 15).

Gelişmeci yani modernleşmeci kuramda, partilerin doğuşu ile modernleşme süreci arasında bir bağlantı kurulmaya çalışılmaktadır. Modernleşmenin bir sonucu

olarak partilerin doğduğu varsayımı, gelişmeci kuramın ana tezidir. Bu durumda modernleşmemiş toplumlarda siyasal partilerden söz etmek oldukça yersizdir (Sarıbay, 2000:146).

La Palombara ve Weiner'a benzer bir şekilde Kapani'de siyasal partilerin doğuşuna yol açan etkenleri iki grupta toplamaktadır (Kapani, 1999: 163):

- Modernleşme (sosyal gelişme),
- Toplumunu sarsan büyük krizler.

2.2. SEÇİM SİSTEMLERİ

Seçim sistemleri; ulusal egemenliğe sahip vatandaşların belirli süreler içinde kendi adlarına ülkenin yönetiminde söz sahibi olabilecek kişileri ne şekilde seçeceklerini, verilen oyların nasıl değerlendirileceğini gösteren sistemler olup bu sistemler seçim yasalarına göre düzenlenmektedir. Seçmenlerin siyasi parti tercihlerinin değerlendirilmesi açısından seçmenlerin nasıl oy verecekleri, hangi kişilerin seçme ve seçilme hakkını elinde bulundurduğu, oyların hangi kriterlere göre değerlendirileceği düzenleyen hukuki modelin büyük önem arz ettiği ve seçim sonuçlarının ülkelerin siyasi çizgilerini belirlediği ifade edilmiştir (Güvenir, 1982: 215-216).

Seçim sistemleri, siyasi partiler ya da bağımsızlar için kullanılan oyları, yasama meclislerine aynı oranlarda yansıtmamaktadır. Siyasi partilerin bir kısmı seçimde elde ettikleri oy oranlarının üzerinde, bir kısmı ise oy oranlarının altında temsil oranlarına sahip olmaktadır. Kimi partiler de aldıkları oy yeterli olmadığından, temsilci çıkaramamakta yani meclis dışında kalmaktadırlar. Yasama meclislerinde elde edilen sandalyelerin oranı oy oranından yüksek olduğunda aşkın temsil (sandalye oranı-oy oranı), düşük olduğunda ise eksik temsil (oy oranı-sandalye oranı) söz konusu olmaktadır (Tuncer, 2006: 168).

2.2.1. Seçim Sistemi Tanımı

Seçim sistemi; vatandaşları temsil edecek bireylerin belirlenmesi amacıyla gereken kurallar bütününe ifade eden teknik bir yöntem olarak belirtilmektedir. Ancak bu tanımın herkes tarafından bilinmesine rağmen oy değerlendirilmesi aşamasında parti adaylarının ya da bağımsız adayların parlamentodaki sayılarının belirlenmesine yönelik usulünün tartışmalı olduğu öne sürülmektedir. Bu tartışmanın nedeni ise hiçbir seçim sisteminin, seçmen iradesini parlamentolara yalnız başına aynı şekilde yansıtmaması olarak bildirilmiştir (Unat, 1993: 50). Böylece seçim sistemlerinin belirlenmesi konusu demokrasilerde siyasal hayatın önemli bir noktasında yer almaktadır.

Seçim sisteminde anayasa organlarının belirli bölümleri halkın özgür iradesi ile herkese uygun şekilde oluşturulmaktadır. Fazla sayıda seçim sisteminin olması ve vatandaşların farklı görüşlere sahip olması nedeniyle seçim sistemlerinin tercihi kolay olmamaktadır. Seçim sistemi tercihi ile demokratik işleyişin hangi nitelikte olacağına karar verilmektedir (Armaoğlu, 1953: 4).

Çok partili sistemlerin bulunduğu demokratik yönetimlerde parlamento seçimi sayesinde belirli sürelerde hangi partilerin iktidar ya da muhalefet olacağı ve bu partilerin denetim sorumluluğunu üstleneceği belirlenmektedir. Burada “fayda veya istikrar” ilkesinin işlevi, seçim sisteminde hangi parti ya da partilerin yeterli çoğunluğu sağlayarak kazanacağını belirlenmesi olarak tanımlanmaktadır. “Temsilde adalet” ilkesinin işlevi ise seçimlere katılan parti ya da bağımsız adayların güçlerine eş değer olarak parlamentoda temsil edilmeleridir. Bu iki ilkenin birine öncelik verilmesi sonucunda birbirine ters etkileyen işlevleri nedeniyle birini diğerini zayıflatıcı etkisi bulunmaktadır. Bu sebeple ayrı seçim sistemlerinin farklı yöntemlerle her ülkenin kendi şartlarına uygun seçim sistemini tercih ederek uygun dengeyi sağlaması gerektirmektedir (Türk, 1995: 10).

Seçim sistemleri, karmaşık yapıları nedeniyle farklı teknik unsurlardan oluşmaktadır. Bu unsurlar “seçim bölgesinin belirlenmesi, adaylık şekli, oylama şekli ve oyların hesaplanması” olarak sınıflandırılmaktadır. Bu unsurların her birisinin tek

başına belirli etkiler oluşturabilmesinin yanı sıra farklı şekillerde uygulanmaları da seçim sonuçları açısından farklı siyasal sonuçlar doğurabilmektedir (Çevik, 2016: 18).

Seçim bölgesi sayısının ve büyüklüğünün kararlaştırılması aşaması olarak belirtilmiştir. Seçim büyüklüğü bölgenin büyüklüğünü yerine çıkarılacak milletvekili sayısını ifade etmektedir. Bu durumda milletvekili çıkacak seçim bölgeleri dar bölgeler olup geniş bölgeler ise, en az iki milletvekili çıkarmaktadır. Bu milletvekili sayısına göre küçük (2–5 milletvekili), orta (6–10 milletvekili) ve büyük (10 ve üzeri) olarak sınıflandırılmaktadır. Seçim adaylıkları ise tek isim ve liste usulü olmak üzere iki çeşit olup oylama şekli kanunla açıklanmaktadır. Tek ismin oylanacağı oylama veya listenin oylanacağı liste usulü oylama yöntemleri bulunmaktadır (Gültekin, 2006: 20-21):

• **Tek İsim Yöntemi:** Bu yöntemde göre her bir seçim bölgesinden çıkması beklenen milletvekili için siyasi partiler birer aday göstermekte ve seçmenler partilerinin gösterdiği tek isimli adaylara oy vermektedir.

• **Liste Yöntemi:** Liste yöntemine göre milletvekili adaylarının yer aldığı listeler üç farklı biçimde seçmenlere sunularak seçmenlerden bu adayları oylamaları istenmektedir. Bu liste türleri şu şekilde sıralanmaktadır:

• **Bloke Liste:** Parti üst yönetimleri, belirlenen milletvekili listelerini seçmenlere sunmak amacıyla bloklar halinde listeler oluşturmaktadır. Tek oy hakkı olan seçmenler, bu listedeki adaylardan yalnızca birini tümüyle onaylamış olacaktır. Bu kısıtlılığa rağmen partilerin güçsüz olduğu ve milletvekillerinin aşırı bağımsız hareket ettiği durumlarda; adayın partiye bağlılığını güçlendirmesi dolayısıyla bloke liste uygulaması yararlı görülmektedir. Örnek olarak; parti listelerinin uygulanması durumunda uzmanların, kadınların ya da belirli grupların temsilcilerinin listede seçilebileceği sıralara yerleştirilmesi açısından müdahalelere açık olması yönünden fayda sağlanabilmektedir.

• **Tercihli Liste:** Parti üst kurullarının oluşturdukları listelerle seçmenlere, parti listesinde bulunan adayların sırasını değiştirme ve böylece partinin hangi aday tarafından temsil edileceğini belirleme hakkı sağlamaktadır. Hem liste hem de aday oyu sayesinde iki ve üzeri (en fazla milletvekili sayısı kadar) oya sahip seçmenlerin aynı adaya birden fazla oy kullanabilme hakkı bulunmaktadır.

• **Karma Liste:** Partilerin hazırladıkları listeler bu yöntemde yalnızca birer öneri niteliğindedir. Bunun nedeni; partilerin hazırladıkları listeler dışına çıkılarak farklı parti listelerinde bulunan adayların seçilmesi ve seçmenin kendi istediği adayları listelemesi olanağıdır.

2.2.2. Seçim Sistemi ve Demokrasi İlişkisi

Demokrasinin en bilinen tanımı; demokrasinin tarafsız bir şekilde idare edilen ve oyların dürüstçe sayıldığı düzenli seçimlerle eş tutmaktadır (Schmitter, 1993: 12). Demokrasinin var olabilmesi için siyaset bilimiyle uğraşan kişilerden Myron Weiner, siyasi bir süreç olan demokrasinin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- İktidarların seçilmesi, muhalefet partilerinin de katılımıyla belirlenmektedir.
- Muhalefette yer alan partiler de dâhil bütün partilerin vatandaşlardan açıkça destek sağlamak amacıyla basından faydalanmak, toplantılar düzenlemek ve keyfi tutuklamalardan masum olma hakları bulunmaktadır.
- Seçimleri kaybeden hükümet iktidardan ayrılmakta ve kanunları ihlal etmedikleri takdirde cezalandırılmamaktadırlar. Bu partiler yürürlükte olan kanunlarla güvence altına alınmıştır.
- Seçimle iktidara geçen hükümetler yönetimde gerçek söz sahibi olup, seçilmeyen elitler yerine kendi iradeleriyle hareket etmektedirler (Berger, 1993: 26).

Demokratik süreçlerde bu özellikler iktidarın gücünü kanunlarla kısıtlamaktadır. Demokraside iktidara gelmiş olan partiler yeni seçimlerle iş başından uzaklaştırılmakta ve iktidarların bu süreçte belirli görevleri yerine getirmesini güvenceye almaktadır. Kendi içinde bu kısıtlamaları sağlamak ve kendi usullerinde “kanun hâkimiyetini” tanımakta başarılı olamayan devletlerin demokratik sayılmayacağı belirtilmiştir. Modern siyasal demokrasinin var olabilmesi amacıyla Robert Dahl’ın ortaya sunduğu “asgari şartlar” listesinin bu görüşü desteklediği görülmektedir. Bu görüşü destekleyen şartlar şu şekilde sıralanabilir (Schmitter, 1993: 14):

- Devlet politikasına ilişkin hükümet kararları üzerindeki kontrol yetkisi, anayasal olarak seçilmiş organlarda toplanmalıdır.
- Seçilmiş organlar, baskının olmadığı, sıkça yapılan ve dürüstçe yönetilen seçimlerle iş başına gelmelidir.
- Pratik olarak tüm yetişkinlerin organ seçiminde oy hakkı bulunmalıdır.
- Pratik olarak tüm yetişkinlerin devlet bünyesinde seçim aracılığıyla belirlenen organlara seçilebilme hakları bulunmalıdır.
- Vatandaşların kapsamlı biçimde tanımlanmış siyasi hususlara ilişkin ciddi ceza tehditleri bulunmaksızın kendilerini ifade edebilme olanakları olmalıdır.
- Vatandaşların farklı bilgi kaynaklarına erişebilirlikleri bulunmalıdır. Bunun yanı sıra alternatif haber kaynakları bulunmalı ve bu kaynaklar kanunlar tarafından güvence altına alınmalıdır.
- Vatandaşlar, aynı zamanda, bağımsız siyasi partileri ve menfaat gruplarını içine alan nispeten bağımsız kuruluş ve organizasyonları şekillendirebilme hakkına sahip olmalıdır.

Görüldüğü gibi siyasal demokrasinin ölçütlerinden olan temel noktaların seçimler ile doğrudan ilişkili olduğu belirtilmektedir.

Bir siyasi rejimin başarısı, o siyasi rejimi meydana getiren yöneticilerin değerlerine bağlı olarak değişmektedir. Bu nedenle yöneticilerin seçilme yöntemi de siyasi rejimin ana temellerinden birisi olarak değerlendirilmektedir. Burada yöneticilerin otoritesini yönetilenlerin özgürlükleri ile doğrudan ilişkilendirmek söz konusudur. İktidarın kısıtlanması ve liberal öğretilerin gerekliliklerini gerçekleştirmeye ilişkin günümüze kadar denenmiş en etkili yöntemlerden birisinin yöneticileri yönetenlerin seçmek olduğu savunulmaktadır (Duverger, 1974: 13).

Günümüzde seçim ve seçime katılma, halkın yönetime karşı gösterdiği ilgi düzeyini ve iktidarın temelindeki anlaşma oranını göstermektedir. Seçmenlerin oy kullanmasının nedeni ve koşullarına bakılmaksızın seçim mekanizması ya da oy verme davranışının belirli sosyal ve siyasal işlevleri olduğu belirtilmiştir. Seçimler

aracılığıyla öncelikle “ülkeyi kim yönetecek?” sorusu cevaplanmaktadır. Hukuki söyleme göre ise bu durum “kamu siyasetini yürütecek olan kamu iktidarlarını kurmak” olarak ifade edilmektedir (Karamustafaoğlu, 1970: 15). Bu ifadeye göre seçimin yeniden tamını yapıldığında; seçim halkın yasalara bağlı olarak vatandaş niteliğine sahip bölgelerinin, siyasal iktidarı halk adına kullanması beklenen yöneticileri birçok aday arasından seçtiği ve diğer seçime kadar yönetim yetkisini devrettiği, bunu takip eden dönemde yöneticinin siyasal iktidarı kullanma biçimini değerlendirerek onu denetlediği bir süreçtir.

Batı ülkelerinde de demokrasi seçim kavramıyla tanımlama eğiliminde olmasına rağmen halkın iktidardaki etkisi pek sağlanamamıştır. Oy hakkının genişlemesi ve tabana yayılması üzerinde önemli çabalar harcanmıştır. 18. yy’ın sonları ve 19. yy’da gene oy için siyasi mücadeleler verilmiş, demokrasi açısından yapılan mücadeleler genel oy hakkını somutlaştırmıştır. Bu nedenle sosyal ve ekonomik olarak güçlü olan gruplar, çoğunluk oyu muhafaza edemeyecekleri endişesi ile çekinmişlerdir. 1789 Fransız Devrimi sonrasında burjuva sınıfı, aristokratlardan iktidarı alarak geniş bir seçmen topluluğuna devretmiştir. 1832 ve 1867 yıllarında çıkarılan yasalar aracılığıyla İngiltere’de oy hakkının tabana yayılması sağlanmış ve oy hakkı devrime gerek duyulmadan orta sınıfa devredilmiştir. ABD’de oy hakkı aristokrasi olmaması sebebiyle diğer batı ülkelerinden önce gerçekleşmiştir (Çam, 1995: 482).

Demokrasinin varlığı için vazgeçilmez bir unsur olan genel ve eşit oy ilkelerinin belirlenmesi “demokratik seçimler” için tek başına yeterli olmamaktadır. Bunun sağlanması amacıyla demokratik seçimler sonucunda oluşan halk onayının özgür koşullar altında belirlenmiş olması gerektiği savunulmaktadır. Demokratik seçim rejiminin demokratik ilkelere uygunluğu için gereken koşullar şu şekilde sıralanmaktadır (Güvenir, 1982: 217):

- Meclisteki milletvekillerinin halkı tam temsil edebilmesi için ülkenin her bölgesinden nüfusla orantılı, meclise uygun oranda temsilci bulunması gereklidir.
- Kısıtlı ve mahcur durumdaki bireyler haricinde oy kullanma hakkı genel

özelliğinde olmalı ve hiçbir yurttaşın grubu bu haktan mahrum bırakılmamalıdır. Başka bir ifadeyle seçimde genel oy ilkesine uyulmalıdır.

- Seçim yasası, oy kullanma hakkı bulunan tüm vatandaşların seçmen listesine yazılmalarını sağlamak amacıyla gereken önlemleri almalıdır.
- Seçim yasası, vatandaşların seçilebilmesi amacıyla adaylıklarını koyabilecekleri tam özgürlük koşulları sağlamalıdır.
- Seçim yasası, tüm seçim sürecinde samimiyet ve dürüstlüğü sağlamalıdır.
- Seçim yasası, seçimlerde gizli oy ve açık sayım-döküm esasına uygun olmalıdır.
- Seçim yasası, oy verme işlemlerini kolaylaştırmalıdır.
- Seçimlerde birden fazla siyasi parti yer almalıdır.
- Seçimlere katılan tüm partilere, devlet tekelindeki kitle iletişim araçlarından eşit olarak yararlanmaları koşulu ile propaganda yapma hakkı tüm partilere ve adaylara açık olmalıdır.

Seçmenler, ülkelerinde yönetime katılma, seçme ve seçilme hakkına sahiptir ve bu durum demokratik ülkelerde anayasa ve uluslararası alanda sözleşmelerle güvence altına alınmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 67. maddesi kapsamında vatandaşların siyasi nitelikteki temel hakları çerçevesinde seçme, seçilme ve halk oylamasına katılma hakları bulunurken, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde bu durum "her insanın doğrudan doğruya veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığıyla ülkesinin yönetimine katılma ve kamu hizmetlerine eşit giriş haklarına sahiptir" hükmüyle ön plana çıkarılmıştır (md. 21/1-2) (Türk, 1995: 553).

Temsili demokrasilerde ülkenin yönetilmesi yetkisi ve meşruiyetin temeli olarak seçimler gösterilmektedir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde seçme hakkının niteliğine ve seçim güvenliğine ilişkin olarak şu hüküm yer almaktadır:

"Halkın iradesi, yönetim (hükümet) yetkisinin temelidir; bu irade, genel ve eşit oy hakkıyla olacak ve gizli oy ve eşdeğerli serbest oy verme usulleriyle yapılacak dönemsel gerçek seçimlerle açıklanır" (md. 21/3) (Türk, 1995: 553).

Paris Şartı'nda ise demokratik yönetimin belirli aralıklarda yapılan hakkaniyetli ve özgür seçimler aracılığıyla halk iradesine dayandığı belirtilmektedir. Yine Paris Şartı'nın I. Ekinde, hükümetlerin düzenli aralıklarda gerçekleştirdikleri seçimler aracılığıyla özgür ve hakkaniyetli şekilde ortaya konulan halk iradesinin meşruiyet temelini meydana getirdiği açıklanmıştır (Türk, 1995: 554).

2.2.3. Tek Partili Sistem

Tek parti sistemi, yirminci yüzyılla birlikte meydana gelmiş siyasal bir değişim olarak görülmekte ancak bu değişimin olumlu ya da olumsuz olduğu tartışılmaktadır. Genel anlamda tek parti sisteminin demokrasiye uydurulmuş diktatörlük olarak tanımlandığı ifade edilmekte, ayrıca totaliter rejim kavramıyla birlikte ele alınmaktadır.

Tek parti sistemi, rekabete kapalı olan bir sistem olarak ele alınmaktadır. Tek parti kavramı, elit bir topluluğun yeni ilişkiler kurarak oluşturduğu bir sistemdir. Tek parti ideolojisine göre halkların kendini yönetemeyeceği belirtilmektedir ve sonuç olarak ülkeyi yönlendirebilecek düzeyde yetenekli liderlerin bir araya gelerek yeni elit toplulukları oluşturma anlayışı hâkimdir. Bu yapıda siyasal parti, oluşturulan elit toplulukları hiyerarşik bir düzende örgütlemektedir. Siyasal, yönetsel ve ekonomik işler için liderler parti içinden seçilmekte ve parti devletin tüm organlarını denetlemek amacıyla hareket etmektedir. Bir toplumda demokrasinin gelişmemiş olması durumunda veya seçimler dışında yapılan müdahalelerle kurumların işlemez duruma getirildiği sistemlerde tek partili yönetimlerin görülme olasılığının daha fazla olduğu öne sürülmektedir (Altun, 2006: 15).

2.2.3.1. Türkiye'de Tek Partili Sistem Dönemi (1923-1934)

Tek partili dönemde, iki dereceli seçim sistemi uygulanmış, birinci ve ikinci seçmenler sırasıyla ikinci seçmenleri ve mebusları seçmişlerdir. İki seçmen grubu da ayrı ayrı yönlendirme ve propagandaya tabi tutulmuştur. Çoğu seçim döneminde seçimden ziyade onaylama/onaylama esnasında sandıkta bulunma şeklinde cereyan eden bu eylemde, seçime katılım oranı yüksek tutulmaya çalışılarak, rejimin meşruiyeti bu vesileyle desteklenmek istenmiştir. Bu dönemde icra edilen kazanılmış seçimlerin amacı toplumun, birlik beraberlik havası içinde rejime daha hızlı entegre

olmasını sağlamak, cumhuriyetin kurum ve ilkelerini vatandaşa daha hızlı kazandırmak olmuş; dolaylı yoldan da olsa Anadolu insanında siyasal kültür oluşturma adına önemli adımlar atılmıştır (Mahmutoglu, 2016: 39).

1927 yılında gerçekleştirilen seçim ile her seçimde farklı uygulamaların yapıldığı tek partili dönem başlamış ve bu uygulamalar 1946 seçimlerine kadar sürmüştür. 1924 Anayasası hükmünce TBMM'nin çalışma süresi bu dönemde 4 yıla çıkarılmıştır. CHP'nin tek parti olarak iktidar olduğu dönemde yapılan 1927, 1931, 1935, 1939, 1943 seçimlerinde 4 yıl kuralı geçerli olmuş, savaş döneminde bile meclisin süresi 4 yıl olarak sürdürülmüştür. Bu dönemde yapılan uygulamalar; bağımsız adaylara kontenjan açılması, azınlıkların ve kadınların mecliste bulunması, CHP bünyesinden bir bağımsız grup kurulması olarak sıralanmıştır (Olgun, 2011: 13).

Türkiye'de tek partili döneme ilişkin gelişmelerin kökeni I. Dünya Savaşı sonlarına dayanmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin tarihsel köklerine doğru inildiğinde, temelleri Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne hatta İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne dayanmaktadır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ortaya çıkışında, 19. yüzyılın ikinci yarısında kendini gösteren Yeni Osmanlı hareketi olarak başlayan, daha sonra Jön Türkler ismiyle adlandırılan bir grup aydın ve bürokratin etkisi olduğu bilinmektedir (Altun, 2006: 26).

I. Dünya Savaşı'ndan yenilgi ile ayrılmış olan Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu 30 Ekim 1918'de yapılan Mondros Mütarekesi ile resmî bir nitelik kazanmıştır. Böylece Türk toplumunun bağımsız bir devlet kurma dışında bir seçeneği kalmamıştır. İtilaf Devletlerinin Mondros Mütarekesi'ne göre Anadolu'yu bölgesel olarak işgal etmeye başlaması Türk halkında büyük tepki uyandırmış ve işgalin protestosu amacıyla İstanbul'da mitingler düzenlenmiştir. Ayrıca Anadolu'nun işgal edilen bölgelerinde Milli Mücadele'nin başlamasına yol açan direniş hareketleri meydana çıkmıştır. Milli Mücadele hareketleri sürerken Mustafa Kemal'in devreye girmesiyle Kurtuluş Savaşı için kararlar alınmaya ve hazırlık yapılmaya başlanmıştır. Sivas Kongresi ile Anadolu'daki tüm milli mücadele hareketleri tek çatı altında birleşmiş ve bu kongrede Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (ARMHC)'nin kurulması kararı alınmıştır. Bu cemiyetin çalışmaları kuruluş amacına

uygun olarak halkın yönetime katılıp, ülkenin geleceğini belirlemesi ilkesinde toplanmıştır (Duverger, 1993: 9).

A-RMHC üyeleri birinci meclis içerisinde bir tür parti disipliniyle hareket etmelerini sağlamak amacıyla, 10 Kasım 1921 tarihinde aynı isimle bir grup oluşturmuşlardır (Tunçay, 1999: 35). Ancak, meclis içerisinde bu grubu muhalif bir grup bulunmaktadır ve bu muhalif grup giderek büyüyerek 1922 Temmuz'unda ikinci grubu meydana getirmiştir. Tunçay (1983:2019)'a göre, esas amacı Mustafa Kemal Paşa'nın kişisel egemenlik kurmasına karşı çıkmak olan ikinci grup, başkumandanlık kanununun süresinin uzatılışında resmen oluşmuş kabul edilmekle birlikte, bu tür bir muhalefetin çok daha eskilere dayandığı bellidir. Hatta grup olarak oluşmasının hazırlıklarının bile daha önce yapılmış olabileceği belirtilmektedir (Tunçay, 1999: 39).

Bunun yanı sıra halkçılık programı temelinde yükselen Anayasa'nın kabulüyle muhalefet daha bir belirginlik kazanmıştır. Mustafa Kemal, TBMM'ye bir anayasa projesiyle meclisin mahiyetini ve görevlerini açıklayan bir milli siyaset programı sunmuştur. Bu proje ülkenin gelecekteki rejimini tayin eden bir girişim olup millet meclisinde tartışmalara yol açmıştır. Muhafazakârlar ilerde saltanatın kaldırılmasıyla sonuçlanabilecek yeni bir siyasetin doğmakta olduğunu sezmişlerdir. Anayasa 20 Ocak 1921'de kabul edilerek egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu ve bütün yetkiler Türk devletinin idarecisi TBMM'de toplandığı belirtilmiştir (Berkes, 1946: 2). Anayasanın kabulünden sonra millet meclisindeki nispî birlik hali bozularak, her biri ayrı bir görüş ve programa sahip çeşitli gruplar meydana gelmiştir. Meclis muhafazakârlar ve yenilikçiler olarak başlıca iki kısma ayrılmıştır. Bu sırada Mustafa Kemal kendi grubunu teşkilatlandırarak buna Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (A-RMHC) adını vermiştir (Karpat, 1967: 38-39).

Müslüman dünyasına ilişkin halifelik ile meclis arasında belirsizliklerin bulunması sonucu rejim problemi ortaya çıkmış, bu durumdan rahatsız olan Mustafa Kemal ve grubu basına Cumhuriyetin ilan edileceğini ima etmişlerdir. Ancak TBMM'nin yapısı, bu amacı gerçekleştirmek isteyen milliyetçi ve modernleşme yanlısı Kemalistlerin önünde bir engel oluşturmuştur (Öz, 1996: 50). Mecliste birinci grup sayısal üstünlüğü elde etmesine rağmen siyasal rejim kesin çözüme kavuşturulamamıştır. Bu durum sonucunda Meclisin yenilenmesine karar verilmiştir

(Sarıbay, 2000: 138). TBMM'nin 1 Nisan 1923 tarihinde gerçekleştirdiği oturumda kanun teklifi verilerek anayasa değişikliğine gidilmiş ve iki ay içinde yeni bir seçime gidilmesine karar verilmiştir (Öz, 1996: 51). Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nda belirtilen "devlet şekline her ne suretle olursa olsun karşı gelenlerin vatan haini sayılacakları" hükmüyle A-RMHC'ne muhalif faaliyetlerin engellenmesi amaçlanmıştır (Cebesoy, 2002: 338).

Mustafa Kemal, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin temelinden ve örgütünden yararlanarak A-RMH Cemiyetini Halk Fırkası'na dönüştürme girişimine başlamıştır. 1922 yılında kurulacağı belirtilen Halk Fırkası 11 Eylül 1923'te kurulmuştur. Halk fırkasının kurulması ile parlamentoda karar almak kolaylaşmıştır. Meclisin açılışı sonrasında Lozan antlaşmasının onaylanması ve 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesi en önemli iki karar olarak ön plana çıkmıştır (Öz, 1996: 52).

CHF'nin açılma süreci 1923 seçimleriyle başlamıştır. Seçimlerde İkinci Grup üyeleri ve İttihat ve Terakki üyelerinin varlık göstermemesi sonucu A-RMHC'nin başarısı ile Halk Fırkası (HF)'nin kurulması da kolaylaşmıştır. Milli mücadeleyi yürüten kadro özünde HF'nin kadrosu da olmaktadır. HF'nin amacı, ülkedeki sosyo-ekonomik sorunlara ve geri kalmışlığına son vererek ilerlemeyi ve kalkınmayı sağlamak şeklinde belirtilmiştir (Altun, 2006: 61). Mustafa Kemal, henüz kurulmamış olan HF'na üye olan yeni Meclis üyelerini 7 Ağustos'ta TBMM' de toplamış, bu toplantıda Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun (MHG) HF'na dönüşeceğini ifade ederek Halk Fırkası Nizamnamesinin taslağını incelenmeleri için mebuslara dağıtmıştır. Fırka için seçilen mebuslar 9 Ağustos'ta tekrar toplanmış, bu toplantıda Fırka adayları tespit edilmiştir. Mustafa Kemal, firkalar üzerinde tarafsız bir devlet reisi olmak yerine, Halk Fırkası'nın umumi liderliğini üstlenmiştir. Bu da, kurulacak diğer siyasî firkaların kendilerini Mustafa Kemal'in karşısında bulmalarına yol açmıştır. Hâkimiyet-i Milliye'nin esasını kuracak olan siyasi firkalar siyasi süreçte serbestçe oluşmamış ve HF tek siyasi parti olarak yıllarca işbaşında kalmıştır (Cebesoy, 2002: 344).

Hıyaneti Vataniye Kanunu'nda yapılan değişik nedeniyle A-RMHC'nin halk fırkasına dönüşümü ve partinin merkezîyetçi hiyerarşik bir yapı halini alması yeni Türk devletinin kuruluş sürecinde siyasal muhaliflerin devre dışı kalması ve iktidarın pekiştirilmesi amacıyla kullanılmıştır (Öz, 1996: 63). Buna rağmen halk fırkasında bir

muhalefet kalmıştır. Birinci mecliste bulunan muhalefetin tasfiye edilmesi Mustafa Kemal ve grubunun devrimlerinin ilk aşamasını oluşturmaktadır. Ancak mecliste tam bir anlaşma sağlanamaması dolayısıyla hükümetle bütünleşmiş bir topluluk izlenimi bulunmamaktadır. Cumhuriyetçilerin fırka ve meclis içerisinde denetime tam anlamıyla hâkim olamamasının nedeni ilk mecliste bu kesime sempati duyan ancak katılmayan Kazım Karabekir, Refet Bey, Rauf Bey, Dr. Adnan Bey gibi kişilerin HF listesinde meclise girmeleri olarak belirtilmiştir (Sezgin ve Şaylan, 1983: 2046).

Parti içindeki muhalefetin güçlenmesi Hüseyin Rauf liderliğindeki bu küçük grubun muhalif bir parti kurmaya karar vermesine yol açmıştır. TPCF'nın kurulmasında etkili olan siyasal olay, 20 Ekim 1924 tarihinde Menteşe (Muğla) mebusu Esat Efendi'nin, hükümetin Yunanistan'dan gelen Müslümanları, Rumların terk etmek zorunda kaldıkları taşınmazlarına yerleştirmesi sırasında görülen yolsuzlukları eleştirmesi ve İmar ve İskân Vekili Rafet Bey'e yönelttiği sorudur. Meclis, bakanın verdiği cevabını yeterli bulmamış ve soruyu gensoruya dönüştürmüştür. Böylece mecliste muhalefet daha güçlü konuma gelmeye yaklaşmıştır. Mübadeledeki yolsuzluk ve usulsüzlük gibi çeşitli sorunlar yerine tartışma rejim konusuna kaymıştır. Sonuç olarak meclis soruşturmasındaki öneri reddedilmiş ve hükümet 148 oyla güvenoyu elde etmiştir (Tunçay, 1999: 105-106). Oylamadan sonraki gün HF'den istifalar gelmeye başlamıştır. İlk gruptan Adnan, Rauf, Selahattin, Halis Turgut, Feridun Fikri, Faik Bey ile Rüştü ve Refet Paşalar istifa etmiştir (Tunaya, 1952: 607-608).

Bu istifalar devam ederken basında yeni bir kurulacağı haberleri baş göstermiştir. HF'den ayrılan mebusların toplantılar düzenlemeleri ve yeni bir partinin kurulmasına karar vermeleri belirlenmiş, bir parti programı ve tüzük hazırlanmaya başlamıştır. CHF'den istifalarla başlayan süreçte muhalefet partisi kurma çabaları 17 Kasım 1924'te tamamlanmış ve parti resmi olarak kurulmuştur. Partinin genel başkanı olan Kazım Karabekir Paşa'nın yardımcıları Dr. Adnan ve Hüseyin Rauf Bey, genel sekreteri Ali Fuat Paşa, yönetim kurulu üyeleri ise Muhtar Bey, İsmail Canpolat, Halis Turgut, A. Şükrü Bey, Necati Bey ve Rüştü Paşa olarak belirlenmiştir (Çavdar, 2004: 296).

HF'nin henüz resmî bir programı olmaması nedeniyle TpCF'nin bir programının olması ve fırkanın adında "Cumhuriyet" sözcüğünün bulunmasının büyük önem taşıdığı vurgulanmaktadır. Kurulan partinin adında "Cumhuriyet" sözcüğünün geçtiğini duyan HF üyeleri, partilerinin ismini Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirmişlerdir (Öz, 1996: 65; Önal, 2015: 11).

TpCF'nin temel yaklaşımı, muhalefetin kontrolü olmadan tüm kuvvetlerin millet meclisinde toplanması ile otoriter bir yönetim meydana geleceği fikridir. Bu amaçla parti, birkaç kişinin "oligarşik amaçlarına" karşı gelerek bireysel hürriyetleri korumayı amaçlamıştır. Burada sözü edilen birkaç kişi Mustafa Kemal ile taraftarlarıdır. Cumhuriyet rejimi ve liberal demokrasi, yeni parti tarafından kabul gören temel ilkeler olarak ifade edilmiştir. TpCF'nin benimsediği bu ilkeler samimi de olsa bu ilkelerin temelinde hükümetin laik tutumuna karşılık din olgusunun korunması düşüncesidir (Karpas, 1967: 45).

TpCF'nin parti programında bulunan en dikkat çekici madde "fırka efkâr ve itikadı diniye hürmetkârdır" hükmünü içeren 6. maddesidir. Bu madde, ileride partinin ileride kapatılmasına gerekçe gösterilecek ve siyasî amaçlar için "gerici" akımları etkilediği düşüncesi kullanılacaktır. TpCF'nin programı HF'nin politikalarıyla esasen uyuşmakta ancak özellikle siyasal sürecin işleyişi açısından önemli farklılıklar göstermektedir. Yeni parti, programı kapsamında parti içinde demokrasi yanı sıra ülke seçimlerinde iki dereceli yerine doğrudan seçim ilkesi demokrasinin şartı olarak öne sürülmüştür. Bunun yanı sıra cumhurbaşkanı seçilen kişilerin mebus sıfatını kaybedeceği ifade edilerek cumhurbaşkanı partilerin üzerinde olan bir mevki durumuna getirilmiştir. Ayrıca programda kanunların emretmediği herhangi bir şeyi yapma zorunluluğu bulunmaması da esas hükümler arasında yer almıştır. Tüm bu hükümler, HF içerisinde muhalefetin siyasi sistemin şekillenmesi ve işleyişi hakkındaki kaygıların bir sentezi niteliği taşımaktadır. Bu görüşler muhalif parti yöneticilerinin HF ileri gelenlerince sert bir şekilde eleştirilmesinin sebeplerinden biri olmuştur (Öz, 1996: 65-66).

Mecliste bir muhalefet partisinin olması ile ülkenin demokrasi yolunda ilerlemesi yanı sıra CHF bünyesinde önemli tartışmalar meydana gelmiştir (Öz, 1996: 69). TpCF'nin CHF karşısında siyasi olarak muhalefet parti niteliğinde durması,

yönetici kadrosunda bazı etkiler göstermiştir. Bu göstergelerden ilki, yeni partinin adında bulunan “Cumhuriyet” ifadesine karşılık HF ismine “Cumhuriyet” sözcüğünün ilave edilmesidir. Bunun yanında TpCF’nin resmi kuruluşundan önce CHF’nin tüzü değişikliği yapması ve TpCF’nin kuruluşundan hemen sonra İsmet Paşa’nın sıkıyönetim önerisinin reddedilmesi nedeniyle başvekillik görevini Fethi Bey’in üstlenmesi TpCF’nin siyasî alanda etkili olmaya başladığını kanıtlar niteliktedir (Sezgin ve Şaylan, 1983:2048).

Yöneticilerin tüzük ve değişikliği yapması ile CHF bünyesindeki anlaşmazlıklar giderilmeye çalışılmıştır. İlk olarak CHF’de radikal tarafların iktidardan uzaklaştırılması ve hükümetin kurulması yeni partinin desteği ile sağlanmıştır. Ancak yönetici kadrosu bu desteğe rağmen TpCF’ye 1924 yılında yapılan seçimlerde TpCF’nin aday göstermemesine rağmen desteklediği bağımsız adaylara karşı yapılanlar sebebiyle sorunlar ortaya çıkmıştır. Bursa’da TpCF tarafından desteklenen Nurettin Paşa seçimi kazanmış ancak CHF’nin bu kişinin istifasından bu yana yeterli zaman geçmediğini ileri sürmesi ile seçimler yenilenmiştir. Nurettin Paşa tekrar seçildiğinde ise kendisinin TpCF’ye geçeceği söylentileri ve gösterilen baskılar sebebiyle parti için sonun yaklaştığı görülmüştür (Öz, 1992:93).

Bu dönemde ortaya çıkan Şeyh Sait Ayaklanması, siyasal açıdan tek parti diktatörlüğünün kurulmasında önemli bir role sahiptir. Bu ayaklanma sonrasında ülkede yeni başlayan çok partili hayatın doğarken sonra erdiği ve Takrir-i Sükun Kanunu ile hükümetin tüm ülkede otoriter bir yönetim kurduğu belirtilmektedir. Bu durum siyasal alanda muhalefetin hükümet baskısı altında yaşamasına neden olmuştur.

TBMM’nin 1924 Anayasası ile belirlenen dört yıl görev süresinin dolmak üzere olması nedeniyle 1927 tarihli CHF Kongresi gerçekleştirilmiştir. Bu kongre Türk siyaseti açısından Mustafa Kemal’in Nutuk’u okuması ve tek parti yönetiminin kurumsallaşması yönünde ciddi aşamalar kaydedilmeye başlanması ile büyük önem arz etmektedir (Öz, 1996: 100). Kongrede Mustafa Kemal, CHF’nin genel başkanı olarka kabul edilmiş ve bunun asla değiştirilemeyecek bir hüküm olduğu belirtilmiştir. Ayrıca CHF nizamnamesinde bulunan “o bütün memleketi şamil millî bir firkadır” hükmüyle siyasî, idarî, içtimaî ve iktisadî tüm kuruluşların yöneticileri ve hatta köy muhtarlarının adaylıklarının parti müfettişleri tarafından onaylanması kabul edilmiştir. Böylece

fırkanın toplumsal yaşamı kapsayıcı ve egemen kimliği ortaya çıkarılmıştır (Tunaya, 1952: 569).

1925 yılından 1930 yılının sonlarına kadar Mustafa Kemal ve grubu giyim tarzından harflere kadar pek çok köklü reform gerçekleştirmişlerdir. Takrir-i Sükûn Kanunu döneminin olağanüstü koşullarında muhalefet, gerçekleştirilen reformlara karşı itirazlarını ifade edememişlerdir. Halkın tercihleri ve isteklerine bakılmaksızın yapılan gerçekleştirilen reformların, devrimin kendi mantığında bulunan halkın “yenilikler” yerine “geri” ve “köhne” olarak nitelendirilen kurum ve değerlere sahip çıkacağı bu nedenle devrimlerin üstten (yönetimden) alta (topluma) doğru yapılması gerektiği anlayışı, halk ile devrimciler arasında kopukluğa neden olmuştur (Çavdar, 2004: 328). Bunun yanı sıra devrimlerin yapılması ve başarıya ulaşmasına karşı çıkan kişi ya da gruplar için alınan önlemler aynı zamanda halkın sorunlarını dile getirmesini engellemiş ve bazen yolsuzlukların açığa çıkarılması açısından çekingenlik ve hoşnutsuzluk ortamı oluşturmuştur (Yetkin, 1997: 30).

Toplumda hoşnutsuzlukların meydana gelmesi ve kitlelerle etkileşime girilmemesi dışında ekonomik durumun önemli bir ilerleme gösterememesi ve ülke genelinde yoksulluğun artışı da önemli bir etken olarak belirlenmiştir. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda yasal olarak bir muhalefet partisi olmasa da toplumsal muhalefet artmıştır. Bu şartlar altında Mustafa Kemal, muhalefetin patlamasından çekinmiş, ancak Cumhuriyet’in ve devrimlerin korunması gerektiğini düşünmüştür. Güdümlü bir muhalefet olarak görülen SCF’nin kurulması bu şartların zorunlu bir sonucu olarak belirtilmiştir (Çavdar, 2004: 329).

Yeni partinin kurulmasında etkili nedenler uluslararası çevrelerin dolaylı ya da doğrudan etkileri olarak belirtilmektedir. Bu etkilerden en önemlileri arasında batı anlayışını model alan bir rejimin siyasî yansımalarının bu modele uygun olmayacak düzeyde fazla otoriter olması yer almaktadır (Öz, 1996: 80). 1925 yılından beri CHF’nin uyguladığı tek partili siyasî yapılanma ve aşırı merkezileşme politikaları, önemli sorunlar yaratması dışında yönetici kadrosunda düşüncelerin serbest ve açık şekilde tartışılmasına yeterli imkân sağlamamıştır. Halkın beklentileri ve isteklerinin siyasî iktidara iletilmesine ise hiç imkân verilmemiştir. Dünya genelinde 1929 yılındaki ekonomik buhran da güçsüz olan ekonomiyi iyice sarsarak toplumdaki

hoşnutsuzluğa katkı sağlamıştır. İktidarın başında olan cumhurbaşkanı, ülkenin tek egemen yapısı hâline gelen hükümetin denetimsizliğini engellemek amacıyla bir muhalefet partisinin varlığının fayda sağlayacağını düşünmüştür. Kurulacak muhalefet partisi yurttan konuşulmayan, dile getirilmeyen şikâyetlerin mercî olacağı ve böylece alınan kararların bir anlamda eleştirisinin yapılmış olacağı düşünülmüştür. Bunların yanı sıra İsmet İnönü'nün de gücünü muhalif bir parti kurarak artırma isteğinin de etkili olduğu savunulmaktadır. Bu nedenlerin hepsi bir bütün olarak partinin kurulmasında etkili olmuşlardır (Tunçay, 1999: 259).

SCF, bir program ile “Serbest Cumhuriyet Yasası” adı altında bayındırlık hizmetleri ve demiryolları gibi yatırımların büyük ölçüde tek bir nesile yüklenmemesinin, yabancı sermayenin kabul edilmesini, özel girişimin esas tutulmasını, tek dereceli seçim ile kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmasını istemekte ve vicdan, fikir ve çalışma özgürlüğünün sağlanmasını talep etmektedir. Yürütme organının denetlenmesi için de baskı yapan SCF, halkın yönetime katılmasını ve yönetenleri denetlemelerini savunmaktadır (Önal, 2015: 18).

Bu olumlu yönler rağmen SCF'nin mecliste yalnızca muhalefet olarak pasif bir siyasi parti görüntüsü çizmesi tasarlanmıştır. Halk Fırkası ve hükümetin yardımını alan SCF için 15 mebus gönüllü olmuş ve yeni partinin sadece mevcut hükümete karşı bir siyasî rakip olarak kalması sağlanarak iktidar seçeneği haline gelmesi önlenmek istenmiştir. Fakat yeni partiyi belirlenen sınırlar içinde tutmak mümkün olmamıştır. Fethi Bey'in İzmir'e yaptığı ziyarette coşkulu bir kalabalık grupla polis arasında çatışma çıkmıştır. Bu gelişme yeni partinin sonunu hazırlayan bir unsur olmuştur (Öz, 1996: 85). İzmir ilinde meydana gelen olaylar nedeniyle rahatsızlık duyan Mustafa Kemal CHF'nin yanında yer almış ve partiye olan yakınlığını dile getirmiştir. Bunun yanı sıra SCF'nin İzmir'de yakaladığı başarı CHF'nin İzmir'de halk desteği ve güvenini kaybettiğini ve yapılacak bir seçim ile iktidarı kaybedebileceği görülmüştür (Yetkin, 1997: 184).

Gelişen bu olaylar üzerine iki parti arasında gerginlik artmış ve basında yapılan SCF eleştirileri daha da sertleşmiştir. Partinin kurulması sonrasında Gümüşhane milletvekili olarak mecliste yer alan Fethi Bey hükümeti, ekonomik politikaları ve demiryollarına ilişkin siyaseti eleştirmiştir. SCF'nin bu eleştirileri ışığında halk

üzerinde bıraktıkları etkiyi azaltabilmek amacıyla CHF ekonomik durumu düzeltebilecek bazı yenilikler vaat etse de aldıkları önlemler yetersiz kalmıştır. CHF milletvekilleri de Fethi Bey'i Mondros ateşkes antlaşmasını imzalamak ve Mustafa Kemal'e kişisel düşmanlık beslemek ile suçlamışlardır. Fethi Bey partiler arası tartışmalarda Mustafa Kemal'in tarafsızlığını korumasını istemiş ve bu durum da gerginliğin artmasına sebep olmuştur. CHF mensupları Fethi Bey ve partisinin halktan aldığı desteği ve Fethi Bey'in hükümeti eleştiren yaklaşımını yalnızca kendi iktidarlarını değil, aynı zamanda rejimi tehdit eden problem olarak yorumlamışlardır. Diğer bir deyişle SCF'nın halktan gördüğü ilginin kaynağı olarak "gericiler" gösterilmeye çalışılmıştır (Karpas, 1967: 62).

İki parti arasında yaşanan gerginlik, hükümetin denetiminde gerçekleştirilen Belediye seçimleri ardından son safhaya geçmiştir. Ekim 1930'da ülke genelinde gerçekleştirilen yerel seçimlerde SCF yeni bir partiye göre büyük bir başarı göstermiştir. Başarıların ardından SCF'nin iktidara gelme isteğini daha da alevlenmiş ve bu durum partinin sonunu hazırlamıştır. O dönemdeki İçişleri Bakanı (dâhiliye vekili) 1930 yılında 502 belediyeden 22'sini SCF'nin kazandığını ilan etmiştir (Tunçay, 1999: 271).

Seçimler sonrasında SCF az sayıda sandalyeye sahip olsa da CHF'yi tedirgin etmiştir. Bu doğrultuda Fethi Bey mecliste iktidar partisini belediye seçimlerinde yaptığı fesat ve yolsuzluklar nedeniyle suçlamış ve Fethi Bey hakkında gensoru açtığı bakan güvenoyu almıştır. Fethi Bey'in yaptığı bu suçlamalar HF mensuplarını sinirlendirmiş ve sonuçta partiler, başta tarafsızlığını belirten Mustafa Kemal'i durumunu değiştirmeye ve CHF'ni desteklemeye ikna etmişlerdir. Bunu takiben Mustafa Kemal artık tarafsız kalamayacağını Fethi Bey'e açıklamıştır. Fethi Bey Mustafa Kemal'in şahsına bir muhalefet yapmak istemeyerek 17 Kasım 1930'da partiyi feshetmiştir. SCF'nin feshi sonrasında 23 Aralık 1930 tarihinde meydana gelen Menemen ayaklanması, HF tarafından "dinci" ve "gericiler" in SCF'yi kendi amaçları yönünde kalkan olarak kullandıkları düşüncesini kanıtlar niteliktedir. Ancak bu iddianın kesin doğru olduğunu belirten kanıt olmaması yanı sıra SCF'nin başarısını araştırmak için Mustafa Kemal'in ülkede düzenlediği uzun gezi, halkın yeni partiyi

desteklemekle ülkeye egemen olan kötü duruma tepki verdiğini göstermiştir (Karpaz, 1967: 63).

Bu dönemde farklı siyasi partilerin kurulması amacıyla diğzer bazı girişimler bulunmaktadır.

Bunlardan ilki, 26 Eylül 1930'da Adana'da kurulan ve 21 Aralık 1930 günü kapatılan Ahali Cumhuriyet Fırkası, ikinci girişim, 29 Eylül 1930'da Edirne'de kurulan Türk Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Partisi, üçüncüsü ise SCF'nin feshinden 6 ay sonra Arif Oruç'un kurma çabası olduğu Laik Cumhuriyet İşçi ve Çiftçi Fırkasıdır. Ancak bu partinin komünist eğilimli olduğu gerekçe gösterilmiş ve hükümet tarafından bu partinin kurulmasına izin çıkmamıştır (Tunçay, 1999: 285-293).

Gelişmelerden anlaşılacağı üzere Serbest Fırka, hoşnutsuzluğun yansıtıldığı bir araç haline gelmeye ve kitlelerin desteğini almaya başladığında engellenmiştir. Bu çok partili sistem denemesi Atatürk'ün çok partili demokrasiyi uygulanabilirliğinin bir alternatif olabileceğini savunduğunu göstermiştir. Başarısız bir deneme dönemi sonrasında Türkiye tek parti yönetimi dönemine girmiştir. Zürcher (1998: 16); TpCF ve SCF örneklerinden yola çıkarak Atatürk'ün uzun vadeli bir hedef olarak demokrasiyi desteklediğini ancak bu hedefin sosyal ve kültürel devrimlere göre ikinci planda kaldığını belirtmektedir (Tunçay, 1999: 285-293).

SCF ile çok partili sistem denemesi dönemi sonrası CHF'nin reform gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Devrimlerin toplum tarafından benimsenmesi için gösterilen çabaların başarıya ulaşmaması ve toplumsal sınıfların CHF'na ne düzeyde destek verdiğinin göstergesi bu dönemin önemli sonuçları olarak belirlenmiştir. Ayrıca, iktidar olan CHF'nin meşruluk temelleri sarsılmış ve CHF'nin toplumdaki tüm halkı temsil ettiği ve kapsadığı yaklaşımı pratikte anlamını yitirmiştir (Öz, 1996: 106-107).

SCF deneyiminin başarısızlık ile bitmesi üzerine Mustafa Kemal halkın hoşnutsuzluğunu irdelemek amacıyla uzun süreli bir yurt gezisi düzenlemiştir. Bunun ardından CHF, politik çizgisini değiştirip daha sert bir çizgiye kaymış ve köklü kararlar alma yoluna başvurmuştur. 1930 yılı öncesindeki sosyal ve politik sorunların giderilmesi amacıyla iktidarın demokratik hak ve özgürlükler sayesinde rejimi

yumuşatma veya rejimi tamamen sertleştirme olmak üzere iki seçeneği bulunmaktadır. İlk seçeneğin SCF ile denenerek başarısızlığa uğraması sonucunda diğer seçenek denenmeye başlanmıştır (Timur, 1997: 151).

İkinci seçenek “tek parti idaresinin kuvvetlendirilmesi ve lâik milliyetçi reformların derinleştirilerek genişletilmesi” yolundan geçmektedir (Karpas, 1996: 75). CHF'nin amaç ve yöntem değişikliğinde uluslararası konjonktürün de etkili olduğu savunulmaktadır. 1930'lu yıllarda liberal demokrasi gibi kavramların Batı Avrupa'da istikrarsızlık doğurması nedeniyle geçerliliğini yitirmesi, siyasi parti yöneticilerini tek parti sistemine yöneltmiştir (Ahmad, 1999: 79). Böylece Avrupa'daki krizlerin etkisiyle beraber tek parti sistemleri bazı Avrupa ülkelerinde yönetimde söz sahibi olmuş ve başta Türkiye olmak üzere diğer ülkeler de tek partili yönetim sistemi kurma çabasına girmişlerdir. Falih Rıfkı Atay ve CHF Genel Sekreteri Recep Peker, İtalya ve Rusya'ya geziler düzenleyerek bu ülkelerde uygulanan mevcut parti ve devlet sistemlerini araştırmışlar ve bu sistemleri basın yoluyla halka duyurmaya çalışmışlardır (Öz, 1996: 114).

CHF'nin, tek parti yönetimini benimsetmek adına gösterdiği çabaların başında halktan geniş destek görmüş olan SCF'nin toplumda ve siyasal etkilerini silmek gelmektedir. Bu doğrultuda SCF'ye, kapanmasına rağmen eleştiriler yöneltilecek çeşitli olumsuz olaylardan bu parti sorumlu tutulmaya çalışılmıştır. CHF'nin gösterdiği bu tutum, çeşitli başarısızlıkların SCF'ye yüklenmesini amaçlamaktadır. Bunun dışında CHF yayın organı olan gazeteler, farklı olaylar neticesinde tutuklanan veya haklarında soruşturma açılan şahısların SCF ile ilişkileri olduğunu ileri sürmüş ve SCF karşıtı bir kamuoyu oluşturmaya çabalamışlardır (Yetkin, 1983: 44-50).

SCF'nin Fethi Bey tarafından feshedilmesi ve etkilerini CHF tarafından kaldırılması ile iktidar partisine rakip olabilecek muhalefet de siyasal arenadan silinmiştir. Bu şekilde CHF'ye siyasal açıdan muhalefet olabilecek bir örgütlenmenin de önüne geçilmiştir. Buna rağmen CHF'ye karşı ülkede faaliyetlerini sürdüren kuruluşlar bulunmaktadır. CHF, İttihat ve Terakki'den bu yana faaliyet göstermeye devam eden bağımsız, toplumsal, kültürel ve düşünsel örgütleri yasaklayarak ülkedeki denetimi doğrudan sağlamaya çalışmıştır. Kapatılan Türk Ocakları, bu kültürel kurumlar arasında başta gelmektedir. Türkçülük akımının simgesi olan bu kuruluşlar,

milliyetçilik düşüncesi ve laikliği konferanslar aracılığıyla yaymaya çalışmakta ve önemli aydınlardan oluşmaktadır (Öz, 1996: 89).

Türk Ocakları 10 Nisan 1931 tarihinde kapatılmış ve CHF ile birleştirilmiştir. Türk Ocakları'nın kapatılma nedenleri Yetkin tarafından iki ayrı yönden incelenmiştir. Birinci neden olan “genel neden” tüm güçlerin tek elde toplanmasını gerektiren anlayışla Türk Ocaklarının CHF bünyesine alınması ve parti içinde eritilmesini amaçlamaktadır. İkinci neden olarak “özel nedenler”, doğrudan Türk Ocaklarına ilişkin nedenlerdir. Bu nedenler; Türk Ocaklarının CHF karşısında siyasî bir örgüt özelliği kazanması, Türkçülük düşüncesinin bu ocaklarda gitgide ırkçılık nitelik kazanması ve bu durumun o dönemdeki Türk-Sovyet iyi ilişkilerine ters düşmesi ve Ocaklarda faşizme karşı eğilim görülmesi olarak sıralanmaktadır. Türk Ocakları bu nedenler dolayısıyla kapatılmış ve bunların yerine halk evleri kurulmuştur (Yetkin, 1983: 63).

Çavdar'a göre halkevlerinin amaçları şu şekilde sıralanmaktadır:

- Ulusu bilinçli, birbirini anlayan ve seven, aynı ideale bağlı bir topluluk şeklinde örgütlemek,
- Kültür, ülkü, amaç ve düşünce birlikteliğini kuvvetli kılacak bir toplum yapısı sağlamak,
- Ulusal birliği meydana getiren, millî ruhu biçimlendiren ve güçlendiren kültürel unsurları ortaya çıkarmak ve geliştirmek,
- Köylü ile şehirli ve aydın gruplar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi ve etkileşimi artırıcı köycülük çalışmaları yapmaktır.
- CHF ilkelerinin tüm ülkede nasıl uygulandığını anlamak amacıyla kullanılan bir merkez olmak (Çavdar, 2004: 352-355).

Ülke içerisindeki kuruluş ve dernekleri kapatma eylemi, bu çalışma açısından son derece önemli bir olayı içermektedir. Bu olay, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmiş olduğu 1934 yılından sonra, kadınların bu politik haklara sahip olmakla erkeklerle eşit konuma yükseldikleri ve dolayısıyla artık Türk Kadınlar Birliği gibi bir kuruluşa gerek kalmadığı, örgütün amacının zaten gerçekleştiği gerekçesiyle 1935 yılında birliğin kapatılmasıdır. Bunun yanında Türk Mason Locaları, Türk

Matbuat ve Türk İhtiyat Zabıtları Cemiyetlerinin kapatılması da bu eylemlerin ürünüdür.

CHF'nin Türk Ocakları, Türk Kadınlar Birliği, Türk Mason Locaları gibi kuruluşları kapatmasıyla ilgili Mustafa Kemal'in şu sözleri ülke içerisinde mevcut bütün güçlerin tek bir çatı altında, iktidarın bünyesinde toplanmak istendiğinin kanıtıdır:

“Memleketin ve inkılâbın içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı masuniyeti için milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lazımdır. Teessüs tarihinden beri ilmî sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerinin neşir ve tamime sadakatle ve imanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti mucip hizmetleri sepketmiş olan Türk ocaklarının aynı esasları siyasî ve tatbiki sahada tahakkuk ettiren fırkamla bütün manası ile tek vücut olarak çalışmalarını münasip gördüm”.

CHF amaç ve yöntem belirlerken yeni bir meclise gerek duymuştur. Yetkin'e (1997: 64) göre, III. Dönem TBMM üyeleri hem siyasi hem ekonomik politikalar açısından liberal anlayışın geçerliliği olduğu dönemde seçilmişlerdir. Ayrıca bu meclisin SCF sürecini de yaşadığı ve üyeleri içinde hâlâ eski SCF'lilerin bulunduğu belirtilmiştir. Bu sebeplerle seçimlerin yenilenmesine karar verilmiş ve yapılan seçimler sonucunda içerisinde yeni üyelerin de bulunduğu yeni bir meclisin oluşması sağlanmıştır.

Yeni meclisin kurulması ardından CHF III. Büyük Kongresi toplanmış ve bu kongrede alınan köklü kararlar, CHF'nin izleyeceği siyaset açısından önem arz etmiştir. Önceki muhalefet partileri aksine CHF'nin bir programı bulunmamaktadır. CHF 17 Mayıs 1931 tarihinde yapılan kongre ile ilk defa tüzükten ayrı bir programa sahip olmuştur. Bu program kapsamında CHF'nin o döneme kadar kabul ettiği ilkelerden Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık ve Laiklik ilkelerine Devletçilik ve Devrimcilik ilkeleri ilave edilmiştir. Bu ilkeler CHF'nin temel vasıfları olarak ifade edilmiş ve “sınıf” yok “işbölümü var” ilkesi de benimsenmiştir (Tunçay, 1983: 2021).

Yapılan programda anayasa ilkesi olarak “kuvvetler birliği”nin altı çizilmiş ve seçimlerin tek dereceli hâle getirilmesi, kadınlara siyasi hakların verilmesi gibi gelişmeler ilke edinilmiştir. Ayrıca feshedilen Türk Ocaklarının da CHF'na

devredilmesi kararı onaylanmıştır. Halkevlerinin kuruluşu kararlaştırıldıktan sonra “1932 yılında 12 halkevi açılmıştır (Tunaya, 1952: 569-570).

9 Mayıs 1935 tarihinde gerçekleştirilen IV. Büyük Kongre’de, parti ve hükümet arasındaki ilişki hukuki niteli kazanmıştır. İsmet İnönü 26 Mayıs 1935 tarihinde CHF Kongresi’ni kapatırken şu konuşmayı yapmıştır:

“Gerek devrim prensiplerinde, gerek devlet idaresinde bütün ulusu kucaklayan bir partinin temel programının egemen olması, işlerin hem sağlamlığı, hem de bir anayoldan şaşmadan ve şahıslarla ilgili olmayarak, durmayarak yürümesi için esas şarttır” (Yetkin, 1997: 131).

Bu yaklaşımla beraber tek partinin kurumsallaşması amacıyla önemli kararlar alınmıştır. İlk olarak parti genel sekreterlik görevi ile içişleri bakanlığının görevleri birleştirilmiş ve parti il başkanlığı görevi valilere devredilmiştir (Öz, 1996: 118). Alınan diğer önemli karar da partinin 1931 Kongresi’nde kabul ettiği ilkelerin anayasaya girmesidir. CHF ilkelerinin anayasaya dahil olması ile parti-devlet özdeşleşmesi pekiştirilmiştir (Tunçay, 1983: 2021).

CHP IV. Kurultayı ile parti-devlet özdeşliğini ilan etmiştir: *“Parti kendi bağrından doğan hükümet teşkilatı ile parti teşkilatını, birbirini tamamlayan bir birlik tanır”* (Tüzük, md. 95; Tunçay, 1983: 2021). Tunaya’ya (1952:572) göre, 1935 tarihinde yapılan Kurultay, parti için önemli bir kilometre taşıdır. Bu kurultaydan Mustafa Kemal’in ölümüne kadar, partinin tamamen millete bütünleştiği, milleti kendi üyesi olarak kabul eden ve farklı bir örgüt kurulmasına izin vermeyen, hükümet ve idarenin bir arada bütünleştiği, umdeleri anayasal olan tek otoriter parti niteliği kazandığı belirtilmiştir. Bunun dışında parti programı Türkçeye çevrilmiş ve fırka sözcüğü yerine “parti” ifadesi, kongre yerine de “kurultay” ifadesi kullanılmaya başlanması kabul görmüştür.

1935 tarihindeki Kurultay tek parti rejimini kabul etmekte ve partinin de üyeleri birleştirici bir araç olarak idealleştirildiği belirtilmektedir. Parti programı da ulusal ve uluslararası koşullara göre biçimlenmiş bir milli ideoloji olarak ifade edilmiştir. Programda devletçilik ilkesi ülkenin ekonomik ilkesi olarak kabul edilmekte ve aşırı sol, liberal ve sağ düşünceleri reddetmektedir (Karpaz, 1967: 334).

1935 Kurultayı'nda Parti Genel Sekreteri Recep Peker, siyasî parti tanımını yaparak Türkiye'nin tek parti devleti olduğunu belirtmiştir. Peker, bu dönemde dersler ve konferanslar vererek tek parti yönetimi anlayışının benimsenmesinde önemli bir görev üstlenmiştir. Ayrıca partinin ideolojisinin yorumlanmasına ve yayılmasına çaba göstermiştir (Karpat, 1967: 69).

Ancak parti-devlet özdeşleşmesi, partinin devlete el koyması yerine devletin parti özerkliğine katlanamayarak partiyi özümsemesi olarak ifade edilmektedir. Koçak (1997: 115-116) 1935 Kurultay'ı ardından parti-devlet bütünleşmesinin her boyutu ile benimsenmesinin Kemalist ideolojinin tüm devlet yapısında egemen olmayı sağlaması yanında uzun süreçte bazı sorunlar oluşturacağını savunmuştur. 1930'lu yılların ilk döneminde partinin hem örgüt hem de ideolojik yapısına etkiyen Peker'in düşündüğü gibi CHP, örgüt olarak devlete ve hükümete üstünlük sağlayamaması nedeniyle yapının bir parçası hâline gelmiştir. Bu sebepten dolayı partinin tekrar güçlendirilmesi amacıyla Peker'in önerdiği yeniden örgütlenme projesi İnönü tarafından desteklenmiş ancak 1935 Kurultayından önce Atatürk tarafından engellenmiş, bu Kurultay'dan sonra Peker görevden alınmıştır. Bu sırada İsmet İnönü ile Mustafa Kemal'in de arası açılmaya başlamış ve İnönü sağlık durumunu öne sürerek istifa etmiştir. Peker'in istifasından sonra onun yerini Celal Bayar almıştır. 10 Kasım 1938 tarihinde Atatürk'ün hayatını kaybetmesi üzerine yerine İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığına geçmiştir. Ancak, hükümetin uyguladığı katı politikalarda bir değişme yapılmamış, hatta daha da sertleşmiştir. Altı umde uygulaması sürdürülmüş ve dil devrimi yoğun bir şekilde uygulanmıştır. Milli Şef Dönemi olarak bilinen İnönü döneminde, İnönü Atatürk döneminden farklılaşmak amacıyla “zora dayanmayan bir disiplin” ile “anarşiye varmayan bir hürriyet ortamı” yaratma çabasına girmiştir. 1939 yılında CHP 4. Kurultayı toplanarak parti genel sekreterinin hükümet dışı bırakılması kararlaştırılmış ve parti-devlet özdeşliği önemli düzeyde çözümlenmeye çalışılmıştır. Bunun yanında “Müstakil Grup” olarak adlandırılan 21 kişilik suni bir muhalefet grubu oluşturulmuştur. Ancak 1943'te yapılan VI. Kurultay'da üye sayısı 35'e ulaşan bu grup kendisinden beklenen performansı gösterememiş ve eleştiri işlevini yerine getirmemiştir (Tunçay, 1983: 2023). Milli Şef döneminin büyük bölümünün İkinci Dünya Savaşı yıllarına denk gelmesi nedeniyle bu dönem dış politika ağırlıklı işlenmiştir.

1930 yılından sonraki dönemde Mustafa Kemal'in fikirleri sistematik bir ideoloji şekline getirilmiştir (Köker, 1995: 133). Kemalizm ilkelerinin ortaya çıkışı ve bir düşünce sistemi oluşunun tarihsel süreci 1927 yılındaki Kurultay'da benimsenen parti tüzüğüne dayanmaktadır. Partinin tüzüğe göre kendisini "halkçı ve milliyetçi bir cemiyet" olarak tanımladığı vurgulanmıştır. İlkelerin son şeklini alması ve daha açık bir şekilde ortaya konulması 1931'de 3. Kurultay tarafından gerçekleştirilmiştir. Burada yapılan konuşmalarda bir ideolojiye gereksinim duyulduğu sıkça dile getirilmiş ve parti programı ideoloji kavramıyla özdeş bir anlamda kullanılmaya başlanmıştır. 1935 kurultayında ilkeler daha da geliştirilerek "Kemalizm" olarak tanımlanan bir parti programı oluşturulmuştur. Bu gelişme sonrasında parti yöneticileri ve dönemin aydınları, CHF'nin tüm halkı temsil eden ve kapsayan lider bir parti olduğu konuşulmuştur. Partinin millî mücadeledeki rolüne değinilerek "millî birlik" ve "millî dayanışma" gibi kavramlar ön plana çıkarılmıştır (Öz, 1996: 108-115). CHP'nin 6 oku Kemalizm ideolojisini temsil etmektedir.

Köker (1995: 116-117)'e göre Kemalizm tanımı, toplumdaki siyasal ve kültürel dönüşümü amaçlayan, vesayetçi nitelikteki bir ideoloji olarak yapılmıştır. Halk, iktidarda bulunan elit kadronun vesayeti altında, bağımsız, çağdaş, iktisâdi olarak kalkınmış hâle getirilecek; gelişmiş ülkeler arasındaki yerini alarak hakkı olan demokrasi kendisine sunulacaktır.

Türk devriminin hedefi öncelikle geleneksel toplum düzenini düzenlemekten ziyade tarihsel kökleriyle bütünleşen yeni bir toplum düzeni oluşturmaktadır. Bu nedenle çağdaşlaşmanın daha köklü ve yapısal özellikte bir dönüşüm ile sağlanabileceği düşüncesi, yeni toplumsal düzeni meydana getiren kadronun itici gücü olmuştur. Bu itici güç, Kemalizmin "çağdaş uygarlık" düzeyine ulaşmak amacıyla kabul ettiği bir ön koşul olarak belirtilmektedir (Sarıbay ve Kalaycıoğlu, 1986: 189-201).

Kemalizm devlet kuruculuğunda hukuksal sorunlara büyük önem vermiştir. Kemalizmi hukuksal yoldan devrim diye tanımlayabiliriz. Bu devrimin araçları devlet ve hukuk düzenidir. Ulusu yaratmak, iktisadî kalkınmayı sağlamak, toplumu pekiştirmek için gerekli itici güç devletten gelmektedir. Kemalizm, modern devlete Osmanlı İmparatorluğu'nunkinden değişik içerikli bir meşruiyet kavramı vermiştir.

TBMM'nin 20 Ocak 1921'de kabul ettiği, yeni Türk devletinin ilk ve geçici anayasası olan Teşkilat-ı Esasiye kanunu bu yeni meşruiyetin içeriğini “hâkimiyet bilâ kayd-i şart milletindir” şeklinde tanımlıyordu. Bu yeni içerik evrensel nitelikli ve toprakla kavramsal ilişkisi olmayan İslâm ilkelerinin yerine toprağa bağlı ve belirli sınırların içine yerleştireilmiş ulusçuluk anlayışını öngörüyordu. Yeni devlet ve onun seçkinleri, Osmanlı'da olduğu gibi, içeriği değişmiş olan meşruiyeti tekellerinde tutuyorlar, sivil toplumla pek paylaşmak istemiyorlardı. Ancak, meşruiyetin hem kaynağı (Padişah/Halife'nin yerine ulus egemenliği) hem de amacı (geleneksel statü düzeninin sürdürülmesi değil, ulusun pekiştirilmesi ve ulusal iktisadî kalkınma) bambaşkadı. 3 Mart 1924'te Hilafetin, 8 Nisan 1924'te Şeriat Mahkemesi'nin kaldırılması ve 17 Şubat 1926'da Medeni Kanun'un kabul edilmesi ile Kemalizm, Osmanlı meşruiyeti ile tüm bağları kesiyor, laikliği devletten sonra aile ve kişiyi kapsayacak şekilde genişletiyordu. Kemalist ideolojiyle halkın güvenini kazanacak hızlı bir gelişme sağlanması umulmuştur. Kemalizmin yeni tarih anlayışının hedefi ise geçmişin yeni Cumhuriyetçi kuşak üzerindeki etkisini yok ederek, İslam ve Osmanlıcılığın yerine, Türk ulusçuluğunu getirmektir (Ahmad, 1999: 79).

İnkılâpçılar toplumsal otoriteyi, dinî kaynak ve niteliklerinden arındırdılar. Tek parti yönetimi, kökten tasfiye edilen “ümme” anlayışının yerine “laik millet” anlayışını geçiren yeni bir tarih anlayışı getirmiştir. 1930'lu yıllarda oluşturulan “Türk Tarih Tezi” ve “Güneş Dil Teorisi” ile halkın “ulus-devlet” oluşumu içerisinde ideolojik birliğe yöneltilmesine çalışmıştır. İktidardaki tek parti “İnkılâp” ideolojisinin kendisi dışında savunulmasına bile tahammül edememiştir. Türk Tarih Tezi ile amaçlanan İslam kültürünün olumsuzluklarını silerek, Osmanlıdan bağımsız yeni bir ulusal kimlik ortaya koymaktır. Bu dönemde oluşturulan dil ve tarih anlayışları birbirlerini destekler niteliktedir. “Güneş Dil Teorisi” adı verilen yeni bir dil anlayışıyla Türk dilinin çok eski ve köklü bir dil olduğu ve pek çok başka dile kaynaklık ettiği savunulmuştur. 1932 yılında yayımlanmaya başlayan Kadro Dergisi de Kemalizmin ideolojik temellerinin atılmasına yardımcı olmuştur denilebilir. Dergi bir bakıma, hükümetin yeni laik, ekonomik gidişini yansıtıyordu. Kadro'nun çıkışı resmî çevrelerin tasvibiyle karşılanmıştır. Bu çevreler derginin, rejimin yeni ekonomi siyasetine uyan sosyo-politik bir düşünce sistemi geliştireceğini umuyorlardı. Kadrocuların teorisi, ülkenin devletçiliğini izah amacıyla bazı Marksist fikirleri

totaliter devlet kavramı ile birleştirerek oluşturulmuş sunî bir teoriydi. Bu teori Marksist sınıf kavramından hareket eder görünüyor, ama sonra sağa saparak faşizmin bütün sınıfları kuvvetli, “tarafsız” korporatif bir devlet içinde birleşmek fikrine ulaşıyordu (Karpat, 1996: 66).

Kadro, CHP’nin “halkçılık” ve “devletçilik” ilkelerinin gereği gibi anlaşılmasında ve artık iyice biçimlenmeye başlamış olan parti devletinin sınıfsal temelini ortaya çıkarılmasında önemli rol oynamıştır. Kadro CHP’nin SCF sonrası ekonomi politikaları dahil tüm politikalarına yön veren otoriter devlet görüşünü kendi ideolojik tercihleri çerçevesinde kullanmak istemiş ancak devletçiliği özel sektörün çıkarlarını baltalayacak bir yörüngeye oturtmaya çalışınca CHP’nin bazı yöneticilerinin özellikle İş Bankası grubunun tepkisiyle karşılaşarak kapatılmıştır (Yetkin, 1983: 125).

2.2.3.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Tek Partili Dönemi (1935-1945)

Türkiye’de Tek Parti Dönemi’ni belirleyen iktidar/parti CHP’dir. CHP’nin programını Atatürk, Türkiye’nin en acil gereksinimlerini belirleyerek uzmanların görüşlerini, özellikle o sıralarda İzmir’de bütün ülke temsilcilerinin katılımıyla toplanan İktisat Kongresi’nde varılan sonuçları ve alınan kararları dikkate alarak belirlemiş olduğu Dokuz Umde esas alınarak hazırlanmış ve bu HF’nin kuruluş günü sayılan 9 Eylül 1923 günü kabul edilmiştir. Fırka, 1924’te CHF, 1937’de ise CHP’ye dönüşmüştür (Gencer, 2012: 26).

1935 Kurultay’ı “Cumhuriyet Halk Fırkası” adının “Cumhuriyet Halk Partisi”ne dönüştüğü, Atatürk Dönemi’nin son kurultayı olması dışında, tek-parti ideolojisinin ve parti-devlet bütünleşmesinin ortaya çıktığı bir kurultay olmuştur. Serbest Cumhuriyet Fırka deneyiminden sonra 1931’de beliren temel görüş CHP’nin halkla tam olarak bütünleşmesidir. Tek parti düzeninin temellerinin atıldığı 1930’lu yılların başları 1935 Kurultayı ile daha belirginlik kazanmıştır (Bozkurt, 2007: 157).

Mustafa Kemal merkezîyetçi, otoriter özellikleri ve Batı modernizmini ön plana çıkaran bir devlet anlayışına sahiptir. Türk ulusalcılığı şeklinde gelişen modern devlet yapısı Kemalist düşüncenin merkez unsuru olarak nitelendirilmektedir. Yeni ve modern devlet düşüncesinin mevcut kurumların çağına göre yapılandırılması ve

modern devletlerin oluşturduğu yeni kurumların kurulması ile mümkün olabileceği ifade edilmiştir. Hanedan yönetimi yerine millet egemenliği üzerinde temellenen çağdaş ve muasır medeniyetler düzeyine ulaşma düşüncesi ile tam bağımsız bir Milli Devlet hedeflenmiş ve devrimlerin halk tarafından daha iyi anlaşılması amacıyla devletin modernleşmesi mantığı ile hareket edilerek yapılan inkılâplar altı ilkedен oluşаn bir doktrin haline getirilmiştir. Bu ilkeler öncelikle CHF'nin ilkeleri olarak benimsenmiş, daha sonra Atatürk İnkılâpları olarak 5 Şubat 1937'de Anayasa değişikliği aracılığıyla devletin temel ilkeleri haline getirilmiştir (Özbudun, 1997: 34-43). Atatürkçü felsefenin cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılâpçılık ilkeleri 1936 yılından itibaren okul programlarına da girerek eğitimde yapılan yenilikleri yönlendirmiştir (Kapluhan, 2012: 180):

Cumhuriyetçilik: Bu ilkede egemenlik yalnızca tek kişi ya da bir gruba ait olmak yerine toplumun tüm bireylerine aittir. Yeni Türkiye'de Cumhuriyetçilik ilkesi hem devlet hem de hükümet şekli olarak kabul edilmiştir. Bu ilke doğrultusunda saltanatın kaldırılması (1 Kasım 1922), Cumhuriyet'in ilanı (29 Ekim 1923), halifeliğin kaldırılması (3 Mart 1924), çok partili rejim denemeleri (1924 TpCF'nin, 1930 SCF'nin kurulması), kadınlara seçme seçilme hakkının verilmesi (1930 belediye seçimlerine katılma hakkı, 1933 muhtarlık seçimlerine katılma hakkı, 1934 milletvekili seçimlerine katılma hakkı), 1921 ve 1924 Anayasaları'nın kabulü gibi gelişmeler yaşanmıştır (Korkmaz, 2014: 27).

Milliyetçilik: Tek bir milleti merkezinde bulduran düşünce sistemi olarak tanımlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti de düşünce sisteminin merkezine Türklüğü koymuş, siyasal ve sosyal politikalar bu düşünceye göre şekillendirilmiştir. Atatürk'ün Milliyetçiliğe ilişkin düşünceleri kültürel ve tarihsel birliktelik üzerinde temellenmiştir. Önceden Osmanlı tebaası olan Türkler dışındaki diğer Kürt, Arnavut, Boşnak, Laz, Çerkez gibi milletler Türklük çatısı altında birleştirilerek milli birlik kurulmuştur. Bu amaç doğrultusunda milli bilincin gelecek nesillere aktarılması ve Türk Tarihi ve Dili'nin daha iyi öğrenilmesi ve öğretilmesi için 12 Nisan 1931'de Türk Tarih Kurumu ve 12 Temmuz 1932'de de Türk Dil Kurumu kurulmuştur. Ayrıca milli bir meclis olan TBMM'nin açılması, milli bir iktisat ve eğitim için alınan kararlar, yabancı işletmelerin millileştirilmesi, Dil devrimi, kapitülasyonların kaldırılması ve

Kabotaj Kanunu'nun kabul edilmesi bu düşünceye örnekler olarak verilmektedir (Korkmaz, 2014: 28).

Halkçılık: Ülkeyi kuran Türk halkının çıkarlarının korunduğu milli egemenlik ve tam bağımsızlık düşüncesi temelindeki halk yönetimi sistemi olarak belirtilmektedir. Halkçılık ilkesi eşit vatandaşlık düşüncesi merkezinde herkesin kendine yer edinebileceği ayrımcılığın olmadığı bir yönetim şeklidir. Halkçılık ilkesinin sosyal devlet anlayışı gereğince her vatandaşının ekonomik ve sosyal düzende yer edinebilmesini sağlamak devletin birincil görevlerindedir. Böyle bir yönetim aklına sahip devlette sınıf mücadelesi fikri yerine toplumsal dayanışma fikri benimsenmiştir (Özbudun, 1997: 55). Lakap ve unvanların kaldırılması (26 Kasım 1934), Soyadı Kanunu'nun kabul edilmesi (21 Haziran 1934), Aşar Vergisi'nin Kaldırılması (1925), Medeni Kanunu'nun kabulü (1926), Millet Mektepleri'nin açılması (1928), Devlet Hastaneleri'nin ve Çocuk Esirgeme Kurumları'nın açılması Halkçılık ilkesine verilebilecek örneklerdir (Korkmaz, 2014: 29).

Devletçilik: Atatürk güçlü ve çağdaş bir ülke kurmanın temellerinden birisinin ekonomi olduğu bilincine sahiptir. Türkiye'nin ekonomik açıdan kalkınmasının iktisadi açıdan her alanda milli hâkimiyete sahip olmasıyla gerçekleşebileceği savunulmuştur. Devletçiliğin amacı ülkeyi yabancı sermayeye bağılıktan kurtarmak, yerli özel sanayiye devlet eliyle destekleyip geliştirmek ve böylece milli ekonomiyi güçlendirmektir. Devletin 1924'te kurduğu İş Bankası yerli özel sanayiye ve Maadin Bankası olarak kurulup sonra Sümerbank adını alan kurum, Türkiye'de sanayi kurmakla görevlendirilmiştir. Daha sonra 1930'da Merkez bankası diğer bankalara kaynak olması amacıyla kurulmuştur. Etibank, 1936'da maden kaynaklarını işletmek amacıyla kurulmuştur (Önal, 2015: 10).

Laiklik: Laiklik kavramı Fransız İhtilalı'ndan sonra yapılan Fransız Anayasası'nda geçen herhangi bir din, mezhep veyahut bir sınıftan dolayı kimseye ayrıcalık yapılmadan bütün vatandaşlara eşit mesafede durulması ve herkesin din ve vicdan özgürlüğüne saygı duyulması ve korunması" olarak tanımlanmıştır. Laiklik ilkesinin hayata geçirilmesiyle din sömürücülüğü yapan grupların önü kesilmeye çalışılmış, dinin siyasete alet edilmesi engellenerek bireylerin kendilerini bulabildikleri yeni ufuklar açılmıştır. TBMM'nin kurulması, saltanatın kaldırılması, Cumhuriyet'in

ilanı ve 3 Mart 1924’de halifeliğin kaldırılması laikliğin hayata geçme aşamasının başlangıcı olup, bu aşamayı Tevhid-i Tedrisat Kanunu’yla eğitimin devletin tekeline girmesi ve medreselerin kapatılması, din işleri ve vakıfların yönetiminin başkanlığa bağlı kurumlarla yönetilmeye başlanması, 1924’te Şer’i Mahkemelerin kapatılması, 1925’te tarikatların faaliyetlerinin yasaklanması, 1926’da İsviçre Medeni Hukuku’nun kabul edilmesi, 1928’de “Devletin dini İslam’dır” ibaresinin kaldırılması, 1 Kasım 1928’de Harf devriminin yapılması gibi gelişmeler takip etmiştir (Korkmaz, 2014: 31).

İnkılâpçılık: Atatürk, inkılâpçılık ilkesi ile Türk toplumunun yeniliklere açık olduğunu fark ederek toplumda bir değişim başlatmaya çalışmıştır. Uygulanan değişim politikası amaçları doğrultusunda yeni kültür öğelerinin Batıdan alınması ve toplumca kabullenebilmesi için, geleneksel kültürün yetersiz olanlarının terk edilmesinin gerektiği ifade edilmiştir. Bu şekilde eski kültür öğelerinin yerini yenilerinin alması gerektiğine karar kılınmıştır. Bu süreçte geride bırakılan unsurlar yönetim biçimi, ikili eğitim, Osmanlı yazısı, geleneksel giysiler, geleneksel kadın anlayışı (geleneksel kadın erkek ilişkileri, erkeğe oranla kadının eşit haklara sahip olamaması), çok eş evliliklerdir. Atatürk, bu reformların engellenmemesi için Türk halkı ile birlikte yapılması gereğine dikkati çekmiştir. Böylece Türk toplumu, maddi ve manevi öğeleriyle bir tipten başka bir tipe dönüştürülmeye çalışılmıştır. Bu inkılâplar sadece siyasal alandaki değişimler değil, aynı zamanda toplumun yaşam biçimini, dünya görüşünü ve kurumlarını Avrupa uygarlığı örneğine göre değiştirme girişimi olarak belirtilmiştir (Tezcan, 1981: 29).

İnkılâplar doğrultusunda 1931 yılında Meclisin seçme hakkının genişletilmesi ortaya atılmış ve seçim yasasında belirli değişiklikler ile 1934 yılında İntihab-ı Mebusan Kanunu kapsamında “18 yaşını bitirenler” hükmü “22 yaşını bitirenler” olarak değiştirilmiş ve “erkek” kaydı yerine “kadın-erkek” kaydı konulmuştur. Aynı sene kadınların seçme ve seçilme hakkı anayasal güvenceye alınmış, seçmen yaşı 18 yaştan 22’ye yükseltilmiş, iki dereceli çoğunluk yöntemi uygulaması devam etmiştir. 1935 yılı seçimleri bu açıdan kadınların ilk kez oy kullandığı seçimler olup parlamentoya 8 kadın milletvekili girmiştir (Özgül, 2002: 105). Türk siyasi hayatında “genel oy” ilkesinin ilk defa uygulandığı ve meclise ilk defa kadın milletvekillerinin girdiği bu seçimlerde aynı zamanda, Cumhuriyetten sonra

ilk defa, Müslüman olmayan vatandaşlar da parlamentoda yer almışlardır (Erdoğan, 2007: 68).

Atatürk'ün ölümünün ardından askeri ve sivil bürokrasinin Atatürk'ün yakın arkadaşı ve en iyi işbirlikçisi İnönü'yü işaret ederek 11 Kasım 1938'de İnönü Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Parti Devleti'ne dönüşmüş Türk siyasi sistemi Atatürk'ün ölümüyle yeni bir döneme girmiş ve çok partili düzene geçmesine dek süren döneme "Milli Şef" dönemi adı verilmiştir (Önal, 2015: 20).

Bu dönemde yapılan ilk seçimler 1939 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu seçimlerde az sayıda bağımsız aday uygulamasına devam edilmiştir. Bağımsız adaylardan ziyade bu seçimlerde öne çıkan farklılık seçim sonrası oluşan TBMM'de CHP milletvekilleri arasından CHP tarafından belirlenen "Müstakil Grup" uygulamasına geçilmesidir. 1939 seçiminin bir diğer farklılığı ise Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün hava muhalefeti nedeniyle sadece 28 ilin ikinci seçmenleriyle görüşerek milletvekilli adayları ile ilgili görüşlerini almasıdır. Bu görüşmelerden sonra CHP parti divanı ile da görüşen İnönü, partisinin milletvekili adaylarını belirlemiştir (Olgun, 2011: 19).

İnönü'nün ziyaretleri sırasında meydanlara toplanan vatandaşlara seçim nutukları atılmamış, ancak özellikle Halkevlerinde çeşitli meslek gruplarıyla ve vatandaşlarla bir araya gelinerek sorunları dinlenmiş, kendilerine çeşitli konularda bilgiler verilmiştir. Bu durum CHP'nin seçimleri ne denli önemseydiğini, seçimlere katılımı arttırmaya çalıştığını ve dolayısıyla da seçim propagandası konusunda yeni bir yöntem geliştirmeye başladığını göstermesi açısından dikkate değerdir. Bakanlar Kurulu'nun 7 Mart'ta Başbakan ve bakanların, durum tespiti yapmak ve propaganda yapmak için seçim bölgelerine gitmeleri yönündeki kararı da bu durumun somut göstergelerinden birisi olarak ifade edilmiştir (Mahmutoğlu, 2016: 44).

26 Mart 1939 yılında yapılan seçimlerde herhangi bir değişik uygulama söz konusu olmamış, bir önceki seçimde uygulanan yasalar bu seçim için de geçerli olmuştur. CHP yine seçimlere tek parti olarak katılmış ve kazanmıştır. 1939 seçimleri sonucunda seçilen 423 üyenin 13 tanesini kadınlar oluşturmuştur (Erdoğan, 2007: 68).

1943 seçimi 14 Aralık 1942 tarih ve 4320 sayılı Mebus Seçim Kanununa göre yapılmıştır. Bu kanun 1908 yılında yürürlüğe İntihab-ı Mebusan Kanunu'nu yürürlükten kaldırmış ancak bazı hükümleri aynen korunmuştur. İki dereceli çoğunluk sistemini öngören kanun sadece 1943 seçimlerinde uygulanmıştır. 14 Aralık 1942 tarih ve 4320 sayılı 56 maddeden oluşan bu kanunda şu maddeler ön plana çıkmıştır:

“Madde 1. Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde mebus seçimi vilayetler itibarıyla yapılır. Her vilayet bir seçim dairesi ve her nahiye bir seçim şubesi itibarıyla olunur.

Madde 2. Türkiye Cumhuriyeti halkından her 40.000 nüfus için bir mebus seçilir. Bir seçim dairesinin nüfusu 40.000'den aşağı olsa dahi bir mebus seçmek hakkıdır.

Madde 7. Birinci ve ikinci seçmen olabilmek için Türk olmak, 22 yaşını bitirmiş olmak, Amme hizmetlerinden menedilmiş bulunmamak, mahcur olmamak, yabancı tebaadan olduğu iddiasında bulunmuş olmamak, yabancı bir devletin resmi hizmetinde bulunmamak şarttır.

Madde 8. Silâh altında bulunan erat, jandarmalar, subaylar, polisler, askeri memur ve askeri hâkimler ve askeri mektep talebeleri birinci ve ikinci seçmen olamazlar.

Madde 10. Mebusluğa seçilemeyecek olanlar:

- *Yabancı Devlet resmi hizmetinde bulunanlar.*
- *Ağır hapis cezasıyla veya hırsızlık, sahtekârlık, dolandırıcılık, emniyeti suiistimal ve hileli iflas suçlarından biriyle mahkûm olanlar.*
- *Mahcurlar.*
- *Yabancı tebaadan olduğu iddiasında bulunanlar*
- *Amme hizmetlerinden menedilenler.*
- *Türkçe okuyup yazmak bilmeyenler.*
- *30 yaşını bitirmemiş olanlar.*

Madde 19. Seçim şubesi dâhilinde bulunan kadın ve erkek nüfusundan her 400 kişi için bir, ikinci seçmen seçilir” (Unat, 2015: 216-217).

1943 genel seçimlerini önceki seçimlerden ayıran temel özelliklerden biri de ilk defa plaklar aracılığıyla seçim propagandasının yapılmış olması ve bu kapsamda parti merkezi tarafından hazırlanan dört adet propaganda plağının birçok ile gönderilmiş olmasıdır. Ayrıca parti merkezi tarafından hazırlanan çok sayıda afiş de bütün parti örgütüne gönderilmiştir. Seçim boyunca şehir meydanlarında ve işlek caddelerde göze çarpacak şekilde asılması istenen afişler, 1943 genel seçimlerinin en önemli propaganda malzemeleri arasında yer almıştır (Unat, 2015: 220-221).

1943 seçimlerinin kazanan CHP açısından bu seçim CHP'nin tek parti olarak katıldığı son seçim olması açısından önem arz etmektedir. Bu seçim aynı zamanda tek partili seçim döneminin de son seçimi olma özelliğine sahiptir

(Özgül, 2002: 107). 28 Şubat 1943 tarihli seçim sonucunda oluşan TBMM, 8 Mart 1943-14 Haziran 1946 tarihleri arasında 3 yıl 4 ay 23 gün açık kalmıştır. Bu dönemin sonunda erken seçim kararı alınarak 1947 yılında seçim yapılması gerekirken 1946 yılına alınmıştır (Olgun, 2011: 20).

2.2.4. Çok Partili Sistem (1946-günümüz)

Çok partili sistem, kuvvetleri birbirine yakın pek çok partinin bulunduğu sistemdir. Hükümet kurabilmek için çoğunlukla koalisyonlara gidilmektedir. Çok partili sistemin doğmasını sağlayan temel nedenlerden biri de nispi seçim sisteminin uygulanmasıdır. Parti sistemlerinin uygulanması, parti fonksiyonlarının ülke siyasal yapısına doğru yansması ile anlam kazanmaktadır. Önemli olan siyasal partilerin fonksiyonlarına uygun hareket kabiliyetlerini kaybetmemeleridir. Bu fonksiyonlar;

- Çıkarları sağlamak,
- İktidarla halk arasında köprü fonksiyonu gerçekleştirmek,
- Yöneticilerin seçilmesini sağlamak,
- Yönetme fonksiyonu uygulayabilmek,

• İktidarı denetleme fonksiyonunu yerine getirme ile siyasal iktidar ve muhalefet olarak doğru fonksiyonlar ile siyasal alandaki meşruluk zemini oluşturmaktır (Üste, 2007: 206).

Türkiye’de 1946 seçimleri ile tek dereceli seçim sistemine geçilmiş, ilk defa çok partili hayatın başladığı bu seçimlerde seçim kanunu gereği açık oy gizli sayım yapılmıştır. Gizli oy açık sayım, seçimlerin yargı denetiminde olması, tek dereceli seçime devam edilmesi 1950 seçimleriyle uygulanan bir sistemdir. Bu seçimlerde Türkiye’de iktidar CHP’den Demokrat Partiye geçmiştir (Olgun, 2011: 1).

Milli Şef İsmet İnönü’nün, milli şeflikten vazgeçerek çok partili yaşama geçmek istemesinin nedeni olarak Türkiye’nin dış politikada Sovyetlerin yol açtığı sorunlarla başa çıkmak amacıyla Batı’yı yanına çekmek istemesidir. Çok partili düzene geçişle birlikte 1945’ten 1950 yılındaki genel seçimlere kadar Türkiye’de 24 siyasi parti kurulmuştur. 1946 yılında aylarında sırasıyla Sosyal Adalet Partisi, Liberal

Demokrat Partisi, Çiftçi Köylü Partisi kurulmuştur. Ancak Milli Kalkınma Partisi ile Demokrat Parti dışında kurulan diğer partiler arka arkaya siyasetten çekilmişlerdir. Bu beş yıllık dönemde en büyük çekişme, CHP ile CHP' den ayrılan milletvekilleri tarafından kurulan Demokrat parti arasında geçmiştir. Daha sonra Demokrat Parti'den ayrılarak Mareşal Fevzi Çakmak'la birlikte kurulan Millet partisi bu gruba ilave olmuştur (Özçelik, 2010: 89).

Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Anayasası'nı kabul etmesiyle hükümet, girmiş olduğu taahhütleri yerine getirmek, hürriyeti engelleyen tedbirleri ortadan kaldırmak adına rejimin demokratik olduğunu ifade eden açıklamalarda bulunmuştur. Muhalefet açısından ise; tek parti sistemine karşı eleştiri geliştirme, halkın desteğini kazanma ve muhalefeti açıkça ortaya koyma imkânı sağlamıştır. Çok partili siyasal yaşam içinde CHP yönetimi, partiyi yeni ortaya çıkan koşullara uyarlamak ve biraz olsun muhalefetin eleştirileri doğrultusunda partide yeni düzenlemeler yapmak amacıyla Olağanüstü Kurultayın toplamasına karar vermiştir. Seçimlerin serbest ve güvenilir olması için gerekli tedbirlerin alınacağını ifade eden İnönü, diğer partilere de siyaset hayatının gelişmesi için seçimlere katılmaları gerektiğini belirtmiştir. Seçimler sonrasında yeni partilerinde iktidara gelebileceklerini, bir anlamda, CHP'nin böyle bir durumu olgunlukla karşılayacağını da ifade eden İnönü, "Değişmez Genel Başkanlık" vasfının kaldırılacağını açıklamıştır. Yapılan Kurultayda;

- "Tek dereceli seçim hakkında karar,
- Parti Başkanlığının, dört senede bir seçime tâbi olması,
- Cemiyetler Kanununda bazı yasakların kaldırılması,
- Büyük Mecliste bulunan, Partinin Müstakil Grubu hakkında karar verilmesi,
- Genel İdare Kurulunun seçilmesi kararları alınmıştır" (Bozkurt, 2007: 272-274).

1946 seçimleriyle çok partili dönemi yaşamaya başlayan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kendi rejimine karşı olan kişilerin, gurupların Atatürk İlkeleri ve Devrimlerine karşı koyma bağlamında sistematik tutum ve davranışlarına maruz kalmıştır. Bu tutum ve davranışlar toprak reformunun bozulması, köy enstitülerin etkinliğinin azaltılması (1950–1960 dönemi içinde kaldırılması), Mecburi İskân Yasasının kaldırılması gibi cumhuriyetin temelinde çok önemli olan konuların tek tek bertaraf edildiği gibi lider

konumdaki insanların intikam için yargılanmalarına hatta cezalandırılmalarına kadar uzamıştır (Özçelik, 2010: 92).

2.2.5. Çoğunluk Sistemleri

Tek isimli veya diğer adıyla dar bölge çoğunluk sisteminde ülkenin yasama organı için seçilecek temsilci sayısına göre eşit sayıda seçim çevresine ayrılmaktadır. Siyasi partiler, seçimden önce tek bir adayın ismini belirlemekte ve seçim sırasında tek oy haklarını seçtikleri tek aday için kullanmaktadır. Seçim sonrası geçerli olan oylar sayıldığında basit çoğunluğa sahip olan aday seçimi kazanmaktadır.

Tek isimli çoğunluk sistemine göre seçilecek milletvekili sayısı ile oy sayısı arasında orantısızlık bulunduğu en çok oyu alacak partinin avantajı olmaktadır. Ancak bu durum, seçilen adayın oy çoğunluğuna sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Bunun nedeni, basit çoğunluğa göre seçilen adayın çoğunluğa göre en kötü tercih olarak görülmesidir. Bu konuya ilişkin bir örnek verilmek istendiğinde;

200.000 geçerli oyun kullanılmış olduğu bir seçimde siyasi partilerin elde ettikleri oy dağılımı A= 60.000, B= 50.000, C= 40.000, D= 30.000, E=20.000 olarak varsayılmaktadır. Nüfus eşitliği esas alınan seçimde tarihi, coğrafi, mülki sınırlar veya nüfus artışı gibi nedenlerden ötürü küçük oranlı sapmalar olabileceği belirtilmektedir. Basit çoğunluk sistemi uygulanan seçimde 60.000 oy alan A partisinin galip geldiği söylenebilir. Ancak ülke genelindeki kalan $200.000 - 60.000 = 140.000$ oy $3/4$ gibi bir seçmen çoğunluğunun tercihen A partisini benimsemediğine işaret etmektedir.

Basit çoğunluk sisteminin ABD, Kanada, Rusya, İngiltere ve Anglosakson etkisindeki pek çok ülkede en çok oyu alan adayın seçilmesi şeklinde uygulandığı ifade edilmektedir. Basit olması gereği uygulamada kolaylık sağlayan bu seçim sisteminin olumlu ve olumsuz özellikleri bulunmaktadır. Bu seçim sisteminin faydaları şu şekilde sıralanmaktadır:

- Seçim çevresinin küçük olması sayesinde seçmenler ve temsilciler birbirlerini yakından tanıma fırsatı elde etmekte ve temsilci-seçmen iletişimi daha sağlıklı kurulmaktadır.

- Seçmenler, problemlerini temsilcilere daha kolay ulaştırmaktadır.

- Seçim çevresinin küçük olması, aday olan temsilcilerin daha kolay seçim kampanyaları hazırlamalarına ortam yaratmaktadır.

- Seçmenler, oylarının boşa gitmemesi amacıyla ülke genelinde kazanma olasılığı yüksek olan siyasi partilere oy verme eğiliminde olup tercihlerini daha kolay yapmaktadırlar.

- Seçim sonucunda bir siyasi partinin parlamentoda çoğunluk sağlaması kolaylaşacağından genelde hükümeti kurmaya yetecek kadar bir çoğunluk oluşabilmektedir (Yüzbaşıoğlu, 1996: 107).

Bu seçim sisteminin olumlu yönleri yanı sıra olumsuz yönleri de şu şekilde sıralanabilir:

- Milletvekilleri seçmenlerin bölgesel ve kişisel problemlerini çözmeye ilişkin durumlarda baskı altında kalabilmekte ve bu problemlerin çözümü sorumlulukları altındaki ulusal görevlerin önüne geçebilmektedir.

- Mezhep ve etnik farklılıklar, kişisel ya da ekonomik nüfus adayların seçilmesinde etkili olmaktadır. Bu farklılıklara göre adayların, kişi ve aileler açısından “seçim kaleleri” oluşmasına neden olmaktadır.

- Kişisel yakınlıklar seçim kampanyaları esnasında partilerin ve programların rekabetine engel olarak kişisel becerilerin ön plana çıkmasına yol açmaktadır. Böylece seçimde partiler ya da programlar yerine temsilcinin kişisel özellikleri ön planda kalarak adayların partiye olan bağlılıkları azalabilmekte ve parti disiplini zayıflamaktadır.

- Seçim çevrelerinde sayıları birbirine eşit ya da yakın olan nüfustan oluşması gerekmekte ancak bu sayının sağlanması zor olmaktadır. Eşitsizlik söz konusu olduğunda adil olmayan sonuç ortaya çıkabilmektedir.

- İki partili siyasal hayata neden olan bu sistemde iktidar için rekabet eden iki esas partiye bir üçüncü siyasi partinin katılma olasılığı olmamaktadır. İktidar ve muhalefet partisinden oluşan sistemde oylar ile milletvekili sayısı arasında orantısızlık

bulunmakta ve bu da temsilde adalet ilkesi ile ters düşmektedir (Yüzbaşıoğlu, 1996: 107).

Tek isimli (dar bölge) iki turlu çoğunluk sistemi ise günümüzde batıdaki gelişmiş ülkelerde yalnızca Fransa, Rusya, Peru ve Şili'de uygulanmaktadır (Aleskerov ve Çarkoğlu, 1198: 5). Bu sistemde seçilecek adaylardan birisi salt çoğunluk elde ettiğinde ilk turda o aday seçilmektedir. İlk turda hiçbir adayın salt çoğunluk elde edemediği durumda da ikinci tur seçim düzenlenmektedir. Adayların genelde ilk turda çoğunluğa ulaşamaması durumu, bu sistemin seçimlerde ikinci turu zorunlu kıldığı belirtilmiştir. Ancak ikinci tura kalabilmek için adayın, o seçim çevresindeki seçmen sayısının belirli yüzdesine (%) denk oy alması gereklidir. Bu şartın nedeni, katılım oranı düşük olan bir seçimde adayların salt çoğunluğu sağlayarak seçilmesinin önüne geçmektir. Birinci turda şartı sağlayamayan adaylar baraj altında kalan adaylar olarak tanımlanmaktadır. İkinci seçim turunda seçilebilmek amacıyla kullanılan geçerli oylarda basit çoğunluğunu sağlamak yeterli olmaktadır (Teziç, 1996: 257).

Sitemin en bilinen ülkesi olan Fransa'da parlamento seçimlerinde ikinci turda katılabilmek amacıyla adayların, seçmenlerden en az % 12,5 oy almaları gereklidir. Bu oranın yasal bir zorunluluk olmadığı ancak ikinci turda sadece iki adayın kalmasını sağlamaya yönelik olduğu belirtilmiştir. Üç veya dört adayın katıldığı ikinci tur seçimlerinin yasal olduğu ancak bu durumun çok nadir görüldüğü ifade edilmiştir. Adaylardan sadece birisinin sınırı aşması durumunda, birinciyi takip eden en yakın aday gereken sınıra bakılmadan ikinci tura katılmaya hak kazanmaktadır (Carcassone, 1996: 59).

Tek isimli (dar bölge) iki turlu çoğunluk sisteminde örnek olarak;

100.000 seçmenin bulunduğu bir seçimde adaylardan A= 15.000, B= 20.000, C= 10.000, D= 30.000 oy aldığı varsayıldığında, geçerli oy sayısı 75.000 olan seçimde adayların hiçbirisi 50.000 olan mutlak çoğunluğu sağlayamamış olduğundan seçimlerde ikinci tur düzenlenmektedir. C adayı, seçmen sayısının % 12,5'üne eş oy alamadığı için ikinci tura katılamamaktadır. A, B ve D partilerinin katıldığı ikinci turda geçerli 75.000 geçerli oy adaylar arasında A= 40.000, B= 21.000, D= 14.000 şeklinde paylaşıldığında ise A adayı galip gelmiş olacaktır.

Doktrin, program ve eğilimleri açısından birbirine yakın partilerin, rakipleri geride bırakabilmek amacıyla birinin diğeri lehine seçimlerden “çekilme” ya da “vazgeçme” yolunu seçebilme hakkı bulunmaktadır. Örnek olarak A, B, C adaylarından C adayının B adayı lehine seçimden çekilmesi durumunda ikinci tur B ve A adayları arasında yapılmaktadır (Teziç, 1996: 275).

Tek isimli (dar bölge) iki turlu çoğunluk sisteminin olumlu yanlarından birisi seçimi kazanan partinin seçmenlerin yarısından fazlası ya da yarısına yakın bir bölümünün desteğini sağlaması olarak belirtilmektedir. Ayrıca fikirleri birbirlerine yakın olan siyasi partilerin işbirliği yapması da önemli bir unsurdur. Bu sistem sayesinde güçlü müttefiklerin ortaya çıkışı mümkün olmaktadır. Büyük bir parti adayı olduğunda kazançlı çıkılacağını bilen adayların düşünsel olarak ayrılıkları olmasına rağmen bir arada kalmanın yollarını bulmaya çalışmaktadırlar. Ayrı partiler olarak seçime katıldıklarında yenilgi ihtimalinin daha yüksek olması sebebiyle seçimdeki zorluklar birlikte üstlenilerek güçlü bir ittifak kurulabilmektedir. Adayların ilk turda çoğunluk elde edememesi durumunda ikinci turda yer alacak adayların seçilebilme amacıyla birden fazla adayların isteklerini göz önünde bulundurması gerektiği belirtilmiştir. Bu zorunluluk, büyük partilerin rakiplerine yenilmesi olasılığı açısından ortak ya da ittifak arayışına itmektir. Sağ ve sol kanatta doğal olarak büyük bir ittifak oluşturulması bu yolla gerçekleşmekte ve bu durumu seçim sisteminin kendisi sağlamaktadır (Carcassone, 1996: 60).

Bu seçim sisteminin olumsuz yönleri arasında ise partiler arası anlaşma ve pazarlığa dayalı olma sebebiyle sistem seçmenlere bu turda parti tercihi açısından serbestlik sağlamamaktadır. Partiler, zayıf kaldıkları bölgelerde ittifak kurdukları partileri desteklemekte ve kuvvetli oldukları yerde destek almaktadırlar. Seçmenler de siyasi partilerinin yaptıkları bu pazarlık ve anlaşmaları doğrultusunda oylarını kullanmaktadırlar (Yüzbaşıoğlu, 1996: 107).

İki adayın yer aldığı ikinci turda sağ ve sol arasında ikili kutuplaşma meydana gelmekte ve zorunlu olarak birleşmeler görülmektedir. Böylece ikinci tur, blokların kutuplaştığı tur haline gelerek olağandışı bazı uygulamalar gerekebilmektedir. Örnek olarak merkez sağ ya da solda yer alan bazı siyasi partiler aşırı sağ ya da solun oylarını alabilmek amacıyla için onlara ödün verebilmekte, bu partiler yakın rakiplerinin

kazanmaması için karşı tarafı destekleyebilmektedir. Ahlaki açıdan bir sakınca olarak ifade edilebilen bu durumun ikinci turda ikiden fazla aday bulunduğu zamanlar görülebildiği öne sürülmektedir. Bu şekilde taraflarca pazarlıklar yapılarak diğer adayların lehine bölgelerden çekilme ve feragatler görülebilmektedir. Bir çoğunluk sistemi olarak bu sistem son derece adaletsiz sonuçlar da verebilmektedir. Örnek olarak Fransa'da yapılan 1993 seçiminde % 40 dolayında oy alan merkez sağ ittifak parlamentoda sandalyelerin % 85'ini elde etmiştir. Bu da partinin % 45 oranından fazla seçmen sayısını temsil ettiği anlamındadır (Gültekin, 2006: 31).

Listeli (geniş bölge) iki turlu çoğunluk sisteminde mutlak çoğunluk yöntemi uygulanarak liste usulü seçimler ön plandadır. Mutlak çoğunluk, yapılacak oylamada aday ya da listenin yarısından bir fazlasını gerektirmekte ve genelde adaylar geçerli sayıyı ilk turda elde edememektedirler. Böylece ikinci bir turun zorunlu olduğu seçimlerde oylamaya yeterli sayıda aday ismi belirleninceye kadar seçimdeki tur sayısı artmaktadır.

Fransa'da III. Cumhuriyet Dönemi'nde 16 Haziran 1885 tarihinde yürürlüğe giren kanun ile birlikte benimsenen bu sisteme göre mutlak çoğunluk yanı sıra seçmen sayısının dörtte birlik bölümünün oyuna sahip olma koşulu getirilmiştir. Kurallar gereğince ilk turda mutlak çoğunluk ikinci turda ise basit çoğunluk uygulaması yapılmaktadır. İkinci tura, ilk turda seçilemeyen fakat en fazla oya sahip adaylardan seçilmesi gereken sayının iki katı aday katılabilmektedir. Son tura katılacak adayların sayısındaki bu kısıtlamanın nedeni, katılım oranının düşük olduğu ikinci turda oyların gereksiz biçimde dağılmasını önleyerek seçime katılım oranını artırmaktır (Armaoğlu, 1953: 27).

2.2.6. Nispi Temsil Sistemleri

Çoğunluk sistemindeki hakkaniyetsiz sonuçların önüne geçilmesi, nüfus içinde mevcut sosyal grupların ve siyasi oluşumların olabildiğince aynı düzeyde parlamentoya katılması amacı nispi temsil sistemi ile gerçekleştirilmiştir. Teoride oldukça basit gözükse de nispi temsil sisteminde milletvekilleri, seçime katılan listeler arasında aldıkları oy oranlarına göre paylaştırılmaktadır. Bunu sağlayan dayanak ölçüt

olarak seçim sayısı benimsenmiştir. Seçim sayısının üç farklı biçimde hesaplandığı belirtilmiştir (Gültekin, 2006: 33).

Nispi temsil sistemi ile toplumdaki sosyal güçlerin ve siyasi grupların adaletli biçimde mecliste temsil edilmesi amaçlanmaktadır. Bu yaklaşım siyasi partilerin, oy oranlarına bağlı olarak mecliste temsilidir. Meclisteki sandalye sayısı partilerin seçimde elde ettiği oy oranına paralel değişmektedir. Bu sisteminde partilerin elde ettikleri oy oranlarıyla mecliste sahip oldukları milletvekilli oranları arasında “nispiliği” sağlamak amacıyla farklı metotlar bulunmaktadır (Ünlükaplan, 2003: 47).

Yaklaşım nispi temsil sistemi, temsil edilmeyen oyları ülke geneli yerine de seçim bölgesinde hesaplayan bir yöntem olarak nitelendirilmektedir. Nispi temsil büyük sayılar için uygun olup küçük seçim bölgelerine uygun olmamaktadır. Bunun nedeni ise kullanılan oy sayısının yüksek olmaması sebebiyle meydana gelen seçim sayısının siyasi partiler tarafından elde edilen sayıdan yüksek olabilmesidir. Bir sandalyenin bölünme ihtimali olmamasına karşın farklı yaklaşımlar kullanılmaktadır. Örnek olarak; 10 milletvekilinin seçileceği bir seçim bölgesinde kullanılan 400.000 oyun bulunduğu ve 4 siyasi partinin katılımı olan bir seçimde sonuçlar şu şekilde ifade edilmektedir (Gültekin, 2006: 33):

$$A = 172.000, B = 112.000, C = 72.000, D = 44.000$$

Oylara bakıldığında milletvekili dağılımının bu bölgede nasıl yapılacağı ve dört parti arasında nasıl paylaşılacağı sorun teşkil etmektedir. Bunu sorunu çözmek amacıyla kullanılan üç yöntem mevcuttur. Bu yöntemler en yüksek artık, en yüksek ortalama ve d'Hondt sistemleri olarak sıralanmaktadır. İlk olarak kullanılan geçerli oyların seçim bölgesinden çıkacak sandalye sayısına bölünmesi ile seçim sayısının bulunması gerekmektedir. Seçim sayısı hesabı “Seçim Sayısı=400.000/10” bölünmesiyle 40.000 oy şeklinde yapılmaktadır. Seçim sayısı bulunduktan sonra her partinin aldığı oy sayısı seçim sayısına bölünerek her parti seçim sayısına kaç kez elde ettiyse o partiye elde ettiği seçim sayısı kadar milletvekili sandalyesi kazanmış olmaktadır.

İşlemler sonucunda A Partisi=172.000/ 40.000 = 12.000 artık oy ve 4 sandalye, B Partisi=112.000/ 40.000 = 2.800 artık oy ve 2 sandalye, C Partisi=72.000/ 40.000=

32.000 artık oy ve 1 sandalye, D Partisi= $44.000/40.000 = 4.000$ artık oy ve 1 sandalye elde etmektedir. Paylaşım sonucuna göre 8 sandalyenin dağıtıldığı ancak 2 sandalyenin açıkta kaldığı görülmektedir. Kullanılan yöntemle göre kalan sandalyelerin en büyük artıktan başlayarak partilere dağıtılması gerektiği belirtilmiştir. Buna göre B ve C partileri 1'er sandalye kazanmakta, A ve D partileri artık oyları diğer partilerin artık oylarına göre az olduğundan sandalye elde edememektedirler. Partilerin en son sandalye dağılımları ise $A=4$, $B=3$, $C=2$ ve $D=1$ şeklinde olmaktadır (Gültekin, 2006: 34).

En yüksek ortalama sisteminde ilk örnekte olduğu gibi her partinin aldığı oylar seçim sayısına ne kadar ulaşmakta ise parti o kadar sandalye kazanmaktadır. Ancak bu yöntemde geriye kalan iki sandalyenin dağılımı farklılık göstermektedir. Kalan iki sandalye listeler arasında dağıtılırken her iki listenin seçim sayısına göre aldığı sandalye sayısına hayali bir sandalye eklenmekte ve her listenin aldığı oy sayısı ulaşılan sayıya bölünmekte ve işlem sonucu bir ortalama elde edilmektedir. En yüksek ortalamayı tutturana parti geride kalan sandalyelerden birini almakta, kalan tüm sandalyeler dağılıncaya kadar işlem tekrar edilmektedir.

Örnek olarak; toplamda 200.000 oy kullanıldığı ve 5 milletvekilinin seçileceği bir seçimde siyasi partilerin $A=45.000$, $B=50.000$, $C=16.000$, $D=35.000$, $E=54.000$ oy aldığı varsayıldığında $200.000/5=40.000$ oy seçim sayısını vermektedir. Böylece B, E ve A partileri 1'er milletvekilliği kazanırken C ve D partileri milletvekilliği kazanmamaktadır. Ancak artık oy sayısı $A=5.000$, $B=10.000$, $C=16.000$, $D=35.000$, $E=14.000$ şeklinde olup dağıtılmayan 2 milletvekilliği kalmaktadır. Böylece C ve D partileri 1'er milletvekili kazanmış olmaktadır. Sonuç olarak en yüksek ortalama E partisinde olup 1 milletvekilliğini E partisi, 2. milletvekilliğini ise B partisi kazanmaktadır. Diğer bir deyişle kazanılan milletvekilliği sayıları sırasıyla $A=1$, $B=2$, $C=0$, $D=0$, $E=2$ şeklinde gerçekleşmektedir (Gültekin, 2006: 35).

D'Hondt sisteminde; bir seçim bölgesinde ki partilerin parti bazında aldıkları oylar toplanarak sırası ile bire, ikiye, üçe,...vb. bölünmektedir. Ayrıca seçim bölgesinin çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşana kadar bölme işlemine devam edilmektedir.

Ülkemizde Seçim Sistemlerinde d'Hondt sisteminin yanında baraj uygulaması da kullanılmaktadır.

Baraj, çevre barajı (basit seçim sayılı ya da yüzde veya onda oranlı) ve ülke barajı olarak hesaplanabilmektedir. Yürürlükteki seçim sistemimiz “ % 10 ülke barajlı d'Hondt sistemi” dir. Seçimlerde partilerin sandalye kazanabilmesi için ülke çapında kullanılan toplam geçerli oyların en az %10'unu alması gerekmektedir.

Örneğin; toplamda 70.00 oy kullanıldığı ve 3 milletvekilinin seçileceği bir seçim bölgesinde; A partisi 30.000, B partisi 24.000 C partisi 16.000 oy aldığı varsayıldığında her partinin çıkan oy sayısı, seçim bölgesinde belirtilen milletvekili sayısı kadar önce 1'e, sonra 2'ye, sonra 3'e bölünüp (bölgeden 3 vekil çıkarılacağı için) en büyük bölümler büyükten küçüğe sıralanmakta ve parti bazında çıkarılacak milletvekili sayısı bu şekilde belirlenmektedir. Barajlı D'Hondt sisteminde göre A ve B partisi dışındakiler yüzde 10'luk ülke barajını geçemedikleri için partilerin en son sandalye dağılımı şöyle gerçekleşmektedir: 3 sandalyenin 2'sini A partisi, 1'ini B partisi çıkarmaktadır.(Türkyılmaz,2015)

2.2.7 Karma Sistemler

Çoğunluk sistemi, nispi temsil sisteminin olumsuzluklarını engellemek amacıyla bu iki sistemin birleştirilmesi sonucu karma seçim sistemleri meydana getirilmiştir. Nispi ya da çoğunluk sistemlerinin özelliklerine sahip olan ve siyasi amaçlar doğrultusunda arzu edilen oranda kullanılabileceği bu sistemin farklı türleri bulunmaktadır.

Karma sistemler birleşik üsteli nispi sistem, kişiselleştirilmiş çift oylu sistem, devredilebilir tek oy (hare), devredilemez tek oy, alternatif oy gibi sistem türlerinden meydana gelmektedir. 1951 yılında Fransa'da benimsenen birleşik listesi sistem nispi temsil sistemini korurken çoğunluğa da bir üstünlük tanımaktadır. Bir liste veya ortak listeler mutlak oy çoğunluğunu aştığında tüm sandalyeleri kazanmaktadır. Ortak listeler oyların mutlak çoğunluğunu kazanamadığında ise sandalye dağılımı en yüksek ortalama kuralı ile gerçekleştirilmektedir.

Kişiselleştirilmiş çift oylu sistemi çoğunluk ve nispi temsil arasındaki dengeyi sağlamaya yönelik bir uygulamadır. Seçimde adaleti sağlamak amacı için kullanılmayan oy sayısı en aza indirilmekte ve bir siyasi partinin elde ettiği oyların yüzdesi ile çıkardığı milletvekili sayısı arasında denge korunmaya çalışılmaktadır. Seçmenler, adaya ve siyasi partiye oy verebildiği için bu sistem çift oylu sistem olarak da bilinmektedir (Conteret ve Emeri, 1975: 85)

Devredilebilir tek oy (hare) sisteminde seçmenler oy pusulasında yer alan adayları tercihlerine göre sıralamaktadır. Oyların değerlendirilmesinde seçim sayısı kadar birinci tercih oyu almış aday milletvekili seçilmiş olmaktadır. Seçilen adayların oyları bir kenara koyulmakta ve sonrasında sandıktan çıkan oy pusulalarında bu seçilen adayın birinci tercih olarak yazıldığı görüldüğünde bu isim okunmayarak ikinci tercih edilen aday bir tane birinci oy almış kabul edilmektedir. Bu sayede çevre seçim sayısı kadar oy alan her aday seçilmiş olmaktadır. Sandıktan çıkan tüm oyların değerlendirilmesine rağmen bölgeden çıkan milletvekili sayısı kadar adayın seçim çevresine ulaşmadığı tespit edildiğinde açık milletvekilliği, seçilemeyen adaylardan en fazla birinci tercih almış olana verilmektedir (Araslı, 1989: 234).

Devredilemez tek oy sisteminin uygulamasında ülke, geniş seçim bölgelerine ayrılmakta ve seçmenlere her seçim bölgesinde adaylardan yalnız biri için oy kullanma imkânı verilmektedir. Oyların çoğunluğunu alan aday, milletvekilliğini de kazanmış olmaktadır.

Seçmenlerin oyları kullanmaları sırasında adaylara ilişkin “birinci, ikinci, üçüncü...” olmak üzere tercihler de gösterilmektedir. Adayların aldıkları ilk tercih oyları, seçim bölgesinde kullanılan geçerli oyların mutlak çoğunluğa erişen aday milletvekili seçilmektedir. Bu şekilde çoğunluk sağlanamadığında ise en az birinci tercihe sahip aday elenerek bu adayı ilk tercih göstermiş olan oylar ikinci tercihlere aktarılmaktadır. Bu şekilde aşamalar halinde zayıf adaylar elenerek oylar daha sonra yer alan yüksek tercih oranına sahip adaya geçmekte ve adaylardan birisi mutlak çoğunluğa ulaşınca kadar oyların devri sürdürülmektedir (Araslı, 1989: 235).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AK PARTİ ve GENEL SEÇİMLERİ

3.1. AK PARTİ’NİN KURULUŞ SÜRECİ

Ak Parti’nin kuruluşu Fazilet Partisi (FP)’nin 1999 seçimlerinde % 15,4 oranında oy alarak, TBMM’de 111 milletvekili ile temsil hakkı kazanması ile başlamıştır. FP, 28 Şubat Askeri Muhtırasının döneminde oluşturulan, DSP-MHP-ANAP hükümetine karşı, temkinli bir ana muhalefet partisi profili çizmeye çalışsa da Refah Partisi (RP)’nin devamı olduğu gerekçesiyle 22 Haziran 2001’de kapatılması; başta, kendisini demokrat, muhafazakâr ve liberal addeden vatandaşlar olmak üzere geniş bir kitleyi içten içe rahatsız etmiştir. Esasen AK Parti’nin, girdiği ilk seçimlerde, (3 Kasım 2002 - % 34.28) iktidar olacak oranda oy alarak önemli bir başarıya imza atmasının arka planında, sırasıyla; 28 Şubat Askeri Muhtırası, RP’nin kapatılması, FP’nin kapatılması, ekonomik krizler ve özellikle ordu, medya ve siyasa üreticileri üçgeninde yürütülen bir dizi kampanyanın olduğu söylenebilir. Bu durum da AK Parti’nin mağdur edilmiş siyasi parti profilini canlı tutmasına ve bu duruma tepki gösteren kitlelerin desteğini alarak oy oranını artırmasına temel oluşturmuştur (Ateş, 2013: 59).

28 Şubat sürecinin birçok siyasal etkisinin yanı sıra özellikle muhafazakâr seçmen kitlesinin sosyo-kültürel yaşamına etkileri nedeniyle de tepkilerin ortaya çıktığı ve seçmenlerin beklentilerinin karşılanmadığı bir dönem olmuştur. Milliyetçi modern değerlerin ordu-medya-yapay siyasal kanallar üçgeninde yüceltildiği ve muhafazakâr değerlerin, bahse konu olan üçgende yaygın bir dezenformasyona uğratılarak lanse edildiği 28 Şubat süreci, ekonomik, sosyal ve siyasal krizleri de beraberinde getirmiştir (Ateş, 2013: 56). AK Parti’nin kurulma sürecini hızlandıran etmenlerin başında da bu faktörlerin meydana getirdiği buhran dönemi gösterilmektedir.

2002 Genel Seçimleri öncesi AK Parti, yeni kurulmasına yönelik olarak kadrosunu ve seçmenlerini diğer partilerden farklı kılmayı hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda Türkiye’de daha önce bir araya getirilmeyen iki kavram olan “Muhafazakâr Demokrasi” kimliğine sahiptir. Bu kimliğin kapsadığı muhafazakârlık

ve demokratlık özellikleri önceden de pek çok siyasi parti tarafından benimsenmiş, ancak daha az dile getirilmiştir. AK Parti'nin muhafazakarlık ve demokratlık kavramlarına yüklediği anlam seçimlerdeki başarısı ile birlikte partinin kadrosunu, siyasi yönelimlerini, gelecekteki hedeflerini ve bu hedefleri gerçekleştirmek amacıyla izlediği politikaları açıklamaktadır (Doğanay, 2014: 65).

Muhafazakâr demokratlık devrimci özellikte olmayan, tedrici, aşamalı ve geleneksel değerlere sahip çıkan değişime dayalı bir kavram olarak belirtilmiştir. Kurulu düzen dayatmacı aşırılıklardan, radikalizm ve toplum mühendisliğinden korunması gerektiği, halk egemenliğini, anayasallığı, evrensel normlara dayalı hukuki meşruiyeti önemseydiği ifade edilmiştir. Sınırlı iktidar anlayışı çerçevesinde olan muhafazakâr demokrasiye göre siyasetin uzlaşma kültürüne dayandığı ifade edilmektedir. Toplumsal alandaki farklılıkların siyasal alanda temsili ancak uzlaşma ve hoşgörü zemininde olan muhafazakâr demokrattta idealizm ve realizm dengesinin kurulması gerektiği belirtilmiştir. Devletin ideolojik bir tercih yapması ile dogmatik anlayışa yönelimini kabul edilemeyeceği öne sürülmektedir. Devletin; esas işlevine çekilen, dinamik ve halk tarafından belirlenen ve denetlenen bir yapıda olması gerektiği belirtilmektedir (Erler, 2007: 131).

3.2. AK PARTİ'NİN KURULUŞU VE RECEP TAYYİP ERDOĞAN DÖNEMİ

3.2.1 AK Parti'nin Kuruluşu

Recep Tayyip Erdoğan gençlik yıllarından itibaren Milli Görüş yanlısı olarak hareket etmiştir. Erdoğan'ın doğduğu ve büyüdüğü çevre yanı sıra siyasi çevresinin de merkezden uzak ve merkez karşıtı olduğu ifade edilmektedir. Bulunduğu siyasi kadroların rejim karşıtı olma ve irtica ile suçlandığı, bu şekilde siyaset dışında bırakılmak istendiği belirtilmiştir. Partisinin yaptığı siyasetten rahatsızlık duyan ve eleştiren Erdoğan, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olduğu dönemde okuduğu bir şiir sonrası aldığı ceza sonrası partisi ile yollarını ayırmıştır. 14 Ağustos 2001 tarihinde yeni bir parti ve yeni siyasi anlayış ile Erdoğan siyasete geri dönmüş ve Ak Parti kimliğini “muhafazakâr demokrat” olarak ilan etmiştir. Muhafazakâr olarak bilinen Erdoğan yalnızca muhafazakâr değil, aynı zamanda demokrat olarak bilinmiştir. Temel

kadrosu önemli ölçüde Milli Görüş geleneğine ait olan AK Parti'nin muhafazakâr bir parti olduğu açıkça görülmektedir. Hem oluştuğu siyasi çevre, hem de kurucu ve yönetici kadrosu bu özelliğini açıklamaktadır. Demokrat Parti ve Anavatan Partisi de benzer muhafazakâr partilerdir ve AK Parti de bu zincirin bir halkası olarak ifade edilmektedir (Bingöl ve Akgün, 2005: 4-5).

Muhafazakâr demokrasi, AK Parti'nin siyasi ve sosyal birikimini yansıtmaktadır. Seçmen tabanında politik güven duygusunun somutlaşmış halidir. Seçmen tabanı açısından, İslamiyet'in parti kimliğinde ve politikalarında önemli bir rol oynadığını sembolize ederken, birinci ve ikinci dönemlerinde egemen siyasi atmosfer açısından rejimin olası gerilimini hafifletecek entegratif topluma uyumun göstergesidir. Diğer yandan AK Parti'nin en uzun ve en geniş siyaset kanalı kuşkusuz ki ekonomi alanıdır. Ekonomiye dair başarı söylemlerinin ardından genişlettiği meşruiyetini, alternatif finansal kaynakların keşfedilmesine kullandığı söylenebilir. Bu bağlamda devletin kamusal kaynaklarının dağıtımında dışlanan bir geleneğin temsilcisi Ak Parti'nin yeni bir sermaye sınıfını güçlendirdiği desteklenebilmektedir. Yükselen sermaye sınıfı, taşıdığı İslami-muhafazakâr değerleri modern koşullara yorumlayabilmenin de bir aktörü olarak ele alınabilmektedir. Entelektüalizm ise AK Parti'nin doğrularını sosyalizasyon süreciyle ilişkilendirerek gündelik yaşamda kavranabilmesini sağlamaktadır. Entelektüalizmin esas konusu demokrasi odağında belirlemektedir. Demokrasiye mahsus temsil krizlerini “milli irade” aracılığıyla aşan Ak Parti'nin Türk modernleşmesinin yerleştirdiği aydınlanmacılık, bağımsızlık ve kamuculuk değerleri dizisine karşı söylemler üretebilecek olan kendi entelektüel kompozisyonunu biçimlendirmiştir (Can Doğanay, 2014: 66).

AK Parti'nin muhafazakârlık yaklaşımında din, gelenekler ve ahlak kavramları bir bütün olarak yorumlanmaktadır. Muhafazakârlık kavramı; gelenekleri ve toplumsal değerleri taşıması sebebiyle toplumdaki temel kurum niteliğindeki ailenin korunmasına ilişkin politikalara merkezi rol yüklemektedir. Ailenin korunması toplumun korunması anlamına gelmektedir. Bunun nedeni, toplumun ortak kadere sahip olan büyük bir aile olduğu anlayışıdır. Muhafazakârlık aile kurumunun ve özel mülkiyet hakkının korunması, kapitalist akımın bireye verdiği hasarı telafi etmek yöntemiyle istikrarın sağlanması için zorunlu görülmektedir (Doğanay, 2014: 72).

AK Partililere göre AK Parti kimliğin ön planda olduğu siyaset yapmayı amaçlamaktadır. AK Parti kendisini, Türk kültür birikiminin korunması açısından muhafazakâr; çağdaş kurumları ve değerleri savunmak açısından da demokrat olarak tanımlamaktadır. Ancak bu tanımlama bazı karışıklıkları barındırmaktadır. Çağdaş kurumların ve değerlerin savunulması demokratlık kavramını tanımlamakta yeterli değildir. Esasen çağdaş kurumların ve değerlerin korunması muhafazakârlığa değil, yeni bir muhafazakârlığın referans gösterilmesidir. Çünkü muhafazakârlık çağdaşlaşmaya karşı gelenekseli koruma çabası içindeyken, yeni muhafazakârlık çağdaş koşullara uyum sağlama temelindedir (Erler, 2007: 130).

Özetle; AK Parti muhafazakâr demokrat kimliği ile demokrasiye yeni bir tanım getirmek yerine demokrasi kavramı altında kendisine yeni bir çizgi çizmek istemiştir. Bu açıdan AK Parti'nin izlediği çizgi kısaca şu şekilde açıklanabilir (Akdoğan, 2005: 18-19):

Siyaseti Normalleştirmek: Din – siyaset – toplum – birey - devlet kavramları arasındaki çatışmaların azaltılması ve bu kavramların sağlıklı bir zeminde, gerilim yaratmaması amacındadır. Diğer bir deyişle; geleneği dışlamayan bir modernlik, yereli kabul eden bir evrensellik, radikal olmayan bir değişim vurgulanmıştır.

Siyasetin Gerçekçi Bir Temele Oturtulması: AK Parti'den önce iktidara gelen partilerin pragmatizm ve popülerizm nedeniyle siyasi kimliklerinden uzaklaşmaları, siyasi felsefeye aykırı eylemlere ve söylemlere eğilmeleri meydana gelmiştir. AK Parti kendisini belirli bir format üzerinde tanımlamaya çalışmakta ve iktidar olmasına rağmen siyasal kimliğini geliştirme gayreti, kendisinden önceki iktidarlarla aynı kaderi paylaşmama için uğraşlarının bir sonucu olarak belirtilmektedir.

Müstakil Bir Muhafazakâr Parti Üretmek: Muhafazakârlık, Türk siyasetinde Demokrat Parti, Adalet Partisi, Anavatan Partisi (ANAP) gibi merkez sağ partilerde, hatta sol olarak nitelendirilen partilerde de bir şekilde var olmuştur. Ancak AK Parti'nin muhafazakârlığı, yapılan siyasetin ana hattını oluşturan bir durum olarak ifade edilmiştir.

Kuşatıcı Bir Siyaset Tarzı Üretmek: AK Parti, kendisini farklı siyasal yaklaşımlardan gelen bireylerin değerleri ve siyaset tarzları arasında buluşma noktası

olarak nitelendirmektedir. Kimlik siyasetinin Türk siyasetinde tıkanıklığa neden olduğunu ileri sürerek bu siyaset tarzı ile arasına mesafe koyan AK Parti, merkezine tek din anlayışını, mezhebi ya da etnik özelliği koyarak “biz ve diğerleri” tarzında siyasetin yapılması ile kutuplaşmaların oluşacağına vurgu yapmıştır. Belirli kesimlerin talepleri için siyaset yapmaktan ziyade tüm toplum genelini ilgilendiren sorunlarla uğraşan bir “kitle partisi” olma yolunda ilerlemektedir.

3.2.2. Recep Tayyip Erdoğan Dönemi (2001-2014)

AK Parti, Recep Tayyip Erdoğan önderliğinde kurulmuş, Muhafazakâr Demokrat kimliğe sahip bir partidir. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevi sırasında okuduğu şiir nedeniyle yargılanan Erdoğan, 1998’de Refah Partisi kapatıldığında milletvekilleri tarafından Genel Başkan yapılmak istenmiş ancak Necmettin Erbakan engelini takılmıştır. Bu arada kurulan Fazilet Partisi’nde başkanlığa getirilen Recai Kutan döneminde yenilikçiler ve gelenekçiler arasında tartışmalar büyümüştür. Fazilet Partisi’nin Refah Partisi devamı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldığı ve Abdullah Gül tarafından başlatılan “yenilikçi hareket” grubunun Recep Tayyip Erdoğan çevresinde yeni bir parti şekillendirme çabaları olduğu belirtilmektedir (Akdoğan, 2005: 9).

1 Ağustos 2001 yılında Afyon’da gerçekleştirilmiş olan toplantılar ile partileşme sürecinin başladığı belirtilmektedir. Aynı yılın 14 Ağustos’unda AK Parti, 39. siyasi parti olarak Türk siyasetine katılmıştır. Kurucuların 121 kişiden oluştuğu ve geniş bir siyasi çevreden meydana geldiği ifade edilmiştir. 21. Yasama Döneminde farklı partilerden gelen milletvekillerinden bir grup kurularak TBMM’de temsil edilmiş, grup başkanlığını Bülent Arınç üstlenmiştir. 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde %34 oy alan AK Parti 365 milletvekili çıkartarak büyük bir başarıya imza atmıştır. Ancak cezası nedeniyle Genel Başkan Recep Tayyip Erdoğan aday olamadığı için hükümette yer alamamış ve hükümet, Genel Başkan Yardımcısı Abdullah Gül tarafından kurulmuştur (Akdoğan, 2005: 9-10).

Cumhuriyet tarihindeki en büyük demokratikleşme ve değişim hareketini başlatan AK Parti, 2001 yılında kuruluşundan itibaren 5 seçim ve 2 halk oylamasını başarıyla tamamlanmıştır. Genel seçimlerde üst üste üç dönem oylarını artırarak tek

başına iktidar olma özelliği göstermiştir. AK Parti, Türk siyasetini normalleştirme eğilimindedir. Yıllar boyu Türk siyasetinde din-siyaset, gelenek-modernlik, din-devlet, devlet-toplum-birey gibi kavramlar gerilime yol açmış ve siyasi alanı daraltarak pek çok soruna neden olmuştur. AK Parti, bu kavramların daha sağlıklı bir temele oturtulması için çaba göstermiş, suni gerilimler ve krizler üreten vesayetçi anlayışı engelleyerek sistemi büyük ölçüde normalleştirmiştir. AK Parti kuruluşundan beri kendi varlığını korumuş ve Türkiye’de demokrasiyi daha ileri bir noktaya taşımayı başarmıştır. Kuruluşundan kısa süre sonra iktidar olan AK Parti’nin seçimlerde başarıya ulaşarak uzun vadeli bir iktidar partisi haline gelmesi, normalleşmeyi sağlandığına işaret etmektedir (AK Parti Manifesto, 2012: 4-7). AK Partinin Türk Siyasetinde bu denli başarılı olmasının ardında Recep Tayyip Erdoğan’ın kararlılığı ve siyasi zekâsının ön planda olduğu söylenebilir.

AK Parti, 2001 yılından bu yana Cumhuriyet tarihinin en önemli demokratikleşme hareketini başlatarak demokrasinin tüm kurumları ve kurallarıyla işlerliğini sürdürmesi ve ideal olarak uygulanabilmesi amacıyla toplumun farklı kesimlerinden olan insanlara liderlik yaparak büyük bir mücadele sergilemiştir. AK Parti, vesayetçi anlayışın önüne geçerek millet iradesinin kurum ve kuruluşlara yansımaları sağlamıştır. Örgütlü ve açık bir toplum hedefi doğrultusunda büyük reformlar gerçekleştirilmiştir (AK Parti Manifesto, 2012: 10).

3.2.2.1. Parti Programları

AK Parti hükümet programı, siyasi etik ve demokrat tutum çerçevesinde seçim öncesi halka sunulan ve yapılması taahhüt edilen hususları kapsayan bir sunum olarak tanımlanmaktadır. Parti programları, muhalefet partisi ve diğer partilerle işbirliği, toplumun diğer kesimleriyle diyalog halinde, demokratik ve şeffaflık ilkeleri kapsamında çalışmalarını sürdürme çabası gütmektedir. Çoğulcu bir demokrasi anlayışı ile hukuka ve insan haklarına saygı temelinde, sayısal üstünlüğün her şey demek olmadığını bilerek, yapılması gereken atılımların toplumsal anlaşma çerçevesinde oluşturmak amacı ön plana çıkarılmaktadır. Yapılacak icraatlarla genel olarak devlet ve toplum arasındaki bağları güçlendirmek, siyaset alanını genişletmek, siyaset kurumu ile toplum arasında güveni oluşturmak ve sağlamlaştırmak, halkın

istekleri ve beklentilerine en yüksek düzeyde karşılık verebilmek AK Parti programlarının başlıca konusu olmuştur (AK Parti 58. Hükümet Programı, 2002: 2).

3.2.2.2 Seçim Beyannameleri

AK Parti, kuruluşundan itibaren seçim beyannamelerine son derece önem vermiş ve bu seçim beyannamelerini Türkiye'nin eksiklerini gözler önüne koyarak bu eksikliklere yönelik şekilde hazırlamıştır. 2002, 2007, 2011 ve 2015 genel seçimlerine yönelik seçim beyannameleri tümü bunu kanıtlar niteliktedir.

2002 Seçim Beyannamesinde ülkenin iç ve dış yatırımcılara karşı cazibesini yitirdiği, mali ve beşeri sermaye kayıplarının meydana geldiği, işsizlik düzeyini had safhada olduğu, yetenekli genç bireylerin geleceklerini yurtdışında arama yaklaşımına girdikleri ve 2001 yılı Şubat ayı ekonomik krizi ile ekonominin bütünüyle Uluslararası Para Fonu (IMF) ile Dünya Bankası'nın yönetimine terk edildiği öne sürülmüştür. Vatandaşların, devlete ve siyaset kurumuna güveni sarsılmış, geleceğe ilişkin umutları kırılmıştır. İşte bu olumsuz koşullar karşısında AK Parti, Türkiye'nin genç ve dinamik nüfusu, eşsiz coğrafi konumu, zengin doğal kaynakları ve engin kültür birikimi ile yeni dünyanın etkin bir üyesi olma potansiyeline sahip olduğunu düşünerek 3 Kasım seçimlerinin son derece önem arz ettiğini belirtmiştir. Yüksek enflasyon ve işsizlik, iç ve dış borçların artışı gibi ekonomik sorunların ön planda olduğu olumsuz şartlardan ülkenin kurtarılması amacıyla yeni bir siyasi iradeye gereksinim duyulduğu ifade edilmiştir (AK Parti Seçim Beyannamesi, 2002: 8).

AK Parti seçim beyannameleri incelendiğinde temel hak ve özgürlükler, demokrasi, yönetim, ekonomi politikaları, sosyal politikalar ve dış politikalar gibi pek çok başlığın ön planda bulunduğu görülmektedir. Özellikle İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi temelinde temel hak ve özgürlüklere vurgu yapılmaktadır. Uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerin eksiksiz olarak hayata geçirilmesini savunan AK Parti;

- Temel hak ve özgürlüklerin, başta Kopenhag Kriterleri olmak üzere Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalarda arzu edilen düzeye yükseltmek amacıyla Anayasa ve yasalarda gereken değişiklikleri yapmak,

- Temel hak ve özgürlüklerin, yalnızca anayasal güvence altına alınması değil, pratikte uygulanması ve siyasal kültürün yerleşik bir boyutu olarak güçlendirilmesi için çaba göstermek,
- Devletin yaptığı yasal ve kurumsal düzenlemeler sayesinde kaynaklarını temel hak ve özgürlüklerin düzenlenmesi açısından etkin biçimde kullanmak,
- Türk toplumunda kısır tartışmalara neden olan din, mezhep, cinsiyet, etnik ayrımcılık hususlarında tartışmalı uygulamaların temelinde bulunan hak ve özgürlük eksikliklerini gidermek,
- Temel hak ve özgürlüklere ilişkin toplumun farklı kesimlerinden insanların sorunları ve talepleri dinlenerek çifte standartlara ve siyasi istismara olanak vermemek,
- İşkence, kayıp, gözaltında ölüm, faili meçhul cinayet gibi demokrasinin hüküm sürdüğü hukuk devletinde kabul edilemeyecek hak ihlallerine karşı durmak,
- Temel hak ve özgürlükler alanındaki eksikliklerin giderilmesi için, diğer siyasi partiler ve sivil toplum örgütleri arasında mutabakat ve işbirliği imkânlarını aramak,
- Temel hak ve özgürlüklere ilişkin hükümlerin yalnızca teorik nitelikte kalmaması amacıyla sürdürülebilir kalkınma sağlamak, bu süreçte meydana gelebilecek kaynakları toplumun tüm kesimlerine hakkaniyetli şekilde dağıtmak,
- Yaşam hakkı ve mülkiyet hakkını, düşünce, inanç, girişim ve örgütlenme özgürlüğünü kısıtlayan hükümleri evrensel hukuk ve özgürlükler çerçevesinde yeniden ele almak ve düzenlemek gibi temel hak ve özgürlüklere ilişkin sorumlulukları üstlenmiştir (AK Parti Seçim Beyanname, 2002: 17-18).

3.3. 2002 GENEL SEÇİMLERİ

3 Kasım 2002 genel seçiminin sonuçları Türk Siyasetinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Genel seçimlerden 15 ay önce kurulmuş olan AK Parti, oyların büyük bir çoğunluğunu elde etmiş, böylece mecliste koltuk sayısı üstünlüğünü ele geçirmiştir. Bu seçimin önemi; yalnızca AK Parti'nin resmi algısı üzerinde değil, aynı zamanda daha önemlisi merkez sağ ve merkez sola ait çoğunluk partilerin %10 seçim

barajı altında kalmasıdır. Yalnızca merkez soldan CHP bu sınırın üzerinde kalmıştır. Parlamenter modelin bu büyük revizyonu, ilk olarak Turgut Özal liderliğindeki merkez sağ partisi olan Anavatan Partisi tarafından sivil siyasete 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin ardından başlatılan merkez siyaset dönüşümü için bir açılım olarak görülen fiili ikili parti sisteminin ön plana çıkmasını sağlamıştır (Coşar ve Özman, 2004: 57).

AK Parti, 2002 seçimlerinde kazandığı başarı ile modern Türk siyasetinde siyasal iktidarın ve meşruiyetinin güncel tanımını yeniden ifade etmiştir. Ak Parti, gerek öğretisini edindiği gelenekten gerekse de diğer siyasi geleneklerden farklı olarak partiyi doğuran dinamikler ile toplumsal rıza arasındaki uyumu sağlayabilmiştir. Böylece “razı gelinen ” iktidar pratiğini “rıza göstermeye ” doğru dönüştürebilmiştir. Ancak siyasetin doğasıyla uyumlu başlayan süreç, baskın değerlere koşullanan Türk siyasi kültürün etkisinde yeni bir ivme kazanmıştır. Maruz kalmaktansa sebep olma tercihi arasında kalan Ak Parti, Türk siyasi kültürünün arzuladığı otoritenin muhteviyatını, değerler ve inançlar bütünlüğünce doldurma eğilimi ile sebep olma tercihinde bulunmuştur (Can Doğanay, 2014: 65).

Kasım 2002 seçimleri ile vatandaşlar AK Parti’ye “Milli İradeye, temel haklara ve çoğulculuğa dayalı yeni siyaseti ve bu siyaset zemininde ekonomiyi yeniden inşa etme misyonu” yüklemiş, sonraki 3 genel seçimde de AK Parti’yi tek başına iktidar yapmıştır (AK Parti Genel İcraatlar Kitabı, 2015: 108).

Bu durum sonucunda yeni bir demokratik ve hak-özgürlüklere yer veren siyasi yaklaşım benimsenmiş ve bu siyasetin en önemli misyonu ekonomiyi güçlendirmek çerçevesinde şekillenmiştir. Buradan da AK Parti’nin 2002 seçimlerine kadar iktidara gelmesi öncesinde temel haklar, demokrasi ve ekonomi gibi önemli hususlarda sorunların bulunduğu anlaşılmaktadır.

3.3.1. Vaatler

Siyasi hayatına 2001 yılında başlayan AK Parti ilk seçim deneyimini 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde yaşamış ve 10.808.229 seçmen sayısı ile %34.3 oy oranıyla tek başına iktidar koltuğuna oturmuştur. CHP 6.113.352 seçmen sayısı ile %19,4 oy alırken MHP ise 2.635.787 seçmen sayısı ile %8.4 oy oranında kalmıştır (TÜİK, 2012:

17). Seçim öncesinde hazırlanıp kamuoyuna sunulan 2002 Seçim Beyannamesinde AK Parti'nin insan hakları politikasına detaylı şekilde yer verdiği ve bu alanda hedeflediği unsurları belirlediği ifade edilmektedir.

3 Parti programında ele alınan konuların Seçim Beyannamesi'nde detaylı birer başlık halinde ele alınması oldukça dikkat çekicidir. Parti Genel Başkanı Erdoğan, 2002 yılını referans alarak “3 yıl için bir vaatte bulunmayacağız, yapacaklarımız bizi anlatacak” ifadesini kullanmış, seçmen önemli ölçüde partinin kamuoyuna sunduğu beynamedeki hedeflerin gerçekleşeceği konusuna inanmıştır. AK Parti, yayınladığı ilk Seçim Beyannamesi'nde temel hak ve özgürlüklerin evrensel standartlar dikkate alınarak anayasal korumaya alınması ve uygulamada yapılan yanlışlıkların veya eksikliklerin hızlı bir şekilde düzeltilmesine öncelik vermiştir. Beynamede bu hedefler şu şekilde sıralanmaktadır (Çetin, 2013: 8-9):

- İşkence, gözaltında ölüm, faili meçhul cinayet gibi insan haklarına aykırı durumlar büyük bir ciddiyetle irdelenecektir.
- Düşünce, ifade, inanç ve örgütlenme özgürlüğünü kısıtlayan hükümler evrensel hukuk ve özgürlük çerçevesinde yeniden düzenlenecektir.
- Adalette reform yapılacak ve yeni bir anayasanın düzenlenmesine başlanacaktır.
- Yargıda bağımsızlık ve tarafsızlık ilkelerine zarar veren unsurlar mevzuattan çıkarılacak ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) kaldırılacaktır.
- İnsanların bilgi edinme haklarının yaygın biçimde kullanılmasının teşvikine ilişkin “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu” çıkarılacaktır.
- Yerel yönetimler, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nda belirtilen ilkelere göre güçlendirilecektir.

Ekonomik yaklaşımlarda temel olarak sermaye hareketlerinde yasaklayıcı ve süreci tersine çevirici yönde olmayan, piyasa mekanizması içinde olumsuz etkileri en aza indiren politikalar amaçlanmıştır. Avrupa Birliği'ne tam üyelik, ekonomik ve demokratik gelişimin sağlanması bakımından öncelikli hedef olduğu, AB'nin sunduğu ekonomik ve demokratik standartlar, yasal ve kurumsal düzenlemeler, tam üyelik

şartına bağlı olmaksızın destekleneceği belirtilmiştir. Tarihsel, coğrafi ve ekonomik ilişkilerden doğan bölgesel entegrasyonlar ve komşu ülkelerle ekonomik işbirliği eylemleri de AB'nin tamamlayıcısı olacak bir yaklaşım içerisinde sürdürüleceği savunulmuştur (AK Parti 2002 Seçim Beyannamesi, 2002: 43-44).

3.3.2. Afişlerin ve Sloganların Algılanması

Seçim kampanyası dönemlerinde yapılan reklamlar, siyaset ve iletişimin önemli bir ilişkisi olduğunu kanıtlar niteliktedir. Siyasi partiler, seçmenlerin siyasi yaşama katılımları bağlamında seçime ilişkin reklamları analiz etmek, toplumsal bir analizin yolunu açmak olarak tanımlanmaktadır. Siyasi partiler ve liderler, tüm dönemlerde iletişim sanatını ve teknolojiyi kendilerine fayda sağlamak amacıyla kullanmışlardır. İletişim ve teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler doğrultusunda seçim kampanyalarına ilişkin stratejiler ve taktiklerin de ilerleme kaydettiği açıkça görülmektedir. Millettin özgür iradesinin seçimler vasıtasıyla gösterebildiği 1950 seçimleri demokrasi, siyaset ve iletişim kavramlarının başlangıcı olması açısından Türk siyasetinde önemli yere sahiptir. (Duman ve İpekşen, 2013: 117).

Seçimler için ortaya konulan sloganlar, karmaşık düşünceler veya bilgileri tüm halkın anlayabileceği yalınlığa ve basitliğe dönüştürmekte ve insanlarla etkileşim sürecini kolaylaştırmaktadır. Sloganlar, karmaşık düşüncelerin çözümlenebilmesi amacıyla zamanı kısıtlı olan ortalama bir insan için zaman ve emek tasarrufu sağlamaktadır. Özetle sloganlar, ticari ürünlerin tanıtılması veya siyasi, dini mesajların hedef kitle tarafından anlaşılması için bir 'kısa yol' (shortcut) görevi görmektedir (Öztürk, 2014: 94).

Özellikle AK Parti döneminde afiş ve posterlerin önemli düzeyde ve etkili şekilde kullanıldığı savunulabilir. Ayrıca Recep Tayyip Erdoğan'ın ulusa sesleniş ve mitinglerdeki hitabet sanatını etkili bir şekilde kullanması sayesinde seçim kampanyalarında büyük ölçüde destek ve ilgi gördükleri ifade edilebilir. Aydın (2014), Akşam Gazetesindeki yazısında sloganlara ilişkin olarak şunları ifade etmiştir:

“AK Parti seçimlerde Erdoğan’ı ön plana çıkardı ve ‘3Y ile mücadele’ (yasak, yolsuzluk, yoksulluk) ve ‘IMF ile stand-by’a son’ vaatlerinde bulundu.”

Daha sonraki seçimler için ise;

“AK Parti’nin hafızalarda kalan seçim sloganları ise ‘Yeter! Söz milletindir’, ‘Her şey Türkiye için’ ve ‘Durmak yok yola devam’ oldu (EK-2). AK Parti ayrıca diğer partiler gibi popüler şarkılar tercih etmek yerine, Uğur Işılak’ın seslendirdiği halk müziği parçası ‘Haydi Anadolu’ ile büyük beğeni topladı” ifadesi kullanılmıştır (Aydın, 2014).

AK Parti’nin 2002 seçimlerinde iktidara gelmeden önce ekonomik durgunluğun had safhada olması, yolsuzlukların bulunması ve vatandaşların birçoğunun yoksulluk sınırında olması nedeniyle 3Y ile mücadele ve IMF’ye ilişkin sloganların halk üzerinde önemli etkisi olduğu belirtilmelidir. IMF’den alınan borçların bir hayli artması ile dışa bağımlı bir ekonominin oluşması sonucu bu sloganların vatandaşlar üzerinde daha olumlu bir etki yarattığı ifade edilebilir.

“İnsanı yaşat ki devlet yaşasın” mantığıyla hareket eden AK Parti, tüm politikalarında insan odaklı anlayışı ön planda tutmuştur. Demokrasi ve hukuk devleti olarak nitelendirilen Türkiye’de tüm temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması, vatandaşların korku ve endişeden uzak güven içinde yaşamalarının sağlanması amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek doğrultusunda AK Parti 2002-2007 döneminde önemli düzenlemeler yapılmış ve temel hak-özgürlüklerin alanı genişletilmiştir. Bu düzenlemelerden bazıları;

- Mahkemelere verilen kararlara karşı kişisel başvuru hakkını kullanan bireylerle ilgili olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin verdiği kararların “Yargılamanın Yenilenmesi” gerekçesi yönünde usul kanunlarında değişikliklerin yapılması,
- İşkence suçu işleyen kişiler hakkında yapılan soruşturma ve kovuşturmalar acele işler olarak sayılarak, bu işlere verilen cezaların para cezası ya da diğer önlemler şekline çevrilmesi yasağının getirilmesi,
- Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ve Dernekler Kanunu’nun yasalaştırılması,

- Basın özgürlüğünün yalnızca basın üyeleri tarafından değil, bireylerin ve kitlelerin de temel hak olarak görmesi bilincinin oluşturulmasına dair yeni Basın Kanunu çıkarılması,
- Birleşmiş Milletlerin “Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi” ile “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi” onaylanarak devlet iç hukukunun parçası haline getirilmesi olarak sıralanmıştır (AK Parti Tanıtım ve Medya Başkanlığı, 2015: 22-23).

3.3.3. İcraatlar

Küreselleşmenin etkileriyle Türkiye'nin iç dinamiklerinde oluşan köklü dönüşümlerle beraber tüm alanlarda olduğu gibi gençlik alanında da tanımdan pratiğe yansıyan köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Türkiye'nin Turgut Özal dönemi ile başlayan dışa açılma süreci, bir yandan Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisine geçişi ve küresel sermaye entegrasyonuna katkı sağlamış, diğer yandan da AB'ye üye olma hedefini vazgeçilmez bir ideal olarak benimsemesini sağlamıştır. Özal Hükümetlerinin başlattığı bu yönelim, AK Parti'nin 2002 yılında iktidara gelmesiyle daha da güçlü ve kararlı bir siyasi iradeye dönüşmüştür. Yapısal olarak yaşanan değişimlerle hızlı bir yenilik dönemine giriş yapılmıştır (Kızılkaya vd., 2013: 227).

2002 yılından 2007 genel seçimlerine kadar yapılan icraatlar pek çok başlık altında incelenmektedir. Bunlardan anayasaya ilişkin olanlar arasında milletvekili seçilme yeterliliğinin getirilmesi, kişi başına düşen hâkim ve savcılarının sayısının artırılması ve böylece yargı organlarına gelen iş yükünün azaltılması, kadın ve erkek arasındaki eşitliğin sağlanması, temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası anlaşmaların kurallarına öncelik verilmesi, YÖK'e Genelkurmay'dan temsilci verilmesi uygulamasına son verilmesi, DGM'lerin kaldırılması, RTÜK üyelerinin meclis tarafından seçilmesinin sağlanması, Sayıştay denetiminin kapsamının; bütçenin hazırlanması, uygulanması ve kontrolüne geçirilmesi ve seçilme yaşının 25'e indirilmesi bulunmaktadır (AK Parti Genel İcraatlar Kitabı, 2015: 11).

2002 Genel Seçimlerinden sonra yapılan diğer icraatlar ise şöyle sıralanabilir (AK Parti Genel İcraatlar Kitabı, 2015: 12-208):

- 2002 yılında çıkarılan İkinci AB Uyum Paketi kapsamında Siyasi Partiler Kanunu'nda değişiklikler yapılmış ve siyasi partilerin kapatılması yanı sıra devlet yardımının kısmen ya da tamamen kesilmesi seçeneği ortaya atılmıştır. Bunun yanında siyasi partilerin kapatılmasının zorlaştırılması için odak olma kriteri getirilmiştir.
- Türkiye için Çözüm Süreci olarak adlandırılan süreç başlatılarak Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi'nin devamı niteliğinde olan Çözüm Süreci ile terörün tamamen sonlandırılması esas alınmıştır.
- 2002 yılında çıkarılan Üçüncü AB Uyum Paketi'nde, Türkçenin dışında halkın günlük yaşamlarında kendi geleneklerine ait kullandıkları farklı diller ve lehçeler ile yayın yapılabilmelerine izin verilmiştir. Aynı yıl içinde farklı dillerin ve lehçelerin öğretilmesi ve öğrenilmesi amacıyla özel kurslar açılmıştır.
- Irak'a Komşu Ülkeler Süreci (2003-2008) ile Türkiye'nin etrafında bir barış ve refah kuşağı yaratılarak, Türkiye'nin ve komşu bölgelerin gerçek potansiyeline ulaşması çabalarıyla ülkeler arası işbirliğini ortak çıkarlar temelinde ilerletmek için yüksek düzeyli işbirliği mekanizmaları hayata geçirilmiştir.
- 2002 yılından itibaren Afrika, Latin Amerika, Asya-Pasifik gibi kıtalar arasında bölgesel kuruluş aracılığıyla ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla büyükelçilikler kurulmaya başlanmıştır.
- Türkiye'nin Düşük-Orta Gelir düzeyinden Yüksek-Orta Gelir düzeyine geçişi 2002 yılında vaat edilmiş ve 2005 yılında gerçekleştirilmiştir.
- 2003-2008 dönemi arasında mali disiplin sağlanarak tek haneli enflasyona ulaşılmıştır. Kamu Maliyesi, Bankacılık, Sosyal Güvenlik ve Sağlık Reformları gerçekleştirilmiştir. Küresel krizde gelişmiş ülkelerin uyguladığı milletin refahını olumsuz etkileyecek tedbirlerin alınmadığı ifade edilmiştir.
- Sağlıkta Dönüşüm Projesi sayesinde kamu hastanelerinin tümü bir araya getirilmiş ve çok sayıda SSK'lı bireyin kamu hastanelerinde hizmet almalarına olanak verilmiştir. Üniversite hastaneleri, askeri ve özel hastaneler tüm vatandaşların faydalanabilmesi için halka açılmıştır. 18 yaşın altındaki tüm nüfus ve eğitim gören bireyler sosyal güvence aranmadan Genel Sağlık Sigortası içerisine dahil edilmiştir.

2003-2007 yılları arasındaki sürede ekonomik büyümenin yılda % 6,9 oranında sağlandığı belirlenmiştir. 2002 yılında % 10,2 olan AB tanımlı genel yönetim bütçe açığının GSYH'ya oranı 2007 yılında %1'e düşürülmüştür. AB tanımlı genel yönetim nominal borç stokunun GSYH'ya oranı da % 73,7'den %39,4'e azalmıştır. 2002-2007 yılları arasında tüketici fiyatları yıllık enflasyonu % 29,7'den % 8,4'e düşürülmüştür. Türkiye'nin 2003-2007 döneminde mali disiplin, büyüme performansı ve enflasyonda yaşanan düşüş ile bunların aynı zamanda gerçekleştirilebileceği görülmüştür (AK Parti 2011 Seçim Beyannamesi, 2015: 40).

3.4. 2007 GENEL SEÇİMLERİ

27 Nisan 2007'de başlayan Cumhurbaşkanlığı seçimi bunalımı erken seçim kararı da beraberinde getirmiştir. Böylece 22. yasama döneminde TBMM'nin toplam görev süresi; 4 yıl 8 ay 19 gün olarak kayıtlara geçmiştir. Esasen 3 Mayıs 2007 tarihinde alınan erken seçim kararının ardından, 6 Mayıs 2007 tarihinde cumhurbaşkanı seçiminin sonuçsuz kalmasıyla birlikte, Anayasanın 102. maddesi gereğince TBMM'nin yenilenmesi zorunlu hale gelmiştir (Ateş, 2013: 95).

AK Parti, 2007 genel seçimlerini 16.327.291 seçmen sayısı ile %46,6 oy oranı olarak kazanmıştır. CHP ve MHP'nin seçmen sayıları ve oy oranları sırasıyla 7.317.808 ile %20,9 ve 5.001.869 ile %14,3'tür. 2007 genel seçimleri toplam 36.056.293 seçmen ve %84,2'lik katılım oranı ile gerçekleşmiştir (TÜİK, 2012: 17).

2007 Genel seçimlerine katılım oranının % 84,2'yi bulması; vatandaşların siyaset ve demokrasiye olan güvenlerini, uzun-kargaşalı bir dönemden sonra, görece, kazandıkları söylenebilir. 22 Temmuz 2007 seçimlerinde AK Parti % 46,58 ile 341 milletvekili çıkarmış ve parlamentodaki sandalyelerin % 62'sine sahip olmuştur. CHP, % 20,88'le 112 milletvekili kazanmış ve meclisteki sandalyelerin yaklaşık %20'sini elde etmiştir. MHP ise, % 14, 27'lik oy oranıyla 7025 milletvekilli kazanarak yaklaşık % 13 oranında temsil hakkı elde etmiştir. 2007 seçimlerini özel kılan ise; bu üç siyasi parti dışında, toplam kullanılan oyların % 5,24'ünü alan 26 bağımsız milletvekili adayının parlamentoya girmeye hak kazanmış olmasıdır (Ateş, 2013: 107).

3.4.1. Vaatler

2007 Genel Seçimlerinde 2002 yılındaki gibi iddialı bir beyanname hazırlamış olan AK Parti, insan hakları ve temel özgürlükler konularında hedeflerini daha da ileri götürmeyi amaçlamışlardır. Kamuoyunda önemli bir etki yaratan bu beyanname öncelikle adalet sisteminde insan hakları hukukuna ilişkin düzenlemeler yapılacağı ifade edilmiştir. 2002 Seçim Beyannamesi'nde yer alan yeni anayasa konusu tekrar ele alınarak 2007 Seçim Beyannamesi'nde bahsedilmiştir. 2002-2007 döneminde gerçekleştirilen reformlara değinilmiş olan beyanname AK Parti'nin insan hakları çerçevesinde gerçekleştireceği yeni düzenlemelere ilişkin detaylı söylemler yer almıştır. Beyannameye göre AK Partinin iktidarlığının ikinci döneminde insan haklarına ilişkin hedeflenen noktalar genel olarak şöyle sıralanmıştır (Çetin, 2013: 9-10):

- İşkence, gözaltında kayıp ve ölüm, faili meçhul cinayet gibi doğrudan insanların yaşam haklarını ihlal eden eylemler karşısında “Sıfır Tolerans” anlayışı etkin olacaktır.
- Kopenhag Siyasi Kriterlerine tam uyumluluk göstermek için Türkiye'nin onayladığı uluslararası sözleşmelerin hükümlerinde bulunan standartlar yürürlüğe geçirilecektir.
- Yaşam hakkı, mülkiyet hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü ile örgütlenme özgürlükleri evrensel normlar çerçevesinde tam ve doğru şekilde uygulanacaktır.
- Temel hak ve özgürlüklerin fiili olarak uygulanması ve toplumsal olarak benimsenmesi için çaba gösterilecek, insan hakların temelindeki devlet anlayışı yerleştirilmeye çalışılacaktır.
- Vakıflar Kanunu Yasa Tasarısının yürürlüğe girmesi ile sivil toplumun güçlendirilmesi amaçlanacaktır.
- Uluslararası standartlar göz önünde bulundurularak hazırlanan Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Tasarısı yasalaşacaktır.
- Siyasi karar alma süreçlerinde sivil toplum örgütlerinin de etkin şekilde katılması teşvik edilecektir.

- Yeniden düzenlenen Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu, Kabahatler Kanunu, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ve Denetimli Serbestlik Kanunu'nun uygulamaları özgürlükçü bir anlayışla yapılacaktır.

- Adalet ve yargı reformuna ilişkin çalışmalar sürdürülerek yargı yetkisini kullanan mekanizmaların adil yargılama hakkını, bağımsız ve tarafsız rollerini güçlendirecek önlemler alınacaktır.

- Vatandaşlık ve temel hukuk eğitimi desteklenerek okulların eğitim müfredatları hak arama bilincini geliştirecek şekilde düzenlenecektir.

- Siyasal hayatın demokratik hale getirilmesi amacıyla yasal ve anayasal düzenlemeler yapılarak siyasi partilerin şeffaflık ve denetlenebilirlik ilkelerine uyum sağlayabilmesi bakımından “Siyasi Etik ve Mal Beyanı” yasalaştırılacaktır.”

Türkiye’de yeni bir anayasa ihtiyacını belirten, halkın bu ihtiyacı görmesini sağlayan parti AK Parti’dir. 2002 yılından günümüze kadar yaşanmış siyasi ve hukuki problemler gittikçe anayasa sorununun kavranmasını, bütün sorunların sonuç olarak anayasayla ilişkili olduğunun görülmesini sağlamıştır. Böylece AK Parti, 2007 yılında yeni anayasa ihtiyacını gündeme getirmiş ve bu konuya ilişkin çalışmalar yürütmüştür (AK Parti Manifesto, 2012: 17).

2007’de 5678 sayılı Kanun gereğince 1982 yılı Anayasası’nda beş madde değişikliği yapılmış ve iki adet geçici madde eklenmiştir. Ancak 7 maddeyi içeren bu değişikliğin maddelerden daha fazla sorunu ortaya çıkardığı belirtilmiştir. Anayasa değişikliğinde yer alan TBMM milletvekillerinin görev sürelerinin 4 ya da 5 yıl olması gerektiği, cumhurbaşkanlık süresinin 5 veya 7 yıl olabileceği gibi soruların cevapları için kazanılmış hak olgusuna dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiş ve milletvekillerinin 5 yıl, Cumhurbaşkanının 7 yıl görev süresi olmasına karar verilmiştir. Bu anayasa değişikliği ile başkanlık sistemin getirilmeye çalışıldığı öne sürülmüştür (Yavuz, 2008: 1173).

AK Parti, 2007 seçim beyannamesinde sosyal yapının güçlenip gelişmesine daha fazla önem vermiştir. Demokrasi, ekonomi, yapısal dönüşüm, vatandaş ve sonuç odaklı yönetim, yaşam kalitesinin geliştirilmesi, üretim sektörlerinde rekabet gücünün

artırılması, dış politika ve savunma hususları da diğer vurgulanan konular arasında yer almıştır.

AK Parti, 2007 seçim beyannamesinde güçlü bir sivil toplumun oluşturulması ve “iyi yönetim” yaklaşımı çerçevesinde etkili bir kamuoyu denetimini gerekli görmüş ve buna yönelik uygulamalar getirmiştir. Yeni Dernekler Kanunu’nun hayata geçirilerek dernek kurma kısıtlarının kaldırılması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine uygun olarak örgütlenme özgürlüğü sağlanması, toplumun farklı kesimlerinin problemleri ve isteklerine karşı duyarlı olarak, bu kesimlere karşı çifte standartların ve siyasi istismarların önlenmesi, Belediye Kanununda kent konseylerinin kurulması açıklanarak sivil toplum örgütlerine yerel yönetimlere katılıma olanağı verilmesi bu uygulamalardan bazılarıdır (AK Parti Tanıtım ve Medya Başkanlığı, 2015: 25). Bahsedilen uygulamalar sayesinde toplumdaki tüm bireylerin veya grupların savundukları düşünce ve ideolojileri açıkça ifade özgürlüğü sağlanmaya çalışılmıştır. Bu yönde Avrupa ve dünyada genel geçerliliği bulunan sözleşmelere uygun hareket edilmiş ve köylünün, farklı etnikten insanların, azınlıkların ve diğer tüm kesimlerin dertlerine çareler üretilmeye çalışılmıştır. Örgütsel amaçlara ulaşmak isteyen toplulukların karar alma süreçlerine katılımları sağlanarak farklı düşüncelerin dile getirilmesi ve demokratik bir ortamın oluşturulması amaçlanmıştır. Böylece tüm gruplar kendilerini toplumun birer parçası, birer birey oldukları aidiyet hissine ulaşarak ve kararlarda kendi paylarının bulunduğunu bilerek daha yüksek bir refah seviyesine erişilebilecektir.

Türkiye için tüm dönemlerde önemli bir husus olan istihdam konusu da vaatler listesinde yerini almıştır. Küresel ekonomik kriz; özellikle gelişmiş ülkelerde olmak üzere bütün dünyada işgücü talebinde düşüş yaşanmasına neden olmuş ve işsizliğe yol açtığı belirtilmiştir. İstihdamı artırılmasında en etkili unsurlardan birisinin yüksek büyüme hızı sağlamak olduğu ifade edilerek bu krizin etkilerinden hızlı bir şekilde kurtulmanın sağlandığı belirtilmiştir. İşsizlik 2008 yılında yüzde 11, 2009 yılında yüzde 14 olarak belirtilmiş, 2010 yılında hızla düşmeye devam ederek yıl ortalaması itibarıyla yüzde 11,9 oranına kadar inmiştir. Prim indirimi teşviki uygulamaları, 18-29 yaşlar arası erkeklerin, 18 yaş ve üzerindeki kadınların ve Ar-Ge faaliyetlerinde çalışanların 5 yıl süreyle teşvik edildiği, engelli çalışanların istihdamının işveren

sigorta prim payını karşılanarak teşvik edildiği, işsizlik ödeneğinin miktarında artış sağlandığı açıklanmıştır (AK Parti 2011 Seçim Beyannamesi, 2015: 59-60).

3.4.2. Afişlerin ve Sloganların Algılanması

AK Parti, tüm bu uygulamalar sonucunda Temmuz 2007’de yaklaşık 5 yıllık dönem sonunda seçmenlerinden çok daha yüksek bir oy oranı alarak “Durmak Yok Yola Devam” sloganını ortaya çıkarmıştır. 2002 ve 2007 seçim beyannamelerinde verilen sözlerin birçoğu tutulmuş, ekonomik krizin yaraları sarılmış, benzer krizlerin meydana gelmemesi amacıyla gerekli olan tüm tedbirler alınmıştır. Küresel krizle birlikte yükselen bir ekonomi olarak özgüveni tazeleyen, diğer ülkelere yol gösteren, olumlu tecrübeleri paylaşan, başta G-20 olmak üzere tüm uluslararası platformlarda önemli bir aktör haline gelen Türkiye, ekonomi ve siyaset alanında küresel ölçeği yakalamıştır. (AK Parti 2011 Seçim Beyannamesi, 2015: 41).

Bunların yanı sıra toplumsal hayatın hemen her kendisini gösteren bir durum olan cinsiyet eşitsizliği Türk siyasi yaşamında da belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir. 1930 yılında gerçekleştirilen yerel seçimlerde ve 1934 yılında yapılan milletvekili seçimlerinde seçme ve seçilme hakkına sahip olmuş Türk Kadını yasal düzenlemelerle meydana gelen bu elverişli ortama rağmen siyasal katılım düzeyi açısından olumlu bir şekilde ilerlememiştir. 2002 yılından itibaren kadınların yönetimde ve iş yaşamında daha fazla yer almaya başladığı ifade edilebilir. 2007 yılında yapılan genel seçimlerde parlamentoda yer alan kadın milletvekillerinin sayısının 50’ye yükselmiş ve kadın milletvekili oranının % 9.1’e çıkması ile Türk kadınının toplumda siyasal katılım açısından önemli bir gelişme gösterdiği istatistiksel olarak göze çarpmaktadır. 2002 ve 2007 genel seçimleri sonucunda kurulan kabinelerde sadece birer kadın bakan yer almıştır (Çakır, 2008: 39). Kadınların seçim yıllarına göre parlamentodaki sayı ve oranları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Seçimlere Göre Parlamentoda Yer Almış Kadın ve Milletvekili Sayısı

Seçim Yılı	Parlamentoda Yer Alan Kadın Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı
1935	395	18
1939	400	15
1943	435	16
1946	455	9
1950	487	3
1954	535	4
1957	610	3
1961	450	7
1965	450	8
1969	450	5
1973	450	6
1983	400	12
1987	450	6
1991	450	8
1995	550	13
1999	550	22
2002	550	24
2007	550	50

Kaynak: Çakır (2008: 39)

AK Parti'nin özgürlük ve milli irade ile ilgili söylemleri tüm seçim ve mitinglerde kendini göstermektedir. Halkın iradesinin ön planda olduğunu her zaman vurgulayan Erdoğan; 2007 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimi sırasında ve hükümete yönelik darbe planlarının gündemde olduğu konjonktürde AK Parti, Demokrat Parti geleneğine daha fazla referans vermeye başlamıştır. Muhalefet partisinin Cumhuriyet Mitingleri ile iktidarın “Milli İrade” söylemleri ile bu iki parti arasında demokratik bir rekabetten ziyade savaş havası bulunmaktadır. Bu sırada Erdoğan Demokrat Partinin sloganını referans vererek 2007 yılının Mayıs ayında şu sözleri sarf etmiştir:

“Çok açık anlaşılmaktadır ki asıl tahammül edilemeyen milli iradedir, milletin söz sahibi olmasıdır. Çok partili hayata geçildiğinde o zaman 'yeter söz milletindir' diyenler, bu ülkede gümbür gümbür iktidara gelmişti Menderes ile birlikte. Şimdi biz 3 Kasım'da ne dedik hatırlayın. Önce 'yeter söz milletindir' süreci başlamıştı, şimdi 'yeter karar milletindir' dedik ve yola böyle devam ettik. Şimdi bunu söylüyoruz; yeter, karar milletindir... Millete gideceğiz. Cumhurbaşkanlığında da genel milletvekilliği seçimlerinde de...” (Türkiye Gazetesi, 2007).

2007 yılının yaz ayları döneminde duvarlara asılmış olan “milletin adamları” afişlerinde Adnan Menderes ile Erdoğan “milletine âşık liderler” olarak bir arada gündeme gelmişlerdir. AK Parti’nin CHP’yi eleştirme durumunda Demokrat Parti’nin ve Menderes’in iyi bir başlangıç noktası olduğu belirtilmektedir. Günümüzdeki CHP’nin İnönü dönemindeki icraatlar üzerinde eleştirilmesi Erdoğan’ın siyasi stratejileri arasında yer almaktadır. “Milletin adamları” afişinde Erdoğan ve Menderes yanı sıra Turgut Özal da bulunmaktadır. AK Parti ile Turgut Özal arasında kurulan bağın ANAP’ın kalkınma, serbest piyasa ve icraat vurgusu temelinde oluşturulmuştur. 12 Eylül 1980 askeri darbesi ardından tek başına iktidara gelen Özal’ın AK Partililer tarafından bir başarı öyküsü olarak hatırlatıldığı ifade edilmektedir. Özal’ın mirasının Mesut Yılmaz başta olmak üzere ANAP’ın başına geçen gruplar tarafından sürdürülemediği olmasının AK Parti’nin bu mirasa sahip çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir. ANAP, Menderes’in “Büyük Türkiye” (Büyük Türkiye için Desteğinizi Bekliyorum”) söylemini yenilemiş; AK Parti ise Özal’ın liberal sağ ile muhafazakâr sağ arasında kurduğu ilişkiyi sahiplenerek “Büyük Türkiye” sloganını stratejilerinin son hedefi olarak belirtmiştir (Öztaş, 2014).

2007 Genel Seçimleri öncesinde İzmir ilinde yapılan bir çalışmada AK Parti, CHP, MHP ve GP örneklemelerinin siyasal pazarlamaya ilişkin teknikleri ve etkiler incelenmiştir. Bu çalışmaya göre AK Parti’nin broşür, seçmene inme, birebir görüşme, profesyonel yardım, profesyonel ekiple hazırlanan “Durmak Yok, Yola Devam” sloganının tüm kampanyayı kapsamaması, mahalle ve bölge çalışmaları, adayların bölgelerinde seçmene birebir kendisini anlatması, mitingler ve televizyon programları araçlarını kullandığı belirtilmiştir. Medya araçlarında yer alan siyasal içeriklerin dikkat çekme düzeyine ilişkin gerçekleştirilmiş bir çalışmada seçmenlerin en çok dikkatini çeken medya aracının televizyonlar, en az dikkatini çeken medya aracının ise dergiler olduğu tespit edilmiştir (Üste vd. 2007: 224-225).

2004 Yerel Seçimlerinde aday imajı ve aday, siyasal iletişime ilişkin yapılan bir çalışmada Konya Merkez’de gerçekleştirilen anket çalışmasında seçmenlerin oy verme davranışında en temel faktörlerden birinin, adayın kendisi ve özellikleri olduğu sonucu ortaya çıkarılmıştır. Halk, yerel adaylara oy verirken; adayların kendilerini göz önünde bulundurma, partiyi değerlendirme, medya yaklaşımına dikkat etme, adayın

seçimi kazanma olasılığına göre davranma, siyasal kampanyalara uyguna faaliyet gösterme gibi faktörler adayın konumunu değerlendirme açısından önemli değişkenler olarak belirlenmiştir. Bu bulgu ışığında medya faktörü göz önünde bulundurularak oy kullanan seçmenlerin %80'i, adayın mevcut konumu ile imajının önemde düzeyde ilişkisinin olduğunu ifade etmiştir. Adayın seçimi kazanma ihtimalini değerlendirerek oy verenlerin yüzde 72,4'ü ve adayın siyasal kampanyasını değerlendirerek oy verenlerin yüzde 52,6'sı adayın mevcut konumunun çok önemli ya da önemli olduğu yönünde kanaat belirtme eğiliminde olduğu ifade edilmiştir (Damlapınar ve Balcı, 2005: 71).

2007 seçimlerinde de 2004 seçimlerinde olduğu gibi AK Parti medya ve interneti en üst düzeyde kullanarak seçmenine ulaşabilmektedir. Parti'nin yapmak istedikleri ve amaçları birebir vatandaşa aktarılmakta, seçmen her konuda bilgilendirilmektedir. 2002 ve 2007 seçim öncesi dönemde uyguladıkları siyasal pazarlama ile sürekli gündemde olduğu belirlenen AK Parti, seçmenle birebir ilişkinin seçime kadar sürekliliğini sağlamakta, ayrıca bu sürekliliği seçim sonrasında da diğer haberleşme kanallarından sürdürerek her daim seçmenlerle birlikte hareket etmektedir.

3.4.3. İcraatlar

Bu seçim dönemi ve sonrasında yapılan icraatlar şu şekilde sıralanabilir:

- Anayasa Mahkemesi'nin daha demokratik ve çoğulcu özelliklere kavuşması açısından 2010 yılındaki Anayasa değişikliği sayesinde bu tarz belli ölçüde düzeltilmiştir. 11 asıl ve 4 yedek üyeden meydana gelen Anayasa Mahkemesi'nin bu yapısı, 17 asıl üyeden oluşacak biçimde değiştirilerek yedek üyelik statüsü kaldırılmıştır. Ayrıca yapılan değişikliklerle üyelerin 65 yaşına kadar görev yapması yerine görev sürelerinin on iki yıl ile sınırlandırılması sağlanmıştır. 2010 değişikliğine göre TBMM, iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulu'ndan kendi gösterdiği üç aday içerisinde, bir üyeyi de baro başkanları ve avukatlar içerisinde gösterdiği üç adaydan seçecektir.

- Türk dünyasında birden fazla taraflı işbirliği çalışmaları kapsamında 2008 yılında Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenteler Asamblesi (TÜRKP), 2009 yılında ise Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Konseyi) kurulmuştur.

- 2008 yılı itibariyle az gelişmiş ülkelere yapılan kalkınma yardımı 1.5 Milyar doları bulmuştur.

- AB tanımlı bütçe açığının GSYH'ye oranı 2010 yılında yüzde 52 olarak 22 AB ülkesinden daha iyi bir konumda gerçekleşmiş ve yüzde 60 olan Maastricht kriterini sağlamıştır.

- Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla “AB ve Türkiye Arasında Sivil Toplum Diyalogu Projeleri” yürütülmektedir. Bu uygulanan projenin 2008-2009 yılları arasındaki ilk basamağı için “Kentler ve Belediyeler”, “Meslek Kuruluşları”, “Üniversiteler” ve “Diyalog için Gençlik Girişimleri” konuları hakkında geliştirilen 119 proje için 19,3 Milyon Euro hibe desteği sağlanmıştır.

- Vakıfların tasarrufları kapsamında yer alan taşınmaz malların vakıf adına tescili için gerekli başvuruların öngörülen 6 aylık süresi 18 aya çıkartılmıştır. 2008 yılında çıkarılan yeni Vakıflar Kanunu ise çok sayıda taşınmazın, yapılan başvurular ile vakıflar adına kaydedildiği ifade edilmiştir.

- 2009 yılında yürürlüğe giren “Bürokrasinin Azaltılması İşlemlerinin Birleştirilmesi Çalışmaları ve Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Uygulanacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönetmelik” aracılığıyla Başbakanlık, Bakanlıklar ile bazı bağlı ve ilgili kurumlara ilişkin 170 yönetmelik değişikliğe uğramıştır. Bürokrasinin azaltılması ve idari işlemlerin kolaylaştırılması amacı taşıyan düzenlemede 421 belge işleminden kaldırılmış ve 215 hizmette noter onayı zorunluluğunu giderilmiştir.

- Modern devletin en önemli ihtiyaçları arasında görülen e-Devlet Kapısı Projesi'ni gerçekleştirilmiş, bürokrasiden doğan devletin hantal yapısını kırmayı, bürokrasinin ağırlığını kontrol altında tutmayı ve işlemlerin çağın gereklerine uygun olarak hızlanmasını sağlamayı amaçlamıştır. 18 Aralık 2008 tarihinde 22 temel hizmet ile açılmıştır (AK Parti Genel İcraatlar Kitabı, 2015: 13-442).

3.5. 2011 GENEL SEÇİMLERİ

2011 Genel Seçimi'nde ilk üç sırayı alıp mecliste grup kurma hakkını kazanan üç parti AK Parti, CHP ve MHP olarak sıralanmıştır (Atmış ve Günşen, 2011: 192). Seçim sonuçlarına göre AK Parti 21.399.082 seçmen sayısı ile %49,8'lik oy oranına

sahip olmuştur. CHP 11.155.972 seçmen sayısı ile %26,0 oy oranı elde etmiş, MHP ise 5.585.513 seçmenle %13,0 oy oranı ile bu partileri takip etmiştir. Bağımsızlar da 2.819.917 seçmenle %6,6 oy oranına ulaşmayı başarmışlardır (TÜİK, 2012: 17). Bağımsız milletvekillerinin BDP destekli olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu sonuçlara göre 2011 Genel Seçimlerinde TBMM’de AK Parti, CHP, MHP ve BDP’ den oluşan 4 partiden oluşan bir yapı meydana gelmiştir.

3.5.1. Vaatler

AK Parti, anayasa değişikliği konusunda diğer siyasi partilerden destek alamamış, 2010 yılına kadar kendi öne sürdüğü değişikliklerle çaba göstermiştir. 2011 genel seçimleri öncesinde ise oy elde etmek amacıyla partilerin anayasaya ilişkin kendi fikirlerini ortaya attıkları görülmektedir. Geciken bu gelişme, yeni bir anayasanın gerekliliğinin anlaşıldığını göstermektedir. Bu gelişme sonucunda 12 Haziran seçimleri sonrasında toplanan parlamentoda yeni anayasa için hazırlık süreci başlamıştır.

Erdoğan, AK Parti’nin 2023’ü hedeflediği 2011 Seçim Beyannamesinde vaat ettiği konuların ana başlıkları;

- İleri demokrasi,
- Gelişmiş bir ekonomi,
- Güçlü yapıdaki toplum,
- Yaşanabilir bir çevre yaratma ve şehirlerde markalaşma,
- Lider konumundaki ülke olma olarak sıralamıştır (AK Parti 2011 Seçim Beyannamesi, 2015).

2011 genel seçimlerinin vaatlerinde Türkiye’nin yeni bir anayasaya sahip olması gerektiği vurgulamıştır. Demokratik, özgürlüğe sahip çıkan, katılımcı, koşulların gerektirdiklerine uygun, gereksinimleri karşılayan, halkın dilinden anlayan bir Anayasaya gereksinim duyulduğu ifade edilerek yeni anayasa için çalışmaların başlatıldığı, 12 Haziran seçimleri sonrasında sivil toplum kuruluşlarıyla

beraber yürütülmüş bu sürecin halka sunulacağı belirtilmiştir. Erdoğan, bu süreci seçim beyannamesinde şu sözleriyle dile getirmiştir:

“...Yeni anayasa, demokratik ve katılımcı bir anlayışla hazırlanacak. Yeni anayasa, önümüzdeki seçimde oluşacak yeni Türkiye Büyük Millet Meclisinde hazırlanacak, yeni Anayasa yeterince kısa, öz, açık, insan odaklı ve özgürlükçü olacak. Demokrasinin güçlenmesi, siyaset kurumunun ve sivil toplumun güçlenmesiyle mümkündür. Şunu burada hatırlatmak istiyorum: Tek başına iktidar dönemleri Türkiye için her zaman ekonominin büyüdüğü, ülkenin kalkındığı dönemler olmuştur. Koalisyon dönemleri ise, ekonomik ve siyasi krizlerin yaşandığı, kazanımların heba edildiği dönemler olmuştur. Bu gerçekten hareketle Siyasi Partiler Yasasını yeniden ele alacak, siyasetin finansmanı ve siyasi etik yasalarını yeni anayasa çerçevesinde şekillendireceğiz. Aynı şekilde Seçim Yasası da...” (Erdoğan, 2011; www.akparti.org.tr).

2011 Seçimlerine hazırlık süreci ve sonrasında yine Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi kapsamında Kürt meselesinin, kardeşliği pekiştirecek şekilde tamamen özgürlükler ve demokrasi temelinde çözüme kavuşturulacağı ileri sürülmüştür. Bu şekilde Türkiye'nin ilerlemesi yolunda bir engel olan bu sorunun tamamen çözümlenmesi amacının güdüldüğü belirtilmiştir. Erdoğan bu vaadini şu şekilde ifade etmiştir:

“Özgürlükle güvenlik arasındaki denge aynı şekilde büyük bir hassasiyetle muhafaza edilecek, özgürlüğün teminatı güvenlidir. Güvenlik daha fazla özgürlükle güçlü hale gelirse anlamlı olur. Özgürlüklerden taviz vermeden demokrasi ve hukuk çerçevesinin dışına çıkmadan terörle, suçla mücadele kararlılıkla devam edecektir. Özgürlük, güvenlik dengesinin ilk defa bir siyasi parti beyannamesinde ele alındığını burada vurgulamak isterim.” (Erdoğan, 2011: www.akparti.org.tr).

Sivil toplum kuruluşlarına ilişkin yeni dönemde yapılması planlanan faaliyetler şu şekilde sıralanmıştır:

- Yeni Türk Medeni Kanunu, Dernekler Kanunu ve Vakıflar Kanunu'yla STK'ların çalışmalarını kolaylaştırarak örgütlenme özgürlüğünü kuvvetli güvencelere bağlayan AK Parti iktidarı, önümüzdeki dönemde de bu yaklaşımını güçlendirerek sürdürecektir. Uygulamada ve zihniyet dönüşümünde yeni aşamalar kaydedilecektir. Bu amaçla ilgili mevzuat ve uygulamalar, STK'ların önerileri alınarak, etkili

katılımları sağlanarak, örgütlenme özgürlüğünün teminat altına alınmasını, genişletilmesini hedefleyen bir anlayışla yeniden ele alınacaktır.

- AK Parti'ye göre demokrasi, halkın yüksek düzeyde katılımı aracılığı ile sürekli geliştirilmesi gerekli bir süreçtir. Bu süreçte çoğulcu ve katılımcı demokrasinin var olduğu siyasi alanda sivil toplum örgütlerinin de katılımı ve karar verilecek konulara ilişkin toplum kesimlerinin görüş ve önerileri alınması gerektiği belirtilmiştir.

- STK'ların yönetimde daha aktif rol oynamaları sayesinde temsili demokrasinin katılımcı demokrasiye doğru gelişimine katkı sağlanacak ve böylece halk, yalnızca seçimden seçime değil, güncel gelişmeler açısından da siyasi süreçte etkin rol oynayabilecektir.

- Sivil toplum kuruluşlarının, hükümetin sosyal ve ekonomik politikalarına katılımlarını sağlamalarının en ileri adımı olan ve son anayasa değişikliği ile güvenceye kavuşan Ekonomik Sosyal Konsey'in uyum yasası çıkarılarak, etkili çalışması sağlanacaktır (AK Parti 2011 Seçim Beyannamesi, 2015: 31-32).

“Her Şey İnsan İçindir ve Adalet Mülkün Temelidir” anlayışı ile modern bir sosyal devlet olmak amacıyla faaliyetlerin sürdürüleceğini öne süren AK Parti, Türkiye'nin GSYH büyüklüğü açısından dünyanın ilk 10 ekonomisi içinde olacağını, enflasyon ve faiz oranlarının kalıcı olarak düşük ve tek haneli rakamlara ineceğini, ihracatın 500 milyar dolara ulaşacağını, 82 milyonu aşan bir nüfusla, kişi başına milli gelir 25 bin dolara ulaşacağını, En az 2 trilyon dolarlık bir ekonomi büyüklüğüne ulaşabileceğini vaat etmiştir. Maliye politikasına ilişkin olarak da özel sektörün öncü rolünün pekiştirilerek özelleştirme uygulamalarına devam edileceği, kamu sektörünün elektrik dağıtım ve şeker üretiminden çekileceği, telekomünikasyon, otoyol ve köprü yapımında görev alan işletmelerin payının azaltılacağı, KİT'lerde hesap verebilirlik, şeffaflık ve esneklik ilkelerinin temel alınacağı bir düzenleme yapılacağı, atıl durumdaki Hazine taşınmazlarının ilişkili kamu kurum ve kuruluşlarıyla koordinasyon içinde geliştirilecek projeler ile ekonomiye kazandırılacağı belirtilmiştir (AK Parti 2011 Seçim Beyannamesi, 2015: 48-49).

2011 yılı seçim beyannamesi ve Erdoğan'ın söylemlerinden yola çıkarak anayasa, sivil toplum ve ekonomi hususlarında odaklanma ile gelecek iktidarlık

döneminde oyların daha da artırılması amaçlanmıştır. Özellikle ithalat ve ihracata ilişkin rakamlar, ekonomik büyüme, istihdama ilişkin teşvikler gibi hususlar AK Parti'nin oy çoğunluğunu daha da artıracak vaatler olarak ifade edilebilir. İnsan odaklı geliştirilen uygulamalarla toplumsal ve ekonomik sorunlara çözüm bulma eğilimi olan uygulamaların hayata geçirilmesi ile refah seviyesinin daha yükseğe ulaşması beklenmektedir.

Diğer bir önemli konu olan teröre ilişkin tartışmalara ise Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi kapsamında vurgu yapılarak, özgürlüklerin ve güvenliğin bir arada bulunabileceği ve herkesin hak ve özgürlüklerine saygı ile yaklaşabileceği demokratik bir ortamın sağlanacağı amaçlanmıştır. Terörün tüm insanlık için bir felaket olduğu vurgulanarak bu gibi durumlarda dil, din, ırk gözetmeksizin toplumca birbirine kenetlenmenin anlamı ön plana çıkarılmıştır.

3.5.2. Afişlerin ve Sloganların Algılanması

AK Parti'nin 12 Haziran 2011 seçimleri için hazırladığı kapsamlı seçim beyannameğinde “Türkiye Hazır, Hedef 2023” sloganı ön planda bulunmaktadır. Recep Tayyip Erdoğan, bu beyanname ile AK Parti'nin 8,5 yıllık iktidarlık döneminde neler başardığını ortaya koyarak 2023 Türkiye'sinde vatandaşları ne gibi yeniliklerin beklediğini şu sözleriyle açıklamıştır:

“...Bundan 8 yıl önce Türkiye, bırakınız 12 yıl sonrasını, önündeki 12 saati dahi göremiyordu. Ekonomide, iç politikada, dış politikada birkaç saat sonrasında Türkiye'de nelerin olacağı, nelerin yaşanacağı kestiremiyordu. Değil 12 günlük politikalar, 12 saatler politika dahi üretilemiyor, 12 saat sonra ekonominin göstergelerinin nerelere fırlayacağı, nerelere düşeceği kestirilemiyordu. İşte o günlerden AK Parti iktidarıyla Türkiye bugünlere ulaştı. Önündeki 12 saati göremeyen Türkiye, bugün artık önündeki 12 yılı planlıyor...” (Erdoğan, 2011; www.akparti.org.tr).

AK Parti'nin 2011 seçimleri öncesinde kampanya süresince seçim şarkıları, miting alanındaki ve şehirlerdeki kampanya görselleri, bayrak vb., miting konuşmaları, gazete ilanları ve billboardlar gibi araçları kullandığı görülmektedir. Ayrıca Biz Hepimiz Türkiye'yiz ve Bolu Tüneli konulu reklam filmlerinin de etkili birer kampanya aracı olduğu ifade edilmektedir (<http://www.akparti.org.tr/>).

AK Parti'nin "Beraberiz Biz Hepimiz, Söz Verdik, Işık Buradan Yükselir, Hedef 2023, Bu Memleket Hepimizin, Herşey Bu Millet İçin" gibi vatan temalı, AK Parti'nin icraat ve vaatleriyle bir bütün olmuş seçim kampanyası şarkılarının kullanıldığı göz önünde bulundurulmalıdır (<http://www.akparti.org.tr/>). Bu şarkılar aracılığıyla akılda kalıcı ve vatandaşa seslenen, aynı zamanda Anadolu temalı ve ülke insanına hitap eden bir yaklaşım esas alınarak oy miktarının artırılması amaçlanmıştır. Oy miktarının en yüksek alındığı kesime seslenen şarkıların ön planda tutulması sayesinde stratejik olarak AK Parti'nin doğru bir yol çizdiği savunulabilir.

Türkiye'de 2011 Genel Seçimleri öncesinde siyasi liderlerin ve partilerin twitter ve facebook gibi sosyal medya araçlarını da kullandıkları görülmüştür. Recep Tayyip Erdoğan ve AK Partiyi Seviyoruz isimli facebook sayfalarından, ayrıca diğer siyasi parti üyelerinin kişisel twitter hesaplarından kendi partileri, diğer siyasi partiler, seçim kampanya duyuruları, özlü sözlerle gündeme ilişkin atıflar yapma gibi faaliyetler gerçekleştirdikleri ifade edilmiştir (Bayraktutan vd., 2012: 23).

AK Parti, sosyal medyayı etkin bir biçimde kullanmakta ve liderlerine ilişkin bilgilerin ve faaliyetlerin yayılmasına özen göstermektedir. Bu bilgilerin güncellenmesi, partiye ve lidere destek vermek amacıyla seçmenlere çağrı yapılması, parti yetkilileri ile seçmenlerin sanal ortamda etkileşime girmelerinin sağlanması, partinin ve liderin en kısa sürede en fazla kişiye daha az maliyetle ulaşmasının sağlanması, sosyal ağ üzerinden ortak bir grup yaratma ve bilgi paylaşımı sağlama, siyasi liderin söylemlerinin yayılmasına olanak vermek ön plana çıkan amaçlar arasında ifade edilebilir. Ancak AK Parti'nin daha çok mitinglerle şehir şehir dolaşması ve siyasi liderlerinin seçmenlerle bir araya gelerek etkileşime girmesinin daha etkili olduğu savunulabilir. Bunun nedeni de internet ortamında pek çok yanlış hesabın açılmış olması, seçmenlerle yüz yüze gelmenin daha etkili bir iletişim yöntemi olması ve liderin anlatmak istediklerini kendi hitabet süzgecinden geçirerek seçmenlere aktarması olabilir.

Gazetelerde bazı partiler hakkında olumlu yönde haberlerin ön planda olduğu görülürken, bazı parti ve lideri hakkında ise olumsuz bir haber bakış açısı izlenmektedir. Diğer yandan gazetede ki haberlerde çoğu zaman ötekileştirmelerin ya da küçümsemelerin de sıkça başvurulan bir karalama kampanyası olduğu gözler önüne

serilmiştir. Ayrıca çoğu gazete, haberleri verirken kendi ideolojisinin kılıfını geçirdikten sonra vermekte ve çoğu zaman karşıt görüşte olduğu bir grup ya da partiyle ilgili bir haberin kelimelerini, cümlelerini ve fotoğrafını da özenle seçmektedir. Örneğin, Türkiye'de AK Parti'nin ideolojisine karşıt olan bir gazete, Başbakan Erdoğan'ın kızgın, öfkeli haldeki fotoğraflarını kullanarak, Erdoğan'ı kızgın ve öfkeli sıfatıyla nitelerken, diğer bir gazete ise düşüncesine zıt olarak gördüğü Kemal Kılıçdaroğlu'nun fotoğrafını seçerken ağzının açık olduğu veya göze iyi hitap etmeyen görüntüsünü verebilmektedir (Candikmen, 2014: 54-55).

Gazetelerin bu şekilde taraflı haber yapmaları, siyasete ilişkin haberlerin gazeteye ait ideoloji çerçevesinde yorumlanarak topluma yansıtılması ile okuyucunun yanlış bilgilendirilerek manipülasyona teşvik etmektedir. Bir siyasi partiye ya da onun liderine sayfalarca yer verip diğerlerine bir köşe yazısı ayırmak seçmenlerin bilgilendirilmesi ile ilgili olmayıp, daha çok tartışma yaratacak bir ortam hazırlamaktadır. Bu sebeple medyanın yönlendirici gücünün kontrolü altında kalmamak amacıyla çeşitli kaynaklara başvurulmalı ve kesin yargı, söylem ve düşüncelerden uzak durulmalıdır.

Seçmen davranışlarını incelediği bir çalışmada Planlı Davranış Teorisi'nin etkili olduğu ve bunun sosyal psikoloji temelinde bir teori olmakla beraber pek çok farklı disiplinin alanında bulunan davranışları açıklamada yaygın olarak kullanılan bir model olduğu belirtilmiştir. Bu modelde kişisel tutum (davranışlara yönelik), sosyal norm (algılanan sosyal baskı) ve algılanan davranış kontrolünün etkili üç unsur olduğu ileri sürülmüştür. Seçmenlerde parti ideolojilerinin kişisel tutumlara örnek olarak verilebileceği ifade edilmiştir. Seçmenler, iktidar partisi ile özdeşleşen adaylar için oy verme tutumlarını değiştirebilmektedirler. Oy kullanan seçmenlerin yakın çevresinden olan bireyler, bu kişilerin oy vereceği partiyi destekleme durumlarına göre o kişi üzerinde etkili olmaktadır. Algılanan davranış kontrolü ise, seçmenlerin oy verdikleri siyasi partiye tekrar oy vermelerini kabullenme durumlarına yönelik algıları olarak belirtilmektedir (Arı vd. 2015: 3).

2011 seçimleri bu modele göre incelendiğinde AK Parti'nin oy çoğunluğu da göz önünde bulundurulduğunda oy kullanan seçmenlerin aile bireyleri ya da yakın

çevre olması ve AK Parti'nin 2002'den bu yana başarılı performansı nedeniyle seçmen tarafından olumlu bir parti olarak algılanmasının etkili olduğu savunulabilir.

2014 yerel seçimler öncesinde yapılan başka bir çalışmada ise seçmenlerin aday imajına yönelik değerlendirmede adayın deneyim, dürüst, güvenilir ve çalışkan olma gibi bireysel özellikleri, dış görünümü, iletişim becerileri ve sosyo-kültürel kimliği gibi faktörler, adayın geleceğe ilişkin tahminlerde bulunabilme, uygulanabilir projeleri ortaya koyma ve aday olduğu partinin iktidarda olması gibi nitelikleri önemsedikleri tespit edilmiştir (Çağlar ve Gelir, 2014). 2011 seçimlerinde de AK Parti'nin gerek sahaya inip mitinglerde seçmenleri ile bir araya gelerek dertlerini dinlemesi gerekse sosyal medya ortamından seçmenlerle kurulan iletişimin oy çoğunluğunu koruma konusunda önemli faaliyetler olduğu ifade edilebilir. Recep Tayyip Erdoğan'ın dış görünüşü açısından "uzun adam" yakıştıması ve gelecekte uygulanacak pek çok projenin ortaya atılması gibi özelliklerin de seçmenlerin gözünde AK Parti'nin imajını artırıcı etkisinin bulunduğu belirtilebilir.

3.5.3. İcraatlar

2011 Genel Seçimleri sonrasında 2011-2012 yılları boyunca yargılamaların hızlandırılması ve etkinleştirilmesi amacıyla bütün mevzuat ele alınmış ve 3 değişikliğin kanun haline getirilmesi sağlanmıştır. Bunun yanında yargı kararları ve uygulamaları açısından AİHM içtihatlarına uygunluk, hâkim ve savcılarının terfilerinde bir kriter olarak belirlenmiş ve evrensel hukuk ilkelerine uygunluk için önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. Vatandaşların Anayasa mahkemesine bireysel olarak başvurabilmeleri mümkün kılınmış, Anayasa Mahkemesi'nin Türkiye İnsan Hakları Mahkemesi'ne dönüştürülmesi ile halkın hak arama mücadelesine katkıda bulunulmuştur (AK Parti Manifesto, 2012: 21).

Sağlık alanına ilişkin yapılan icraatlar ise şu şekilde sıralanmıştır:

- Kamu sağlık tesislerinde görev yapan personelin sayısının iki katına çıkarılmıştır.
- Sağlıkta Dönüşüm Programı ile sağlıkta kamu kaynakları verimli kullanılmaya başlamış, buna rağmen 2003-2011 yıllarında faiz dışı genel kamu

harcamalarında yükselişin % 265 olduğu, kamu sağlık harcamalarında ise bunun % 225 olduğu belirlenmiştir. Kısacası finansal açıdan sürdürülebilir bir sağlık sisteminin temelleri atılmıştır.

- Son 10 yılda kişi başına yapılan sağlık harcamaları % 1300 artmış ve Türkiye’de halkın cebinden sağlık hizmetleri için çıkan para en aza indirilmiştir.

- 2003 yılında %39 olan sağlık hizmetlerinde memnuniyet oranı 2011 yılında %76’ya ulaşmıştır.

Eğitim alanında ise Millî Eğitim Bakanlığı bütçesinin 2002 yılında 7,5 Milyar TL iken, 2014 yılında %642’lik artışla 55,7 Milyar TL’ye çıktığı belirlenmiştir. 30 Mart 2012 tarihinde TBMM’de kabul edilen, “İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair 6287 sayılı Kanun” 11 Nisan 2012 tarih ve 28261 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kamuoyunda 4+4+4 yasası olarak bilinen ve kapsamlı bir eğitim reformu niteliğini taşıdığı ifade edilen kanun ile;

- 8 yıl boyunca sürekli olan zorunlu eğitim yerine 12 yıl boyunca zorunlu ve aşamalı eğitim sistemi getirilmiş ve 12 yıllık süre üç aşamaya bölünmüştür.

- Çocukların ilkokula başlama yaşları tercihe göre en az 60 ay olmak üzere zorunlu olarak 66 aya indirilmiştir.

- İlköğretimin ilk kademesi 4 yıl ilkokul, ikinci kademesi ise 4 yıllık ortaokul ve imam hatip ortaokulu olarak düzenlenmiştir.

- Liseler zorunlu hale getirilmiştir.

- Üniversiteye giriş sınavlarına yönelik olarak okuldan alınan katkı puanları kaldırılmıştır.

- Üniversiteye girişte okullar arasındaki katsayı farkları giderilmiştir.

- Ortaokul başlangıç olmak üzere Kuran-ı Kerim, Hz. Muhammed’in Hayatı ve bazı dersler seçmeli hale getirilmiştir.

- Ortaokullar ile imam-hatip ortaokullarında lise eğitimini desteklemek amacıyla öğrencilerin beceri, gelişim ve tercihlerine yönelik seçmeli dersler oluşturulmuştur.

- Adayların yükseköğretime yerleştirilirken esas alınan puanı ‘...Yükseköğretim yerleştirme puanlarının hesaplanmasında adayların ortaöğretim başarıları dikkate alınır. Ortaöğretim bitirme başarı notları en küçüğü 250 en büyüğü 500 olmak üzere ortaöğretim başarı puanına dönüştürülür. Ortaöğretim başarı puanının yüzde on ikisi yerleştirme puanı hesaplanırken merkezi sınavdan alınan puana eklenir’ şeklinde düzenlenmiştir. (AK Parti Genel İcraatlar Kitabı, 2015: 157).

Sağlık alanında yapılan yeniliklerde kaynakların artırımı ve personele istihdam sağlama önemli gelişmeler olarak ele alınabilir. Ancak sağlık sektöründeki karmaşık hiyerarşik hastane düzeni açısından bürokratik işlemlerin, sağlık personelinin iş yükünün sağlık hizmetleri sunumunda hala yetersizliklere meydan verdiği görülmektedir. Hasta memnuniyetinin artırılması ve hizmet kalitesinin yükseltilmesi amacıyla tüm hastanelerin fiziki koşulları, teknolojik kapasiteleri ve personelin çalışma saatlerinin belirli bir düzene oturtulması gereklidir. Sosyal Güvence açısından sağlık hizmetlerinden faydalanamayan bireylerin sayısının da bir hayli fazla olması göz ardı edilemez bir durumdur.

Eğitim alanında yapılan yeniliklerde ise ilkokula başlama yaşının azaltılması, çocukların oyun çağında kendi kendilerine öğrenme ve keşfetme imkânlarını kısıtlayabilir ve bunun yerine kendisine ağır gelebilecek ve ilgisini çekmeyecek, belki de zorunlu hissettirecek derslere odaklanarak yaratıcılığını azaltabilir. Üniversiteye girişte okul katkı puanlarının kaldırılmasının ise, yüksek ortalamaya sahip öğrenciler ile düşük ortalamaya sahip öğrenciler arasındaki farkın kaldırılmasına yol açabilir. Ortaokullarda lise eğitimini destekleyecek ve öğrencilerin kendilerini yakın buldukları becerilerine göre seçim yapabilecekleri derslerin oluşturulması önemli bir gelişmedir.

3.6. AHMET DAVUTOĞLU DÖNEMİ (2014-2016)

Recep Tayyip Erdoğan, 12. Cumhurbaşkanı olarak seçildikten sonra AK Parti Genel Başkan adayını 21 Ağustos 2014 tarihinde açıklamıştır. Başbakanlık görevinden

önce Dışişleri Bakanlığı görevini sürdürmekte olan Ahmet Davutoğlu'nun AK Parti 1. Olağanüstü Büyük Kongresi'nde AK Parti'nin ikinci genel başkanı seçilerek kongreden bir gün sonra Erdoğan'ın köşke çıkmasıyla Davutoğlu'nun hükümeti kurmakla görevlendirildiği belirtilmiştir. Yeni kabinenin 6 Eylül 2014'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde güvenoyu alması ile Türkiye'nin yeni ve 37. Başbakanı Ahmet Davutoğlu olmuştur. Bundan sonra Davutoğlu ilk iş olarak ziyaretini memleketi Konya'ya yaparak “Paralel yapı ile mücadele, çözüm süreci ve yeni anayasa” konuları hakkında konuşma yapmıştır (www.cnnturk.com/).

Başbakan Ahmet Davutoğlu, Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan devraldığı başbakanlık görevini yaklaşık 21 ay üstlenmiştir ve bu dönemde önemli siyasi gelişmeler yaşanmıştır. Başbakanlığı devraldıktan sonra Genelkurmay Başkanlığı ile bakanlıkları tek tek ziyaret ederek çalışmalarıyla ilgili brifing alan Davutoğlu'nun halkla da sıkça bir araya geldiği görülmüştür. Başbakanlık görevinin ilk yılında tüm illeri gezmiş olan Davutoğlu, birçok yabancı ülke ile diplomatik ilişkileri de geliştirmek amacıyla ziyaretlerde bulunmuştur. Davutoğlu, yurt dışına gerçekleştirdiği resmi ve çalışma ziyaretleri kapsamında; ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, Irak, Avustralya, Belçika, İsviçre-Davos, Filipinler, Yunanistan, Polonya, Makedonya, Macaristan, Pakistan, Portekiz, Bosna Hersek, Slovakya, KKTC, Azerbaycan, Bulgaristan ve Sırbistan'ın da aralarında bulunduğu birçok ülkeye gitmiştir (www.haberturk.com/).

Ahmet Davutoğlu 1 Mayıs 2009 ile 28 Ağustos 2014 tarihler aralığındaki sürede Dış İşleri Bakanlığı görevi yerine getirmiştir. Dış İşleri Bakanlığı görevi öncesinde Davutoğlu diplomatik hizmetlerde bulunmuş ve akademisyenlik görevi üstlenmiştir. Akademisyenlikten gelen bilgisi ile uygulamada sahip olduğu deneyimini birleştirmiştir. Davutoğlu, Türk Dış Politikasını belirli bir teorik temele göre kurmak istemiştir. Bu doğrultuda farklı teorik tanımlamalar ve varsayımlar yapmıştır. Tanımlamalar arasında dikkat çeken kavramlar kültürel miras ve kimlik terimleridir (Ulu, 2014: 46-47).

Davutoğlu, Soğuk Savaş sonrası Türkiye'nin alanının genişlediğini savunarak ABD ile stratejik ittifak kurulmasını bu genişleme çerçevesinde ele almıştır. Türkiye'de bulunan “yakın kara, yakın deniz ve yakın kıta havzaların”, coğrafi açıdan

tarihte önemli alanları kapsadığını ön plana çıkarmıştır. Soğuk Savaş sonrasındaki dönemde uluslararası ve bölgesel konjonktürün dinamik bir yapı kazanması ile Türkiye'nin stratejik derinliğinin yakın kara, yakın deniz ve yakın kıta bağlantıları ile yeniden tanımlanmış ve bu derinlik jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel boyutlarla Türkiye'nin dış siyasetinde önemli değişkenler olarak değerlendirilmiştir (Güler, 2008: 8).

İsmi özellikle dış politikada duyurmuş olan Ahmet Davutoğlu, bu konuda önemli eserler vermiş ve çalışmalar yapmıştır. 3 Kasım 2002'de yapılan erken seçim sonucu AK Parti tek başına iktidar olmuş ve Özal Dönemi'nde ortaya çıkan yeni-Osmanlılık tartışmaları tekrar gündeme gelmiştir. AK Parti'nin dış politikada savunduğu felsefenin temelinde Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik adlı kitabında Türkiye'nin tarihi ve kültürel mirasını reddetme politikası yerine uluslararası konumunu yeniden güçlendirecek kimlik ve medeniyet inşası yaklaşımı kabul görmüştür. Bu amaçla AK Parti dönemi ile birlikte dış politika anlayışının, Davutoğlu tarafından kavramsallaştırılan “komşularla sıfır sorun” fikri üzerinde odaklandığı belirtilmektedir. Davutoğlu'nun en az problem en yüksek kazanç mantığı ile formüle ettiği yeni dış politikası tanımı, temel retoriği yumuşak güç unsurlarını kabul eden, ekonomik olarak karşılıklı bağımlılık oluşturarak krizleri fırsata çevirmeyi hedefleyen bir anlayışı ifade etmektedir (Erdağ, 2013: 176).

Bu politikanın gerçekleştirilmesi için ilk girişim; 6 Eylül 2008 tarihinde Erivan'da oynanan Ermenistan-Türkiye milli maçına Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın bir araya gelmesidir. “Futbol diplomasisi” olarak ifade edilen bu davranış, Ermenistan ve Türkiye arasındaki ilişkileri normalleştirme amacı gütmektedir. Özellikle STK'ların, medyanın ve çeşitli bilim insanlarının önerileri Türk dış politikasında karar mercii olan kişileri Ermenistan ile iletişim kurmaya ittiği belirtilmektedir (Gaytancıoğlu, 2010: 46).

Bu dönemdeki önemli gelişmelerden olan Türkiye'deki Kürt açılımında PKK barış sürecine girilmiştir. Tartışmalı bir süreç olsa da 8 Mayıs 2013 tarihinden itibaren PKK'nın Kuzey Irak'a çekilme süreci başlamıştır. Doğu'da güvenliğin ve istikrarın sağlanabilmesinin anahtarı barış sürecinin tamamlanması olarak belirtilmektedir. Ayrıca bölgede bulunan Kürt güçlerle ortak hareket edildiğinde bölgedeki krizin daha

etkin yönetilebileceği savunulmuştur. Arap Baharı ile meydana gelen belirsizlikte Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) güvenlik açısından gitgide tehlikeli ve kaygı yaratan bir unsur haline gelmiştir. Bu silahlı örgüte karşı bölgede silahlanmış Kürt birliklerinin sıcak askeri çatışmalar gerçekleştirdiği ifade edilmiştir (Ulu, 2014: 52-53).

Kıbrıs ve Irak konularında ordunun hükümetten farklı düşüncelere sahip olduğu anlaşılrsa da AK Parti döneminde dış politika yapımında Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığı aktif rol oynamaya başlamıştır. Bu dönemde 1 Mart 2003'te ABD ile yaşanan tezkere krizi ile hükümet ilk dış politika sorunuyla karşılaşsa da Kıbrıs'ta Annan Planı'na destek vererek dış politikadaki inisiyatifini açığa çıkarabilmiştir. 2005 yılında AB ile fiili müzakerelerin başlamasıyla birlikte Türkiye NATO'dan sonra batılı bir kurumun içerisine girmiştir. Türkiye bu dönemde yakın Suriye, Irak, İran gibi komşularıyla yakın işbirliği geliştirirken, Afrika ve Latin Amerika gibi ihmal edilen bölgelerde TİKA vb. yeni dış politika araçlarıyla dış politika uygulamaya başlamıştır. Türkiye bir yandan da doğu-batı enerji koridorunda söz sahibi bir konuma yükselmek için boru hattı projelerinde yer almaya çaba sarf etmiştir (Erdağ, 2013: 177).

Davutoğlu döneminde dış politikada yaşanan en önemli gelişmelerin başında Arap Baharı süreci gelmektedir. Ortadoğu'da yaşanan halk hareketleri ile birlikte Türkiye'nin Suriye, Irak ve İran gibi ülkelerle sorunlu bir döneme girmesi Mısır'da yaşanan askeri darbe sonrasında ilişkilerin kesilmesi neticesinde "komşularla sıfır sorun" politikasının başarısızlığı ve Türkiye'nin tutumundaki ısrarı neticesinde uluslararası alanda yalnızlığa mahkûm edildiği tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin geçmiş dönemden farklı olarak Arap Baharı ile birlikte komşu ülkeleriyle olumlu ilişki kurmasında bu ülkelerdeki iktidarların siyasal meşruiyete sahip olma şartına bağlamasının başarısızlık nedeni olarak gösterildiği ifade edilmiştir (Erdağ, 2013: 177).

Davutoğlu'nun Filistin sorununa bakış, İran'ın nükleer kapasitesi ve Arap Baharı hususlarında model ülke olma çabalarının aktif dış politika anlayışı sonucu meydana geldiği ifade edilmektedir. Yine bu dönemde meydana gelen önemli olaylar arasında Filistin sorununda AK Partinin arabulucu rolünü üstlenerek sorunun bir an önce çözüme kavuşturulması için hem Filistin hem İsrail taraflarıyla görüşmeler ayarlanmıştır. Ardından Davos Zirvesi'ndeki "one minute" çıkışı ve Mavi Marmara

olayı ile Filistin'in – Müslümanların- destekçisi olarak İsrail'in karşısında duran yeni Müslüman lider imajı oluşturulmaya başlanmıştır (Ulu, 2014: 53).

Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanlığı yaptığı dönemdeki tüm bu gelişmelerden sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yerine başbakanlık koltuğuna oturması sonucu, görevini gerektiği gibi yapıp yapamayacağı sorgulanmıştır. Muhaliflerin ve AK Parti düşmanlarının yeni başbakanı yıpratmak amacıyla onu *başarısız* olarak nitelendirdikleri ifade edilmektedir. Ancak Davutoğlu'nun da bir süre sonra önemli bir siyasi aktör olduğu ortaya çıkmış ve icraatlara kaldığı yerden devam etmiştir.

Davutoğlu'nun çözüm sürecindeki kararlı duruşu, Alevi sorununa yaklaşımı ve Türkiye'nin güvenliğini tehlike altında bırakan unsurlara karşı kesin tavrı ile kendisini göstermiştir. Alevi meselesine ilişkin olarak yaptığı söylemlerin yakınlık ve samimiyet çerçevesinde gerçekleştiği ve kendisini bir başbakan olarak değil, halktan birisi olarak gördüğü belirtilmiştir:

“Bugün size bir Başbakan gibi değil, bir kardeşiniz gibi geldim. Bugün sizden Başbakanlık yapmak için destur almaya geldim. Her şeyi sizinle konuşmaya ve sizinle beraber çözmeye geldim” (Davutoğlu, akt: Özışık, 2015: 65).

Başbakanlık dönemine kadar uluslararası alanda figüran olarak nitelendiren Türkiye'nin Erdoğan ile başlayan kararlı yapısının Davutoğlu ile devam ettiği ifade edilmektedir. 2015 seçimlerinin kazanılması ile AK Parti'nin başarılı sürecinin devam etmesi bunun bir kanıtı olarak gösterilebilir.

Başbakanlık sürecinde Davutoğlu dönemindeki en önemli olaylardan birisi Kürt Açılımı ve 28 Şubat 2015'te yayınlanan Mutabakat Metnidir. AK Parti, açılımı kardeşliği pekiştirme amacındaki bir birlik ve beraberlik süreci olarak görmektedir. MHP ise bu süreci milli devlet ve milli birliğe yönelik bir ihanet girişimi olarak algılamaktadır. CHP ise bu iki karşıt pozisyon arasında kendi özgün konumunu ön plana çıkarma eğilimde olmakla birlikte, politik söylemi yer yer MHP ile ortak bir payda oluşturmaktadır. AK Parti, bu süreçte vatandaşlık kavramını olaylara Türk ve İslam coğrafyası temelinde ele almıştır. İktidar partisinin bakış açısına göre her türlü olumsuzluk ve yasaklar cumhuriyetin ulus devletçi zihniyetinden ve darbe dönemlerinde daha da belirginleşen ayrımcı politikalarından kaynaklanmaktadır. MHP

ve CHP'nin Türkçü/ulusalcı yaklaşımı eleştirilmekte, ortak bir gelecek kurabilmek amacıyla AK Parti öncesi geçmiş reddedilmektedir. Mutabakat metni ile birlikte başlayan süreç AK Parti tarafından özgür bir politik düzenin İnşası ve demokrasinin derinleşmesiyle ilişkili görülmüştür. MHP ise süreci Türklüğe ve Türk kimliğine bağlayarak, demokrasi tartışmasının terörle mücadeleyi zafiyete uğrattığından şikâyet etmiştir (Parlak ve Öztürk, 2015: 89).

AK Parti'nin Türkiye'ye getirmeyi hedeflediği başkanlık sistemi, sosyal ve ekonomik politikalar ile 17-25 Aralık 2013 tarihlerinde hükümet aleyhinde gelişen yolsuzluk operasyonları, özellikle MHP'nin Kürt sorununa yönelik müzakere süreci gibi unsurlar 2015 seçimlerine doğru muhalefet partisi ve diğer partilerin AK Parti'yi eleştirdiği konuları oluşturmuştur.

17 Aralık 2013'te, Cumhuriyet Başsavcısı Celal Kara, kabine üyesi dört bakan ile üç bakan çocuğu hakkında 'görevi kötüye kullanma, ihaleye fesat karıştırma ve kaçakçılık' suçlarını işledikleri iddiasıyla bir soruşturma başlatılmıştır. 25 Aralık 2013'te ise, polis teşkilatı, Cumhuriyet Başsavcısı'nın talimatlarına uymayı Türkiye tarihinde ilk kez reddederek, üst düzey politikacıları tutuklamaktan çekinmişlerdir. Ancak bu olay, yine de, medyaya sızmış ve kamuoyunda deprem etkisi yaratmıştır. Olay sonrasında, Başsavcı Kara ve soruşturma iznini veren Başsavcı Vekili Zekeriya Öz'ün görev yerlerinin değiştirilmiş olması ve bir süre sonra haklarında 'Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ortadan kaldırmaya teşebbüs' suçlarından tutuklama kararı çıkması, kamuoyunda önemli gündem maddesi olmaya devam etmiştir (Musil, 2015: 11). Bu durum seçim kampanyalarında Recep Tayyip Erdoğan'a karşı başta MHP olmak üzere partiler tarafından kullanılmıştır.

2015 seçimleri öncesinde en çok tepki çeken olaylardan birisi olan Gezi Parkı Olayları çevre eylemi olarak başlamış, ilerleyen süreçte ise hükümetin istifasını isteyen ve devrim yapmak amacıyla olan bir duruma çevrilmiştir. İstanbul'da Taksim ve İstiklal Caddesinin sokakları, Ankara'da Kızılay ve sokaklarında eylem yapanlar, yaya kaldırımları ve duvarlara bizzat başbakanı hedef alan küfürler ve hakaretlerle dolu yazılar yazmışlardır. Taksim'de darağacı gezdirerek başbakanı asacaklarını bağırmışlardır. Bu durum, yaptığı eylemi demokratik hak olarak tanımlayan, ancak diğer yandan demokratik seçimlerle işbaşına gelen hükümeti ve başbakanı şiddet

kullanarak devrimle alaşağı etme zihniyetinin şizofrenik ve yabancılaşmış paradoksudur. Bu bağlamda, Taksim Gezi Parkı ile başlayan ve Türkiye'nin diğer illerinde devam eden eylemler, başbakanı hedef alan öfke ve nefretin dışa vurması olarak tanımlanmıştır. Eylemlerde Twitter'de aktivist bir sanatçının “Mesele sadece gezi parkı değil arkadaş, sen hala anlamadın mı?” söylemi iktidara karşı kalkışmanın bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Zaten eylemlerde direkt başbakanın hedef alınması ve hükümetin istifasının istenmesi, başbakan tarafından bu eylemlerin “faiz lobisi” ve Türkiye'nin kalkınmasını istemeyen dış ve iç güçler tarafından organize edildiği yorumunu getirmiştir (Bayhan, 2014: 40). Ancak bu eylemlerde dikkat edilmesi gereken nokta, bazı propagandacıların kendilerini “Gezici” süsü vererek olayları daha da alevlendirmesi ve eylemleri amacından saptırması çabalarıdır.

Gezi Parkı Eylemleri toplumsal hareket açısından analiz edildiğinde gezi olaylarında medya, sosyal medya, para, bilgi ve beceri, sosyal sermaye ve lojistik destek açısından farklı kaynakların harekete geçirilmesi açısından, kaynak mobilizasyonu teorisini içerdiği belirtilmiştir. Gezi Parkı eylemlerini çevre duyarlılığı ile ilk başlatan çekirdek grubun akademisyen ve entelektüel olmaları, parkta karnaval havasında eyleme katılan gençlerin vakıf üniversiteleri ve kolejlerden gelen / getirilen ve çoğunluğu varsıl ailelere sahip oldukları düşünüldüğünde; eylemlerin sorunsalının ekonomik olmadığı ifade edilmiştir. Gezi eylemleri, maddi çıkardan daha çok yaşam tarzının sürdürülmesi üzerine yoğunlaştığı için yeni toplumsal hareketler teorisine daha çok uymaktadır. Gösterilere medyatik isimlerin destek vermesi ile bir fedakârlıktan daha çok bir kutlama ve eğlence havasına sokulması katılımı artırmıştır (Bayhan, 2014: 32). Diğer taraftan Tayyip Erdoğan'ın Gezi Parkı sürecinden itibaren bilinçli ve ısrarlı bir biçimde sürdürdüğü kutuplaştırıcı siyasal strateji sayesinde yerel seçimlerde AK Partinin seçmen desteğini büyük ölçüde koruduğu, Erdoğan'ın “ben düşerseniz siz de düşersiniz” imasının her düzeydeki AK Partili üzerinde etkili olmaya devam ettiği ifade edilmektedir (Kömürcü, 2014: 30).

1 Mayıs 2016 da yayınlanan Pelikan Dosyası da Ahmet Davutoğlu'nun istifasına neden olan bir süreçtir. Anonim bir blogda hoca olarak nitelendiren Davutoğlu'nun reis olarak nitelendiren Erdoğan'a ihanet ettiği ve istifa etmesi gerektiği savunulmuştur. 27 maddeden oluşan yazıda gelişmelere ilişkin iddialar

Erdoğan cephesi lehine Davutoğlu'na karşı ağır ifadelerle yorumlanmıştır. Pelikan vakası ardından konuşan Davutoğlu, “AK Parti güçlü bir geleneğe sahiptir. Bir dava partisidir, misyon hareketidir. Bu dava için gerekirse makamı, mevkiyi ve nefsimi ayaklarımın altına alırım; hiçbir hesaba, hiçbir makama kurban edilecek bir parti değildir AK Parti” demiştir. Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan ise, Ahmet Davutoğlu ile görüşmeden önce “Önemli olan bulunduğunuz yere nasıl geldiğinizi ve hedeflerinizin ne olduğunu unutmadan” demiştir. Davutoğlu'nun 24 Mayıs 2016 da görevlerini bırakması ile partide bir iç krizin yaşanmaya başladığı ifade edilmiştir (Almaz, 2016).

Kapanan Davutoğlu dönemi sonrasında AK Parti'de yeni bir dönem başlamıştır. Davutoğlu'nun istifasından sonra AK Parti'de Recep Tayyip Erdoğan etkisi daha da artmıştır. Önceden % 38,64 oy aldığı 2009 yerel seçimlerindeki geriye gidişi 2010 anayasa referandumuyla tersine çeviren AK Parti, 2011 seçimlerinde tarihi bir zirve (% 49,83) yakalarken, 2023'e kadar Recep Tayyip Erdoğan etrafında örülmüş yeni bir rejim inşa etme konusunda da müthiş bir özgüven kazanmıştır. Bu özgüvenin bir boyutunu “milli irade”ye duyulan güven oluşturuyorsa, diğer boyutu 2008'den itibaren bir “Davalar Cumhuriyeti”ne dönüşen ülkede devleti ele geçirme mücadelesinde elde edildiğine inanılan başarıdan kaynaklanıyordu. Ne var ki bir yandan “Milletin Öteki Yarı”nın Taksim Gezi Parkı'ndan başlayarak ülke geneline yayılan isyanı, diğer yandan devleti ele geçirme mücadelesindeki en önemli müttefik olan Gülen cemaatiyle 7 Şubat 2012'de açığa çıkan “MİT krizi” ile başlayan, daha sonra dersanelerin kapatılması tartışmasıyla devam eden ve nihayet 17 Aralık operasyonu ile doruk noktasına ulaşan çatışma, Tayyip Erdoğan liderliğindeki yeni iktidar vizyonunun yürürlüğe konmasının hiç de kolay olmayacağını tüm çıplaklığıyla ortaya koymuştur (Kömürcü, 2014: 29).

3.7. 2015 GENEL SEÇİMLERİ

Türkiye'de 2015 yılında iki genel seçim yaşanmıştır. 7 Hazirandaki seçim AK Parti için beklenmedik bir durum oluşturmuş ve üç dönemdir tek başına iktidar olan AK Parti, seçimden sonra tek başına iktidar oluşturabilecek milletvekilini çıkaramamıştır. Seçim sonrasında siyaset kurumunun koalisyon hükümeti kurulması amacıyla harekete geçtiği, ancak hükümeti kurma görevi alan AK Parti Genel Başkanı Ahmet Davutoğlu'nun tüm temas ve çabalarına rağmen hükümeti kuramaması

sonucunda Türkiye yeni bir seçim dönemine girmiştir. Yeni seçim tarihi 1 Kasım 2015 olarak yenilenmiş ve bu seçimlere toplumda geniş bir güvensizlik, endişe ve tedirginliğe yol açan terör olayları eşliğinde girilmiştir. Ayrıca iki seçim arasının kısa bir süre olması da birtakım olumsuzlukları beraberinde getirmiştir (Özkan, 2016: 8).

Partilerin birçok siyasal iletişim faaliyetleri olan ve geniş katılım gösterilen mitingleri iptal etmeleri, hâlihazırda önceki seçimlerde kullanılan seçim araçlarını kullanmalarına sebep olmuştur. Yeterince hazırlık yapma süresi bulamayan partilerin seçmenine ulaşması sürecinde güven unsuru ve ikna kabiliyeti daha da önem kazanarak Kasım 2015 seçimlerinin kaderini bu unsur önemli şekilde etkilemiştir.

3.7.1. 7 Haziran 2015 Seçimleri

AK Parti, 7 Haziran 2015 seçimleri öncesinde yayınladığı beyannamede önceki beyannamelerde olduğu gibi demokratikleşme kavramı üzerinde durarak yeni anayasa sistemine değinmiştir. Yeni yönetim modeli ve başkanlık sisteminde yeni anayasa ile Türkiye'nin katılımcılığı ve çoğulculuğu esas alan ve etkili işleyen bir hükümet modelinin temel alınması planlamıştır. Buna dayanak olarak başkanlık sistemi ile ilgili olarak yapılan tartışmalarda, güçlü ekonomiye sahip birçok demokratik ülkenin bu modelle yönetildiği gösterilmiştir (AK Parti Seçim Beyannamesi, 2015: 38-40).

Muhalefet 7 Haziran seçimlerinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı AK Parti üzerinden eleştirmiş, AK Parti bundan olumsuz etkilenmiştir. Özellikle Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nın maliyeti muhalefet partileri tarafından sıklıkla mitinglerde dile getirilmiştir (Çınar, 2015: 2).

7 Haziran seçim sonuçlarına göre AK Parti 18.867.411 seçmen sayısı ile %40,9'luk oy oranı sağlarken; CHP 11.518.139 seçmen sayısı ile %25 oy oranı, MHP 7.520.006 seçmen sayısı ile %16,3 oy oranı, HDP ise 6.058.489 seçmen sayısı ile %13,1 oy oranı elde etmiştir (TÜİK, 2015).

Tablo 2. 25. Dönem Yurt İçi ve Yurt Dışı Sandıkların Toplamı

Partiler	Toplam Oy Sayısı
Adalet ve Kalkınma Partisi	18.867.411
Cumhuriyet Halk Partisi	11.518.139
Milliyetçi Hareket Partisi	7.520.006
Halkların Demokratik Partisi	6.058.489

Kaynak: TÜİK, 2015

2002'den bu yana tek başına iktidar olma şansını ilk defa yitiren AK Parti yanı sıra BDP sürpriz bir atılım yaparak %10 barajını aşmış ve koalisyon kurma şansını elde etmiştir. Ancak MHP'nin milliyetçi tavrı ve CHP'nin kesin olmayan tutumu nedeniyle 3'lü bir koalisyon kurma ortamı sağlanamamış ve hükümetin kurulamaması durumunda yeni bir seçim tarihi belirlenmiştir. 7 Haziran seçimlerinde parti oylarının bölgelere göre dağılımları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Haziran Seçimlerinde Partilerin Bölgesel Oy Dağılımı (%)

BÖLGE	AK Parti	CHP	MHP	BDP
Marmara	37,85	34,35	18,31	5,09
Ege	37,98	31,56	21,64	4,90
Akdeniz	39,43	24,78	24,44	7,26
Doğu Anadolu	31,12	8,32	10,26	46,46
Güneydoğu	32,17	4,94	7,93	50,69
Karadeniz	51,36	21,79	20,32	1,32
İç Anadolu	51,92	16,49	24,68	2,45
Türkiye	40,80	24,90	16,20	13,10

Kaynak: Tosun ve Tosun, (2015: 14).

3.7.1.1. Vaatler

7 Haziran seçimleri öncesinde AK Parti'nin pek çok projesi bulunduğu görülmektedir. Baraj, santral, endüstri bölgesi, savunma araçları ve özellikle otoyol ve tünel projelerinin ön planda olduğu, birçoğunun 2020 yılına kadar tamamlanacağı öne sürülmüştür. Bunların yanı sıra yüksek hızlı tren projeleri, havalimanı projeleri, doğalgaz boru hattı ve kent içi ulaşım projeleri de ön plandadır. Bunların dışında;

- Her bir KOBİ için 1,5 Milyon TL ve her bir risk grubu için 2 Milyon TL olan kefalet limitini, imalat sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lerin yatırım kredileri

için 2,5 Milyon TL'ye, her bir risk grubundaki imalatçı KOBİ'ler için ise 3 Milyon TL'ye çıkarılması,

- 1,9 Milyar TL'si hibe olmak üzere toplamda 4 Milyar TL yeni yatırımla ilave 5 bin tesis açacak, 40 bin yeni istihdam sağlanması,
- Küçük Hidroelektrik Santrallere (HES) ilişkin olarak çevre duyarlılığını en üst düzeyde hayata geçirilmesi,
- 5 yıllık dönemde 5 bin köye 5 bin gelir getirici orman projesi çerçevesinde orman ağaçları dikilmesi,
- Vatandaşlarımızın daha kolay adalet hizmeti alabilmesi için birçok gelişmiş ülkede uygulanan Hukuki Yardım (Himaye) Sigortası Sistemi geliştirilmesi,
- Noterlik sistemini yeniden yapılandırarak, noterliklerden idarenin ve yargı organlarının iş yükünün azaltılması,
- Sokaklarda çöplerden geri dönüştürülebilir maddeleri ayıklayan vatandaşlarımızın insani şartlarda çalışmasını temin etmek üzere kayıt sistemi,
- Termal sağlık turizminde 100 bin yatak kapasitesiyle, 1.500.000 (600.000 tedavi amaçlı) yabancı turiste hizmet sunulması, bu hizmet karşılığında 3 milyar dolar gelir elde edilmesi, medikal turizm alanında, 750.000 yabancı hastanın tedavi edilmesi böylece 5,6 milyar dolar gelir sağlanması gibi vaatler sunulmaktadır (AK Parti Seçim Beyanname, 2015).

3.7.1.2. Afişlerin ve Sloganların Algılanması

7 Haziran seçimleri öncesinde AK Parti, "İstikrara Oy Verin" sloganıyla seçmen karşısına çıkmıştır. Buna karşılık CHP "Milletçe alkışlıyoruz" (EK-5) sloganını, MHP "Bizimle yürü Türkiye" (EK-4) HDP ise "Yeni Yaşam" sloganını kullanma kararı almıştır (<http://www.haberturk.com/>).

7 Haziran'da yapılacak genel seçimler öncesinde siyasi partilerin genel merkez ve taşra teşkilatı olarak seçimler için yapacakları harcamaların ise 200 milyon lirayı aştığı ifade edilmiştir. Bu rakamlara, partilerin adayı desteklemek

için ceplerinden yapacakları harcamalar ile kendi araçlarının masrafları dahil olmadığı, siyasi partilerin harcamalarının büyük kısmını bayraklama, afiş, ulaştırma ve reklam-tanıtım giderleri oluşturacağı belirtilmiştir. Partilerin bayrak ve afişlerinin şimdiden hazır olduğu ifade ediliyor. Bu arada partiler, kampanya süresince televizyonlarda ve gazetelerde reklam yayımlayacakları bildirilmiştir (<http://www.haberturk.com/>). Ekonomik açıdan bakıldığında seçim kampanyalarına harcanan paranın AK Parti’de önemli bir yer tuttuğu ve seçmeni kazanmak adına hiçbir masraftan kaçınılmayacağı savunulabilir. Meydanlarda AK Parti bayraklarının asılması, araç giydirmeleri, parti üyelerinin kasaba ve köylere kadar ulaşarak halkla el sıkışması ve sohbetleri, miting alanındaki görsel ve işitsel sistemler ayrı birer gider olarak yansımaktadır.

AK Parti 7 Haziran seçim kampanyasında siyasal reklamlara özel bir önem vermiş; reklamlar görsel, yazılı, açık hava ve dijital mecralarda seçmenin karşısına çıkmıştır. AK Parti, 7 Haziran seçiminde televizyonu en etkili ve yoğun şekilde kullanan parti olmuştur. Seçim kampanyası kapsamında 80’e yakın reklam filmi hazırlanmıştır. Reklam filmlerinin büyük çoğunluğu yine maddi öğelere ağırlık vermekte, AK Parti iktidarları döneminde yapılan hizmetlere odaklanan; sağlık, eğitim, spor, konut vb. temel konuları kapsamaktadır. Televizyon reklamlarında; başörtüsü yasağının kaldırılmasından Kırkgöçit tünelinin açılışına, Turkuaz sismik araştırma gemisinin faaliyetlerine başlamasından statların yapılmasına, evde hasta bakımından enerji alanındaki işbirliklerine, Çine Adnan Menderes barajından KOSGEB in verdiği desteklere, şehir hastanesinden İstanbul’a yapılan üçüncü köprüye, milli savaş uçağından evlenecekler yapılacak yardıma kadar çok çeşitli konular işlenmektedir. İlk bakışta bu durum iktidarın ne kadar çok hizmet yaptığının göstergesi olarak yorumlanıp olumlu karşılanabilir. Öte yandan, akılda kalması daha zor olan çok sayıda mesajdansa, daha çarpıcı ve iletişim etkisi daha fazla olan az sayıda reklam filmi tercih edilebilirdi. AK Parti’nin seçime bir hafta kala vizyona soktuğu “Millet Geliyor” temalı filmini kampanyanın genel vizyonunu en iyi yansıtan televizyon reklam filmi olarak değerlendirmek mümkündür. Üç farklı versiyonu hazırlanan ve pek çok ulusal ve yerel televizyon kanalında yayımlanan reklam filmi milletin büyük umutlarına, büyük hayallerine vurgu yapmakta, Türkiye’nin her bölgesinden insanın ülke yönetiminde eşit haklara sahip olacağını altını çizmekte, vesayet rejiminin geride

kaldığını hatırlatıp artık millet iradesinin her şeyin üzerinde tutulacağını beyan etmektedir. AK Parti seçim kampanyası döneminde gazeteleri de etkili bir reklam mecrası olarak kullanmıştır. AK Parti'nin ilk gazete reklamı 27 Nisan 2015 tarihinde “Yeni Türkiye Yolunda Demokrasi Mücadelemiz Sürüyor” başlığı ile yayımlanmıştır. AK Parti'nin yazılı mecralarda yer alan reklamlarının tümünde siyasi kişilik olarak sadece Genel Başkan Davutoğlu yer almaktadır. Bu da kampanyanın lider olgusu üzerine inşa edildiğinin açık bir göstergesidir. AK Parti gazete reklamlarında dikkat çeken unsurlardan bir diğeri gündemin takip edilmesidir; örneğin 19 Mayıs Gençlik Bayramında gazetelere Gençlerimiz Geleceğimiz başlıklı bir ilan verilerek gençlere seslenilmiş, 27 Mayıs tarihinde “Yeni Türkiye de Vesayete Geçit Yok” başlıklı bir ilan yayımlanarak artık darbeler döneminin kapandığına atıf yapılmıştır. Gazete ilanlarında sıklıkla “Yeni Türkiye, Lider Ülke, Öncü Ülke Türkiye, Biz Birlikte Türkiye'yiz” ifadeleri kullanılarak seçim kampanyasının genel konseptiyle uyum sağlanmış, televizyon reklamları ile gazete reklamları arasında bir birliktelik kurulmuştur (Özkan, 2016).

7 Haziran seçiminde de AK Parti tüm açık hava reklam ortamlarında var olmuş, özellikle büyükşehirlerde billboardları etkili kullanmıştır. Seçim kampanyasının genel konsepti içerisinde yer alan mesajların tümü açık hava reklam ortamlarında yer almış, televizyon ve gazete ile birlikte seçmenin açık hava mecralarında da dikkatinin çekilmesi hedeflenmiştir. Yine Ahmet Davutoğlu'nun resimlerinin olduğu, “Onlar Konuşur, AK Parti Yapar, Doğru Karar İstikrar, Hep Birlikte Yeni Türkiye” (EK-3) söylemleri açık hava ortamlarında sıklıkla yer almıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi 7 Haziran 2015 seçim kampanyası döneminde dijital ortamı hem teşkilatları ve adaylarıyla ilişkilerinde, hem de seçmene yönelik mesajlarını iletmede etkili şekilde kullanmıştır. Seçimlere özel olarak açılan “www.akadaylar.com internet” sitesinde seçimle ilgili tüm dokümanlar, materyaller, iletişim stratejisi, sahada uygulanacak iletişim çalışmaları, seçim kılavuzu vb. tüm bilgilere yer verilmiştir. Parti yönetimi bu site üzerinden teşkilat ve adaylar ile temas kurmuş, onları yönlendirmiş, ihtiyaç duyacakları tüm bilgi ve belgeleri sunmuştur. AK Parti seçime katılan adayları için web sitesinin nasıl kurulacağını, Facebook ve Twitter başta olmak üzere diğer sosyal medya mecralarında yer almak için neler yapmak gerektiğini açtığı “www.akadaylar.com” sitesinde ayrıntılı şekilde anlatmakta, dijital mecrada açılacak

her hesabın ve sitenin kendi kurumsal kimliğini ve imajını taşımasına özen göstermektedir. AK Parti sosyal medya mecralarında başta kendi kurumsal hesabı, gençlik kolları, il başkanlıkları ve teşkilatın diğer kademelerinin açtıkları hesaplarla yer almakta; bu hesaplardan düzenli olarak kamuoyuna mesajlar iletilmektedir. Seçim döneminde AK Parti ile ilgili sosyal medya hesapları aktif olarak kullanılmış, miting duyuruları, genel başkanın açıklamaları, parti çalışmaları vb. pek çok etkinlik sosyal medya hesaplarından kamuoyu ile paylaşılmıştır. Özellikle genç seçmen için sosyal medyanın etkin şekilde kullanılması önem taşımaktadır. Partilerin seçmenin talep ve beklentilerini karşılayabilmeleri için onların kullandığı mecralarda var olmaları ve onların üslubunu, iletişim tarzını iyi bilmeleri gereklidir. Ancak bu şekilde mesajların iletilmesi, anlaşılması ve ikna etmenin gerçekleşmesi mümkün olabilmektedir. AK Parti bu konuda diğer partilerin önünde yer almakta, sadece seçim dönemlerinde değil, siyasetin iletişimi noktasında teknolojinin sunduğu imkanlardan en üst düzeyde yararlanmayı gözetmektedir. Ancak buna rağmen AK Parti'nin Haziran seçimlerinden istediği oyu alamadığı görülmüştür (Özkan, 2016).

3.7.1.3. İcraatlar

AK Parti'nin 2015 Seçim Beyannamesinde yer alan pek çok vaadin uzun soluklu projeleri ve faaliyetleri içermesi dolayısıyla bunların daha gerçekleşmediği ya da gerçekleşme aşamasında olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu faaliyetlerin icraat olarak algılanamayacağı söylenebilir. Bunlar dışındaki diğer toplumsal ve diğer alanlardaki söylemlerin yorumları değerlendirilebilir.

Ulaşım açısından Marmaray Hattının günde 120 bin yolcu kapasitesi ile önemli bir atılımın gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Olası şiddetli depreme dayanıklı, en son teknoloji ile inşa edilen dünyanın en özgün ulaşım projesi olarak nitelendirilen Marmaray Projesi, dünyanın en derin batırma tüp tünellerinden birisi ile Asya ile Avrupa'yı denizin altından birleştirmektedir. Marmaray'ın Metro ve YHT hatlarıyla entegrasyon çalışmalarına devam edildiği ifade edilmektedir (AK Parti Genel İcraat Kitabı, 2015: 411).

2014 yılı içerisinde 471 projeye "ÇED Olumlu" kararı verilmiş olup, bu projelerin yatırım bedeli: 152 Milyar TL'dir. 1 Kasım 2013 tarihi itibarıyla ÇED

sürecindeki tüm iş ve işlemler elektronik ortamda gerçekleştirilmektedir. Uygulama; ÇED alt yapısını güçlendirmekte ve Türkiye'nin çevresel değerlerinin korunması ve yönetilmesinin daha etkin ve verimli olarak yapılabilmesine imkân sağlamaktadır.

AK Parti Seçim Beyannamesinde ifade, inanç ve teşebbüs hürriyetlerinin önündeki tüm engellerin kaldırılmasının AK Parti'nin temel prensibi olduğu, bu anlayış doğrultusunda, temel hak ve özgürlükler alanında adeta “sessiz devrim” yaşandığı ve birçok adım atılarak temel reformlar hayata geçirildiği belirtilmiştir (AK Parti Seçim Beyannamesi, 2015: 18). Ancak AK Parti adına olumsuz yönde yapılan haberler sonucunda hapse atılması veya Gezi Parkı eylemleri süresince polis tarafından halka gösterilen tepkilerin şiddeti, twitter, facebook gibi sosyal medya ağlarının kapatılması gibi olaylar bu durumun tam tersi olduğuna işaret etmektedir.

Diğer bir icraat olarak Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunu kurulmuş, Ceza kanunlarında kadın haklarını güçlendirici değişiklikler yapılmıştır. Kız öğrenciler, kadın kamu çalışanları ile milletvekillerinin kıyafetlerine ilişkin kısıtlamalar kaldırılmıştır Bu çerçevede, başörtüsü ile sair kısıtlayıcı düzenlemelerin artık bulunmadığı ve böylece, yıllardır süregelen ve toplumda gereksiz yere gerilim oluşturan bir sorunun temel haklar ve vatandaşların beklentileri doğrultusunda köklü bir çözüme kavuşturdukları ifade edilmiştir (AK Parti Seçim Beyannamesi, 2015: 23).

2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun ile güvenlik ve asayişin korunması, kaçakçılığın men, takip ve tahkikinde görev alan güvenlik kuvveti mensupları, köy korucuları, bu konuda görev verilen kamu görevlileri ve siviller ile bunların saldırıya maruz kalan eş, çocuk, ana, baba ve kardeşlerinin bu sebeple yaralanma, sakatlanma ve vefat etmeleri halinde hak sahiplerine verilecek tazminat, bağlanacak aylık, diğer haklar ve bu hakların ne şekilde sağlanacağı düzenlenmiştir. 2015 yılında 3.316 adet dosya için nakdi tazminat ödenmesi uygun görülmüştür. Bu dönemde toplam 24.314.579 TL nakdi tazminat ödemesi yapılmıştır (AK Parti Genel İcraat Kitabı, 2015: 540).

3.7.2. 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri

13 yıldır iktidardaki tek parti olma özelliği kazanmış AK Parti'nin 7 Haziran'da hükümeti kurmak için gereken çoğunluk oyunu elde edememesi sonucu yeniden

iktidar olma çabalarına girmiş ve bunu 1 Kasım bildirgesinde geçmişte yaptıkları tüm icraatları ayrıntılı olarak seçmene aktarma gereksinimi duymuştur (Tosun ve Tosun, 2015: 5). AK Parti, bu süreçte bir bakıma siyasal imajının² ağırlığını ortaya koymak ve kaybedilen oyları tekrar kazanmak çabasıdadır. Önceki seçim dönemlerinde Recep Tayyip Erdoğan'ın aday imajının ön planda olduğu, 2015 seçimlerinde ise Ahmet Davutoğlu bu görevi üstlendiği belirtilebilir.

AK Parti, 7 Haziran seçimleri sonrasında teşkilatın yorgun olduğunun farkına varmış ve 1 Kasım seçimlerine daha aktif çalışarak seçmenlerin evlerine kadar uğramış ve genel seçimlerde oylarını garanti altına almaya çalışmıştır. Teşkilatın yeni insanlar kazanması da etkisini göstererek AK Parti 7 Haziran seçimlerine göre 9 puanlık artış sağlamıştır. Ayrıca 7 Haziran seçimlerinde AK Parti'nin 3 dönem kuralı ile zayıflık göstermesi açıklanmış, 1 Kasım seçimleri öncesinde 3 dönem kuralının esnetilmesi sonucunda 7 Haziran seçimlerinde 3. Dönemi dolan milletvekillerinin 1 Kasım seçimlerinde tekrar seçilme hakkı olmuştur (Çınar, 2015: 1). Kısacası hem geçmiş dönem milletvekillerinin deneyimlerinin hem de yeni gelenlerin isteği ve motivasyonu sayesinde AK Parti diğer partilere göre seçime daha hazır bir şekilde girmiştir.

3.7.2.1. Vaatler

7 Haziran seçim sürecinde AK Parti'nin özeleştirici mekanizmasının zayıflamış ve oyların düşmesi üzerine Ahmet Davutoğlu AK Parti'nin önceki başarılarına geri kavuşacağını mitinglerde vurgulamıştır. 7 Haziran Seçimleri öncesinde muhalefetin sahaya inerek daha rahat çalışma süreci mümkün olmuş ancak 1 Kasım seçimlerine istenilen düzeyde hazırlık yapılamadan girilmiştir. 1 Kasım seçimleri öncesinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan çok başarılı bir halkla ilişkiler çalışması yapmıştır. Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nın halk için yapıldığı dile getirilmiş ve halk sarayda ağırlandı. Halkın Cumhurbaşkanlığı Sarayı içerisinde ağırlanması halkın Saray'a yönelik algılarının değişmesine sebep olmuştur (Çınar, 2015: 2).

² İmaj, gerçekliğin fiziksel ya da imgesel temsili, genel olarak gerçeği yeniden üretmek olarak tanımlanmaktadır. Siyasal anlamda imaj ise; siyasal adayın kişisel ve profesyonel niteliklerinin algılanmasının toplamı olarak tanımlanabilir. Günümüzde "imaj yaratma", seçmenlerin adaylar hakkındaki görüşlerinin aday lehinde tekrar yaratılmasının amaçlandığı bir yeniden bilgilendirme sürecidir. Bu süreçte, adayın kişisel özellikleri seçmenlerin oy verme davranışında bulunmalarını sağlayacak niteliklerle biçimlendirilir. İmaj kavramı; adayın sahip olduğu kişisel özelliklerden daha çok bunların algılanması ile ilgilidir. Önemli olan aday için yaratılmış imajın seçmenler tarafından algılanmasıdır (Kılıç, 2013: 49).

1 Kasım Seçimleri öncesinde AK Parti, önceden olduğu gibi temel hak ve hürriyetleri ön planda tutmuş, sonrasında nitelikli eğitim ve insani kalkınma bunu izlemiştir. Ekonomi, bilim ve sürdürülebilir çevre hususları da seçim programının diğer konularını oluşturmuştur.

1 Kasım Seçim Beyannamesinde AK Parti, yine milleti arkasına alarak güven ve istikrarla dolu yeni atılımların vaadini vermiştir. 13 yıldır devam eden reformların ve dönüşümlerin, daha üst seviyelere çıkarılması için 1 Kasım seçimlerinin önemli bir aşama olduğu ifade edilmiştir. 1 Kasım seçimleri öncesindeki vaatler kısaca şu şekilde sıralanmıştır:

- Bu dönemde Türkiye güçlü, demokratik, müreffeh ve saygın bir ülke olma hedefine daha büyük bir azimle yürüyecektir.
- Son 13 yıldır atılan sağlam temellerin üzerinde nitelikli, özgüvenli, dünya çapında Yeni Türkiye vizyonu yükselecektir.
- Yeni Türkiye, nicelik ile nitelik, yerlilik ile dünyaya açıklık, geçmiş ile gelecek, teknik ile estetik, modernlik ile gelenek, kalkınma ile medeniyet arasında kurulan büyük denge demektir.
- Yeni Türkiye’de, insanımız en ileri teknolojiler, bilgi ve yeteneklerle donanacaktır. Müfredatın, öğretmenin, öğretimin kalitesi artacaktır.
- Yeni Türkiye’de, rekabet gücümüzün artırılması, katma değeri yüksek ürünlerin üretimi için Ar-Ge yatırımları öncelikli olacak, her iş dünya ölçeğinde, dünya standartlarında yapılacak.
- Yeni Türkiye’de hizmet siyaseti, medeniyet siyaseti ile birlikte yürüyecek, her alanda insanı merkeze alan ve ihya eden bir yaklaşım hâkim olacaktır.
- Yeni Türkiye’de özgürlükler ile sorumluluklar, haklar ile görevler yan yana olacaktır. Medeniyet ve kardeşlik aidiyeti güçlenmiş, sorumlu ve üretken gençler ile Yeni Türkiye yeniden dünyanın medeniyet merkezi olacaktır.
- Yeni Türkiye’de vatandaşlık ile “kardeşlik, tarihdaşlık ile kaderdaşlık” birlikte olacaktır.

- Yeni Türkiye hoşgörüsüyle, çoğulculuğuyla büyük bir medeniyetin mirasçısı olarak birbirine ve dünyaya açık insanların ülkesi olacaktır.
- Yeni Türkiye, geleneği gelecek ile birleştiren insanların ülkesi olacaktır.
- Yeni Türkiye, bilgiyi bilinç ile, bilinci de bilgelik ile bütünleyen insanların ülkesi olacaktır.
- Yeni Türkiye ilmi irfan ile emeği erdem ile süsleyen insanların ülkesi olacaktır (AK Parti 1 Kasım 2015 Seçim Beyannamesi, 2015: 271-272).

Bu vaatlerden en öne çıkanı asgari ücretin 1300 liraya yükseltilmesi ve emeklilere 250 lira taksitle konut sahibi olma imkânı getirilmesidir. Emeklilere yönelik vaatlerde esnafın emekli aylıklarından kesilen sosyal güvenlik primi kesintisi tamamen kaldırılması, TOKİ eliyle 250 TL taksitle emeklilere konut sahibi olma imkânı sunulmuştur. Gençlere yönelik olarak ise kendi işini kurmak isteyen gençlere proje karşılığı 50 bin TL'ye kadar proje karşılıksız maddi destek verilmesi ve lise ile üniversite mezunlarının genel sağlık sigortalarını, gelir testine bakılmaksızın, iki yıl boyunca devlet tarafından karşılanması ve seçilme yaşınının 18'e indirilmesi söz konusudur. Sağlık alanında sağlık çalışanlarının özlük hakları konusunda yeni düzenleme yapılması ve hastanelerin nitelikli yatak oranı yüzde 90 üzerine çıkarılması planlanmıştır. AB reformları ve bazı projeler açısından şu unsurlar ön plandadır:

- “Doğu’ya ve Güneydoğu’ya huzuru getireceğiz” söylemi,
- 200 bin kişiye istihdam sağlayacak, Silvan'daki 200 bin hektar alanın sulandırılması projesi,
- “Türkiye’nin AB üyeliği çalışmalarına hız kazandıracamız” vurgusu,
- Mersin-Artvin nükleer enerji projesi,
- Karapınar Endüstri İhtisas projesiyle, ülkedeki en büyük güneş enerji santrali kurulması,
- Yerli marka otomobil üretimi için Ar-Ge başta olmak üzere gerekli çalışmaların devam ettirilmesi,

- Hürkuş, Atak helikopter, Altay vb. projelere verilen desteğin artırılması ve bu sayede yerli savunma sanayinin güçlendirilmesi (<http://t24.com.tr/>).

3.7.2.2. Sloganların ve Afişlerin Algılanması

AK Parti'nin 1 Kasım seçimi öncesinde “yaptıklarımız, yapacaklarımızın teminatıdır” sloganı ile yola koyulduğu ve 1 Kasım sonrası yeni anayasa ile birlikte yapacakları reformlarla demokrasinin ilerlemesi, yönetim kalitesinin daha da iyileşmesine; bunun bir yandan ekonomik gelişmeyi hızlandıracağına, insani kalkınmaya hız vereceğine, diğer yandan uluslararası alanda Türkiye'yi daha saygın ve cazip bir ülke haline getireceğini vurgulamışlardır. Temel hak ve hürriyetler alanında geçmişte sağladıkları kazanımların kararlılıkla korunacağı belirtildikten sonra, geçmişte olduğu gibi ikinci atılım döneminde de topluma kimlik ve yaşam tarzı dayatılmasının karşısında olacakları, tüm vatandaşların birinci sınıf olarak muamele gördüğü ve özgür fertler olarak yaşadığı bir ortamın tesis edilmeye devam edileceği öne sürülmüştür. Bu kapsamda Alevilerden (cem evlerine hukuki statü kazandırılması) Romanlara (eğitim, istihdam, iskân sorunlarının çözülmesi) ve azınlıklara kadar (ayrımcılığın önlenmesi) uzanan vaatlere yer verilmektedir (Tosun ve Tosun, 2015: 5).

7 Haziran seçimi sonrasında AK Parti aday tanıtım toplantısında, “İlk günkü aşkla” ve “Haydi Bismillah” sloganlarının öne çıktığı ifade edilmiştir. AK Parti'nin sloganlarında, partinin “öze dönüş” politikasının etkisi olduğu görülmekte, CHP ve MHP'nin sloganlarında ise “Türkiye” vurgusunun yapıldığı belirtilmektedir. HDP'nin ise “barış” ve “insanlık” kavramlarını ön plana çıkarmaya çalıştığı ifade edilmiştir (<http://www.haberturk.com/>). Kasım seçimlerinde ekonomik vaatler her zamanki gibi ön plana çıkarılmış, ayrıca her il için farklı ekonomik programların hazırlanması ve illerde yapılacak projelerin anlatılması mitinglerin konusunu oluşturmuştur. Tayyip Erdoğan'ın Rize'de, Ahmet Davutoğlu'nun Konya'da yani memleketlerinde halkla buluşmaları her seçimde birer “hemşeri” stratejisi olarak kullanılmış ve alınan oy yüzdeleri de bu stratejinin işe yararlılığını kanıtlamıştır. Haydi Bismillah sloganı ayrıca seçim müziklerinden olup “Tek Sevdamız Türkiye” de seçim şarkıları arasında yer almıştır.

“İstikrara Oy Verin” kapsamında taşeron işçiler, emeklilere yönelik seçim vaatleri, her ilde yapılacak en az 2-3 büyük proje seçim meydanlarında anlatılacak. AK

Parti'nin bu seçimde en büyük kozunun, 7 Haziran seçimlerinde 3 dönem kuralına takıldıkları için aday gösterilmeyen isimler olduğu vurgulanmıştır. Bülent Arınç, Faruk Çelik, Mehdi Eker, Ali Babacan, Taner Yıldız gibi isimlerin 1 Kasım seçimlerinde başta büyükşehirler ve önemli illerde ön plana çıkarılacağı ifade edilmiştir. Başbakan Davutoğlu, zaman darlığı nedeniyle 81 ilde miting düzenleyemeyeceğini belirtmiştir. Davutoğlu öncelikle 30 büyükşehre gitmeyi planlamış, AK Parti'nin oy kaybettiği başta Diyarbakır, Şanlıurfa gibi Doğu ve Güneydoğu illerinde de miting yapmayı amaçlamıştır. Meydanlarda vatandaşa neden tekrar seçime gidildiği de anlatılarak halkın güveninin kazanılması hedeflenmektedir (<http://www.sabah.com.tr/>).

3.7.3.3. İcraatlar

1 Kasım seçimleri AK Parti'nin 23.681.926 seçmen sayısı ile %49,5 oy oranı, CHP'nin 12.111.812 seçmen sayısı ile %25,3 oy oranı, MHP'nin 5.694.136 seçmen sayısı ile %11,9 oy oranı, HDP'nin ise 5.148.085 seçmen sayısı ile %10,8 oy oranı almasıyla tamamlanmıştır (TÜİK, 2015).

Tablo 4. 26. Dönem Yurt İçi ve Yurt Dışı Sandıkların Toplamı

Partiler	Toplam Oy Sayısı
Adalet ve Kalkınma Partisi	23.681.926
Cumhuriyet Halk Partisi	12.111.812
Milliyetçi Hareket Partisi	5.694.136
Halkların Demokratik Partisi	5.148.085

Kaynak: TÜİK, 2015.

AK Parti'nin 1 Kasım seçimlerinde 7 Haziran'a göre önemli bir oy artışı sağladığı gözlemlenmiştir. 45 ilde ülke oy ortalaması üzerinde bir değere ulaşan AK Parti'nin en yüksek oy oranını Rize (%75,3), Konya (%73,9), Bayburt (%72,9), Kahramanmaraş (%71,3) ve Aksaray'da (%71,2) elde ettiği belirlenmiştir. AK Parti'nin en düşük oy aldığı 5 il ise Şırnak (%12,3), Tunceli (%12,8), Hakkâri (%13,7), Diyarbakır (%22,3) ve Ağrı (%27,3) olarak belirtilmiştir. AK Parti'nin oy artışı, oy grupları ve iller örneğinde incelendiğinde, oylarını en fazla 20 puan arttırmıştır. 7 Haziran'la karşılaştırıldığında AK Parti'nin tüm illerde %2 ile %20 arasında oylarını arttırdığı ifade edilmiştir. Oylarını Türkiye oy artışı ortalamasının (%8,5) üzerinde

arttırmayı başardığı 49 ilin bulunması 7 Haziran'a oranla önemli bir başarı sağladığının kanıtıdır (Tosun ve Tosun, 2015: 14).

Tablo 5. Kasım Seçimlerinde Partilerin Bölgesel Oy Dağılımı (%)

BÖLGE	AK Parti	CHP	MHP	BDP
Marmara	45,66	35,30	11,89	4,27
Ege	45,53	31,94	15,51	4,18
Akdeniz	47,02	24,68	19,49	6,19
Doğu Anadolu	42,14	9,86	6,65	39,16
Güneydoğu	43,40	5,75	4,34	44,55
Karadeniz	61,18	20,66	13,54	1,28
İç Anadolu	61,67	16,04	16,56	2,05
Türkiye	49,38	25,41	11,94	10,69

Kaynak: Tosun ve Tosun, (2015:15).

Bu sonuçlara göre AK Parti oylarında yaşanan belirgin artışa karşılık MHP ve HDP oylarındaki azalışın parti sisteminde oy oynaklığının yüksek düzeyde olmasına bağlanmaktadır.

AK Parti'nin 1 Kasım seçimleri için tecrübeli isimleri sahaya sürerek tecrübeli isimler aday olduğu illerde çok önemli başarılar elde etmesi sağlanmıştır. İstanbul'da %48.8 ile birinci parti olan AK Parti, İzmir'de ise %31.5 ile CHP'nin %46 ile ardından ikinci sırada yer almıştır. AK Parti'nin Ankara'daki oy oranı ise %48.9 oranındadır. Halk nezdinde AK Parti'nin Türkiye'de ulaşım, sağlık ve sosyal hizmetlerde sağlamış olduğu başarı unutulmamıştır. Bu alanlarda hizmet vermiş AK Partili bakanlar sadece aday olduğu illerde değil o ilin bulunduğu bölgede faaliyet göstermesi AK Parti'nin başarısının arkasındaki etkenlerdendir. Ege bölgesinde Eski Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım'ın aday gösterilmesi bölgede heyecan yaratmıştır. Eski AB Bakanını Mevlüt Çavuşoğlu'nun Antalya'dan Eski Ulaştırma Bakanı Lütfi Elvan'ın Mersin'den aday gösterilmesi CHP'nin güçlü olduğu Akdeniz bölgesinde AK Partiyi zirveye çıkarmıştır. HDP'nin güçlü olduğu Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesinde eski Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik, Şanlıurfa'da AK Parti'nin milletvekili sayısının 7'den 9'a çıkmasını sağlamıştır. Eski Sağlık Bakanı Recep Akdağ, MHP'nin güçlü olduğu Erzurum'da oy çoğunluğu elde etmiştir. AK Parti'nin 1 Kasım seçimlerinde 7 Haziran'da aday olan yaklaşık 250 ismi tekrar aday göstermemesinin 1 Kasım başarısının altında yatan ana sebep olduğu iddia edilebilir (Çınar, 2015: 2).

Bu faaliyetler sonrasında sempatzan seçmen grubuna ait özelliklerin de AK Parti oylarının artmasında etkisi bulunmaktadır. Seçmenlerin önemli bir kısmı parti aidiyetini hissetmekte iken, bir kısmı böyle bir duygusal bağlılık hissetmemektedir. Bununla birlikte, tüm seçmen kümelerinde sempatzan seçmen oranının yüksek olması da siyasal örgütler için bir fırsat olarak görülmektedir. Sempatzan seçmen her ne kadar mutlak bir sadakatten bahsedilemese de partiye duygusal yakınlık duyan seçmendir. Bu seçmenlerin, özellikle aradıkları fayda kendilerine sunularak sadık seçmenler haline getirilmeleri gerekmektedir (Boyras ve Erdem, 2015: 79).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

AK Parti'nin kurucuları ve birçok üyesi eski Fazilet Partisi kadrosundan olan ve bu partinin kapatılması sonucu partinin devamı niteliğindeki Saadet Partisi'ne katılmayan kişilerdir. 1998 yılında Refah Partisi'nin Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılması sonucu partinin eski liderlik sistemini benimsemiş gelenekçiler ile farklılık arayışında olan yenilikçiler arasında rekabet ortaya çıkmıştır. Abdullah Gül önderliğindeki yenilikçiler, Recep Tayyip Erdoğan'ın hapisten çıkması ile yeni parti kurulması çabasına girmişler ve AK Parti'nin temelleri atılmıştır. AK Parti, 2002 yılından bu yana iktidarda kalarak Türkiye'nin siyasi yol haritasını çizen önemli bir kitleyi oluşturmuştur.

2002 yılında yapılan genel seçimler; siyasi ve ekonomik anlamda istikrarsızlıkların olduğu dönemde vatandaşların yüksek işsizlik oranı, enflasyon, karşıt siyaset unsurlarından kurtulması açısından bir umut ışığı olmuş ve AK Parti'nin tek başına iktidar olmasını sağlayan kitleleri bir araya getirmiştir. Diğer bir deyişle 2002 yılı seçim sonuçları; seçimin büyük bir güvensizlik ortamında geçtiğini ancak halkın eski koalisyonu geri çevirerek yeni arayışlar içerisinde olduğunu göstermiştir. 2002 seçimlerinden sonra ise Türkiye'de yönetime istikrarın geldiği söylenebilir. Özellikle ekonomik alanda önemli yeniliklerin geldiği görülen dönemde Türk parasından sıfırların atılması ve IMF'ye olan borcun kapatılması ile dışa bağımlılığın azaltılması mümkün olmuştur. Ayrıca ilköğretim ve liselerde ücretsiz kitap dağıtımı, öğretmen atamaları ile istihdam sağlanmıştır. Bunların dışında %10 barajlı d'Hondt seçim sistemi de seçim sonuçlarını etkileyen önemli bir faktördür.

2007 genel seçimlerinin sonuçlarına bakıldığında 2002 seçimlerine göre AK Parti oylarının artmasının nedeni olarak ekonomik alanında yapılan yeniliklerin önceki iktidarlara göre daha önemli başarılar yakalayarak milletin güveninin kazanıldığı söylenebilir. Ayrıca AK Parti'nin seçim reklamları ve söylemlerinin halkın gönlünü almak açısından önemli bir yer tuttuğu da ilave edilmelidir. Türk halkının özelliklerinin ön plana çıkaran şarkılar, klipler ve sloganlar seçim meydanlarında Recep Tayyip Erdoğan'ın hitabet sanatı ile birleştiğinde katılım ve oy oranlarına önemli şekilde yansımıştır.

2007 genel seçimlerinde AK Parti'nin insan hakları alanında atılımlar yapmak istemiştir. Hukuk devleti ve adalet sisteminin insan hakları hukuku temelinde düzeltileceği ifade edilerek 2002 Seçim Beyannamesi'nde yer alan yeni anayasa bu seçimde de ön plana çıkarılmış ve yeni bir anayasanın gerekliliği vurgulanmıştır. 2007 seçim sonuçlarında AK Parti yaklaşık %47'lik oyla tekrar iktidara gelerek kendisine en yakın olan CHP ve MHP'yi geride bırakmıştır. 2002 yılında gerçekleştirilen seçimlere göre 2007 yılında geçersiz oy oranının azaldığı ve oy kullanma oranının (katılım oranı) arttığı görülmektedir. Bağımsız adayların sayısındaki artışın da bu duruma etkisinin olabileceği düşünülmektedir. 2002 seçiminde mecliste yalnızca AK Parti ve CHP bulunurken 2007 seçimleri sonrasında bu sayının arttığı görülmektedir. Ayrıca seçim sonrasında Meclise giren kadın üyelerin sayısının da arttığı tespit edilmiştir. 2007 seçimlerinden avantajlı çıkan 2 partinin ise AK Parti ve MHP olduğu ifade edilebilir.

2011 seçimlerinde AK Parti'nin 2007 seçimlerindeki yükselişini koruduğu görülmektedir. AK Parti neredeyse %50 oranında oy toplayarak CHP ve MHP'yi geride bırakmıştır. %6.58 oy oranıyla Bağımsızlar bu partileri izlemiştir. 2011 seçimlerine katılım oranı 2007 yılında olduğu gibi yine yüksek oranda gerçekleşmiştir. AK Parti, 2007 seçimlerine göre oy oranını yükseltmesine karşın TBMM'ye daha az sayıda milletvekili gönderebilmiştir. Türkiye'de çok partili dönemde arka arkaya üç defa oylarını sürekli artırarak iktidar olan tek siyasi parti AK Parti olmuştur. İstikrarlı bir yönetim için düzenlemelerin ön planda olduğu görülmektedir. 2010 yılında CHP'nin genel başkanının değişmesi ile başlayan bir yenilenme süreci umut oluşturmuş olsa da CHP'nin seçimlere ilişkin yüksek beklentisinin %26'lık bir oy sınırında kaldığı gözlemlenmiştir. MHP ise 2007 yılındaki seçim sonuçlarına göre gerileme göstermiş ve %13 oy ile üçüncü parti olmuştur.

7 Haziran 2015 seçimleri AK Parti'nin 2002, 2007 ve 2011 yıllarındaki gidişatının sekteye uğradığı bir seçim dönemidir. %40 oy oranında kalan AK Parti'nin tek başına iktidar olamadığı ve büyük oranda oy kaybı yaşadığı görülmektedir. CHP ve MHP'nin oy oranlarında büyük bir değişim olmamasına karşın HDP %13'lük oy oranıyla bu seçimden en avantajlı şekilde çıkan parti olmuştur. Koalisyon seslerinin yükseldiği bu dönemde MHP'nin olumsuz tutumu ve CHP'nin aktif bir yaklaşım

sergilememesi nedeniyle hükümet kurulamamış ve yeniden seçim yapma kararı alınmıştır. Özetle bu seçim sonuçları AK Parti için bir başarısızlık olarak sayılabilir.

AK Parti'nin, yaptığı önemli atılımlara rağmen 7 Haziran seçimlerinde oy kaybetmesinin altında pek çok nedenin yattığı düşünülebilir. Öncelikle oy yüzdelerinden anlaşıldığı üzere Kürt kökenli seçmenlerden alınan oyun önemli düzeyde azaldığı ve HDP'nin bu sayede %10 barajı üzerinde kaldığı belirtilebilir. Ayrıca oyların bir kısmının MHP'ya kaydığı ifade edilmiştir. Çünkü CHP'nin oyları neredeyse her seçimde %25 düzeyinde sabit kalmaktadır. Kürt sorunu var – yok söylemlerinin Kürt halkı arasında ikilik yaratması ve AK Parti'ye oy vermiş Kürtlerin, çözüm sürecinde yeterli açıklama yapılmaması sonucu oylarını barış söylemleri ileri süren HDP'ye yönelmesi bu durumu açıklayabilir. 2014 yılında gerçekleşen ve 6-7 Ekim olayları olarak bilinen Kobani eylemleri, IŞİD'in Kobani'yi kuşatması ve hükümetin bu kuşatmaya karşı HDP'nin halkı sokaklara çağırması ile başlamıştır. Kobani'ye askeri yardım amacıyla Türkiye üzerinden bir hat açılmasını isteyen bölge halkı ve HDP'nin çağrılarına olumlu bakılması ancak yanıt verilmemesi sonucu hükümetin eleştirisi alması ve oyların düşmüş olması mümkün olmaktadır. Bunların yanı sıra sosyal medyada AK Parti karşıtı söylemlerin daha da artması ve buna yönelik özellikle Kürt seçmenlerin açtığı facebook ve twitter sayfalarının daha fazla ilgi görmesi oy kaybının bir başka nedeni olarak ifade edilebilir.

AK Parti'nin oy kaybetmesinde ikinci önemli olayın Başkanlık Sistemi düşüncesi olduğu söylenebilir. AK Parti'nin kendi içerisinde bile tartışma yaratan bu duruma neden gereksinim duyulduğu hakkında bir açıklama yapılmaması akıllarda soru işareti bırakmıştır. Yürütme ve yargının tamamen kontrol altına alınmasının başta muhalefet olmak üzere diğer kesimlerde de endişeler yaratma düşüncesinin bulunması ve buna rağmen Başkanlık Sistemi konusunda diretilmesi, AK Parti teşkilatı içinde de endişeyle karşılanmıştır.

Başkanlık Sisteminden sonra AK Parti'nin mitinglerde halk karşısına çıktığında çoğu zaman yapılacak vaatlerden söz edilmesi yerine muhalefetle söz yarışına girmesi ve muhalefetin faaliyetlerinin kötülenmeye ya da ötekileştirilmeye (bertaraf söylemi) çalışılması oy kaybındaki önemli bir unsurdur. Kutuplaşmanın iyice belirginleşmesi ve uzlaşımçı tavrıdan uzak söylemlerin artışı ile seçmenlerin endişe duyduğu

savunulabilir. Hükümetin icraatlarından bahsetmek yerine muhalefetle laf yarışına girmek ve üstünlüğünü kanıtlama çabası halkın bu tür polemiklerden usanmasına neden olmuştur. Ayrıca Recep Tayyip Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı olduktan sonra seçimlerde objektif bir tavır takınması beklenirken Cumhurbaşkanlığı öncesinde olduğu gibi aktif olarak meydanlara inmesi ve seçim propagandasına katılması Ahmet Davutoğlu'na olan güvenin de olmadığını bir göstergesi olarak anlaşılmasına yol açmış olabilir.

Oy kaybındaki bir diğer önemli unsurun Cumhurbaşkanlık sarayının gündeme gelmesi ve zamansız-kaçak yapıldığı söylemleri olduğu öne sürülebilir. Saray inşaatının hukuka aykırı olduğu iddialarını medyaya yansımaları ve halkın ekonomik düzeyinin kötü olduğu dönemde bu denli lüks bir yaşama eğiliminin de oy kaybına etkisi olduğu ifade edilebilir. İktidarda olmanın getirdiği rehavetle Bakanların trilyonluk lüks arabalara binmesi, cumhurbaşkanlık için seçimlere yüksek miktarda örtülü ödenek ayrılması, bazı bakanlar hakkında yolsuzluk iddiaları gibi etmenler de seçmenlerde olumsuz bir algı bırakmış olabilir. Emekli kesimin maaşlarına yapılan zamların başta milletvekilleri olmak üzere diğer kesimler oranla çok düşük olması ve emekli kesimin isteklerinin göz ardı edilmesi oy kaybına sebebiyet verebilecek diğer bir unsurdur. Kısacası ekonomik vaatler yetersiz kalmış ve çalışanların beklentilerine yönelik icraatlara gereken önem verilmemiştir.

7 Haziran ve 1 Kasım 2015 seçimleri Türk siyasetinin dönüm noktası olan bir süreç olarak tarihte yerini almıştır. Başbakan Ahmet Davutoğlu önderliğinde seçimlere katılan AK Parti'nin her iki seçimde farklı oy oranlarına sahip olmasının beklenmedik bir durum olduğu gerçektir. Seçimlerde AK Parti, MHP ve BDP'nin oylarının değişken bir çizgi seyrettiği görülürken, CHP'nin %25 sınırında takıldığı tespit edilmiştir. 7 Haziran seçimlerinde %40 oyda kalan AK Parti hükümeti tek başına iktidar olma şansına erişemeyerek CHP, MHP ve BDP ile koalisyon yapmak zorunda kalmış ancak bu partilerin zıt ideolojilerinin koalisyon sürecine yansımaları sonucunda partiler işbirliğine yanaşmayarak erken seçim durumu söz konusu olmuştur. Bu süreçte özellikle MHP'nin BDP ve CHP ile koalisyon kurma durumuna olumsuz yaklaşımı etkili olmuş ve farklı zamanlarda yapılan ve liderler tarafından gerçekleştirilen görüşmeler sonrasında sonuç alınamamıştır.

1 Kasım 2015 tarihinde yapılan seçim sonuçları AK Parti'nin yeniden diriliş mahiyetindedir. %49 oy oranı alan AK Parti'nin 7 Haziran seçimlerine göre oylarını %9 artırdığı, yaklaşık 5 milyon oy artışının olduğu görülmektedir. CHP'nin oy oranlarının ise yine %25 oranlarında seyrettiği, MHP'nin oylarında %5 oranında azalma olduğu, HDP'nin de %10 baraj sınırına gerilediği belirlenmiştir. Yapılan bu seçimde AK Parti'nin önceki seçimde dağıttığı oyları geri topladığı yorumu yapılabilir. Parti içerisinde mevcut bazı krizlerin olduğu göz önünde bulundurulduğunda, AK Parti'nin seçim beyannamelerinden ve reklamlarından ödün vermeyerek yine halkın yanında olduğunu göstermesi, ülkenin herhangi bir koalisyon oluşturulamaması sonucu yönetsel bir boşlukta kalması, CHP, MHP ve HDP'nin oylarını artırıcı faaliyetlerinde yeterince etkili olamamaları gibi faktörler bu sonuca etki etmiştir. Ayrıca AK Parti'nin bölgeler için önemli olan tecrübeli kişileri sahaya sürerek vatandaşla buluşmalarını sağlaması yani bir bakıma ağır toplarını sürmesi de seçimin kazanılmasında rol oynamıştır. Bunların dışında hükümet kurulamaması sonucunda 3 aylık bir hazırlık süreci olan partiler arasında AK Parti'nin bu süreçte oylarını geri kazanabilmesi de istikrar ve deneyim göstergesi olarak ifade edilebilir.

Sonuç olarak; 2002 yılından itibaren AK Parti'nin istikrarlı yükselişinin Türkiye siyasetinde önemli bir yer olduğu, bu süreçte parti içinde fikir ayrılıklarının ortaya çıkmış olmasının bu yükselişe engel olmadığı savunulabilir. %40 ve üzeri oy oranlarıyla seçmen çoğunluğunu elinde bulunduran AK Parti'nin reklam kampanyaları, sloganlar, afişler gibi seçim kampanyası unsurlarını etkili şekilde kullanması, seçim dönemlerinde halkın içine karışarak sorunların birincil kaynaktan dinlemesi, halkın içinden gelen ve önemli tecrübelerine sahip üyeleri doğru şekilde değerlendirmesi bu başarı dizisinde önemli rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

AHMAD, Feroz (1999), **İttihatçılıktan Kemalizm'e**, Kaynak Yayınları, İstanbul.

AK Parti (2015), **Genel İcraatlar Kitabı**, Ankara.

AK Parti 1 Kasım Seçim Beyannamesi (2015), TBMM e-Yayınları, Ankara.

AK Parti 58. Hükümet Programı (2002), Ankara, <https://www.akparti.org.tr/upload/documents/58inci-hukümet-programi.pdf>(24.11.2016).

AK Parti 7 Haziran Seçim Beyannamesi (2015), TBMM e-Yayınları, Ankara.

AK Parti Manifesto (2012), **AK Parti Siyasi Vizyonu 2023: Siyaset, Toplum ve Dünya**, Ankara.

AK Parti Seçim Beyannamesi (2002), TBMM e-Yayınları, Ankara.

AK Parti Seçim Beyannamesi (2007), TBMM e-Yayınları, Ankara.

AK Parti Seçim Beyannamesi (2011), TBMM e-Yayınları, Ankara.

AKDOĞAN, Yalçın (2005), **AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi**, TBMM e-Yayınları, Ankara.

AKTAN, C. Can (1999), “21. Yüzyıl ve Anayasal Demokrasi”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Eylül-Ekim, Sayı 29, s.600-606. <http://www.canaktan.org/politika/demokrasi/makaleler/anayasal-demokrasi.htm>

AKTAN, Can, DİLEYİCİ, Dilek (2001), “Kamu Ekonomisinde Karar Alma ve Oylama Yöntemleri”, **Kamu Tercih ve Anayasal İktisat Dergisi**, Sayı 1, No: 1.

ALKAN, Türker ve D. Ergil (1980), **Siyaset Psikolojisi**, Turhan Kitabevi, Ankara.

ALMAZ, Dilan (2016), Pelikan Dosyası, <http://bas-haber.com/tr/news/14362/pelikan-darbesi-turkiyeyi-nasil-etkileyecek>(20.10.2016).

- ALTUN, Aslı (2006), **Türkiye’de Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Örgütlenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Araslı, Oya (1989), **Seçim Sistemi Kavramı ve Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri (1876-1987)**, Ankara.
- ARI, Erkan, V. Yılmaz ve E. Başkan; (2015), “Seçmen Oy Verme Davranışlarının Betimlenmesi İçin Bir Yapısal Eşitlik Model Önerisi: Yalova İli Mahalli İdareler Seçimi Örneği”, **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 3, 1-17.
- ARMAOĞLU, Fahir (1953) **Seçim Sistemleri**, Güney Matbaası ve Gazetecilik, Ankara.
- ATEŞ, Ferhat (2013), **Seçim Sistemleri Bağlamında Türkiye’de İki Binli Yıllarda Genel Seçimler Üzerine Bir Değerlendirme**, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ATMIŞ, E. ve H.B. Günşen (2011), 2011 Genel Seçimlerinde Siyasi Partiler ve Ormancılık İlişkileri, **Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, 2011, Cilt: 11 Sayı: 2, s.191–204.
- AYDIN, Şakir; (2014), “Unutulmayan sloganlar, afişler, vaatler”, <http://www.aksam.com.tr/pazar/unutulmayan-sloganlar-afisler-vaatler/haber-295988>, (25.05.2016).
- BAKIRTAŞ, İbrahim (2005), **Ekonomik Açından Politik Aktörler**, Birinci Baskı Ekin Kitapevi, Bursa.
- BARRY, Norman P. (2004), **Modern Siyaset Teorisi**, (Çev. M. Erdoğan ve Y. Şahin), Liberte Yayınları, Ankara.
- BAYHAN, Vehbi (2014), Yeni Toplumsal Hareketler ve Gezi Parkı Direnişi, **Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, s.23-57.
- BAYKAL, Deniz (1970), **Siyasal Katılma**, Ankara, Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları No:302

- BAYRAKTUTAN, G., M. Binark, T. Çomu, B. Doğu, G. İslamoğlu, A.T. Aydemir; (2012), Sosyal Medyada 2011 Genel Seçimleri: Nicel –Nitel Arayüzey İncelemesi, **Selçuk İletişim**, Cilt: 7 Sayı: 3, s.5-29.
- BERGER, Peter (1993), Çev: C. Aykan, “Günümüz Dünyasında Demokrasi”, Siyasal Kitapevi, Ankara.
- BERKES, Niyazi (1946), **Siyasi Partiler**, Yurt ve Dünya Yayınları, İstanbul.
- BİNGÖL, Yılmaz ve Şener Akgün; (2005), “Demokratlıktan Muhafazakâr Demokratlığa: Demokrat Parti İle Adalet ve Kalkınma Partisinin Karşılaştırmalı Bir Analizi”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:9, Sayı: 1, Ocak, s.1-33.
- BOYRAZ, Elif ve O. Erdem; (2015), “Siyaset Pazarında Bölümlendirme Üzerine Keşifsel Bir Araştırma”, **Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt: 22, Sayı: 1, 61-81.
- BOZKURT, Birgül (2007), **Cumhuriyet Halk Partisi’nin Eğitim Politikaları (1923-1950)**, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- CANDIKMEN, Mehmet; (2011), **Genel Seçimleri’nde AK Parti ve CHP’ye Ait Miting Haberlerinin Yazılı Basında Sunumu**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- CARCASSONE, G. (1996), **Fransa’da İki Turlu Sisteminin Eleştirel Bir Değerlendirmesi, Başkanlık, Parlamento ve Belediye Seçimleri, Türkiye’de ve Avrupa’da Seçim Sistemleri**, Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul.
- CEBESOY, Ali Fuat (2002), **Siyasi Hatıralar- Lozan’dan Cumhuriyete**, 2. Cilt, Temel Yayınları, İstanbul.
- COŞAR, Simten ve Aylin Özman; (2004), Centre-right politics in Turkey after the November 2002 general election: neo-liberalism with a Muslim face, **Contemporary Politics**, Vol.10, No: 1, pp.57-74.

- COTTERET, Jean Marie ve C. Emeri (1975), Seçim Sistemleri, Çev: Tanju Gökçöl, Gelişim Yayınları, İstanbul.
- ÇAĞLAR, Nedret ve Yasemin Gelir; (2014), Yerel Seçimlerde Aday İmajı: 30 Mart 2014 Yerel Seçimleri Öncesinde Isparta Seçmeni Üzerine Bir Araştırma, AKU Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, s.27-50.
- ÇAHA, Ömer (2008), **Türkiye’de Seçmen Davranışı ve Siyasi Partiler**, Orion Kitabevi, Ankara
- ÇAHA, Ömer, TOPRAK, Metin ve DALMIŞ, İbrahim (1996), “Siyasal Parti Üyelerinde Siyasal Katılım Düzeyi: Kırıkkale Örneği”, **Yeni Türkiye**, Sayı:9, Yıl:2, Mayıs-Haziran.
- ÇAKIR, Özlem; (2008), Türkiye’de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı 31, s.25-47.
- ÇAM, Esat (1995, **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul, Der Yayınları.
- ÇAVDAR, Tefik (2004), **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi: 1950’den Günümüze**, 3. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara.
- ÇETİN, Selvet (2013), **10 Yıllık Reform Döneminde İnsan Hakları: Gelişmeler ve Beklentiler**, Stratejik Düşünce Enstitüsü, Ankara.
- ÇEVİK, Gülşah (2016), **Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Temsilde Adalet Yönetimde İstikrar İlkesi Çerçevesinde Demokrasi ve Ekonomi İlişkisinin İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edabali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇINAR, Yusuf; “Türkiye’de 1 Kasım Seçim Sonuçları: Başarı ve Başarısızlık”, 1-5; <http://www.usbed.org/ortadogu/news-turkiye-de-1-kasim-secim-sonuclari-basari-vebasarisizlik.html>(27.05.2016).
- ÇUBUK, Mehmet (1993), “Planlamaya Katılım”, **Türkiye’de 14. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu**, M.Ü. Yayını, İstanbul
- ÇUKURÇAYIR, M. Akif (2000), **Siyasal Katılma ve Demokrasi**, Yargı Yayınevi, Ankara.

- DAMLAPINAR, Z. ve Ş. Balcı; (2005), “Seçmenin Zihnindeki Aday İmajını Belirleyen Etkenler: 28 Mart 2004 Yerel Seçimleri Alan Araştırması”, **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi**, Sayı: 4, 58-79.
- DAMLAPINAR, Zülfikar ve Ş. Balcı; (2005), “Seçmenin Zihnindeki Aday İmajını Belirleyen Etkenler: 28 Mart 2004 Yerel Seçimleri Alan Araştırması”, **Selçuk İletişim**, Cilt: 4 Sayı: 1, 58-79.
- DAVER, Bülent (1983), **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- DOĞANAY, Can Taylan; (2014), “Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Muktedir İktidarı ve Sistem Meşrulaştırması”, **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 27, s.65-72.
- DOĞANAY, Ülkü; (2014), “AK Parti’nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakârlık: Muhafazakâr Demokrasiye Eleştirel Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 62, Sayı: 1, s.65-88.
- DUMAN, Doğan ve İpekşen, Serçin Şun; (2013), Türkiye’de Genel Seçim Kampanyaları (1950-2002), **Türk Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 7, s.117-135.
- DUVERGER, Maurice (1995), **Siyasal Rejimler** (Çev. T. Tunçdoğan), İletişim Yayınları
- DUVERGER, Maurice (2002), **Siyaset Sosyolojisi** (Çev. Ş. Tekeli), İstanbul, Varlık Yay.
- DUVERGER, Maurice (2004), **Siyaset Sosyolojisi** (Çev. Ş. Tekeli), Varlık Yayınları, İstanbul.
- ERDAĞ, Ramazan; (2014), Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar Ali BALCI (Kitap İncelemesi), **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı 40, s.173-178.
- ERDER, Nejat (1996), **Türkiye’de Siyasi Parti Seçmenlerinin Nitelikleri, Kimlikleri ve Eğilimleri**, Ankara, TÜSES - Veri Araştırma A.Ş.
- ERLER, Özgün; (2007), Yeni Muhafazakârlık, AK PARTİ ve Muhafazakâr Demokrat Kimliği”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 10, s.126-132.

- GAYTANCIOĞLU, Kaan; (2010), Son Dönem Türkiye-Azerbaycan İlişkileri Çerçevesinde Yaşanan Bayrak Krizi'nin Değerlendirilmesi, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, s.43-50.
- GÜLER, E. Zeynep; (2008), Muhafazakâr ve Gerçekçi: Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu, **MEMLEKET Siyaset Yönetim**, Cilt: 3, Sayı: 6, s.1-21.
- GÜLTEKİN, İslam (2006), **Temsilde Adalet İlkesi Bakımından Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri**, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜVENİR, Murat (1982), Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 37, Sayı: 1, s.215-250.
- HEYWOOD, Andrew (2007), **Siyaset** (Çev. B.B. Özipek vd.), Ankara: Adres Yayınları.
- HOCANOĞLU, Durmuş (1997), "Türkiye ve Demokrasi", **Yeni Türkiye Dergisi**, S.17, Eylül-Ekim.<http://www.haberturk.com/>
- KABASAKAL, Mehmet (1991), Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908- 1960), Tekin Yayınları, İstanbul.
- KAHRAMAN, A. Burak (2002), "Siyasal Katılıma Etki Eden Sosyolojik Faktörler", **Yüksek Lisans Tezi** (Yayınlanmamış), Süleyman Demirel Üniversitesi Isparta.
- KAHRAMAN, Suna Güzin (2004), "Radikal Demokrasi ve Vatandaşlık", **Yüksek Lisans Tezi** (Yayınlanmamış), Ankara.
- KALAYCIOĞLU, Ersin (1979), "Siyasal Katılımanın Koşullarına Genel Bir Bakış", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Sayı:37.
- KALAYCIOĞLU, Ersin (1983), **Karşılaştırmalı Siyasal Katılma**, İ.Ü. Yayını, No:3160, İstanbul.
- KALAYCIOĞLU, Ersin (1984), **Çağdaş Siyasal Bilim**, Beta Yayınları, İstanbul.
- KALAYCIOĞLU, Ersin (1991), "İlkokul Çocuklarının Parti Tutmasını Belirleyen Etkenler", **Toplum ve Ekonomi**, Sayı:1, Mart.

- KAPANİ, Munci (1981), **Kamu Hürriyetleri**, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fak. Yay. No:453.
- KAPANİ, Munci (1988), **Politika Bilimine Giriş**, 4. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara
- KAPLUHAN, Erol (2012), Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri, **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı: 26, 172-194.
- KARAMUSTAFAOĞLU, Tunçer (1970), **Seçme Haklarının Demokratik Neticeleri**, Sevinç Matbaası, Ankara.
- KARPAT, H. Kemal (1967), **Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, İstanbul Matbaası, İstanbul.
- KARPAT, H. Kemal (1996), **Türk Demokrasi Tarihi**, Afa Yayınları, İstanbul.
- KELEŞ, Ruşen (1990), **Kentleşme Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi.
- KELEŞ, Ruşen (1993), **Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar (1975-1992)**, Ula-Emme (Yerel Yönetim Dünyası) Yayını, İstanbul
- KILIÇ, E. Aydın; (2013), “Seçmen Tercihinde İmaj Faktörü: Siyasal Parti ve Aday İmajı Karşılaştırmasına Yönelik Bir Alan Araştırması” **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, Sayı: 36, 46-73.
- KILIÇ, Selim (2008), “Sürdürülebilir Kentsel Gelişme”, **Niğde Gelişim Dergisi**, S.17, Tekten Basın Yayın Basın Yayın Ltd. Şti. Ocak
- KIŞLALI, Ahmet Taner (1991), **Siyasal Sistemler**, İmge Kitabevi, Ankara
- KIŞLALI, Ahmet Taner (1992), **Siyaset Bilimi**, Ankara, İmge Kitabevi.
- KIŞLALI, Ahmet Taner (1995), **Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, İmge Kitabevi, 3. Basım, Ankara.
- KIŞLALI, Ahmet Taner (1998), **Siyasal Sistemler**, İmge Kitabevi, Ankara.
- KIZILKAYA, A., Ö.F. Karakullukçu ve C. Kömürcü; (2013), “Son 10 Yıllık Dönemde Gençlik Politikaları Bağlamında Yaşanan Demokratik Evrim Süreci”, **Gençlik Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, s.224-235.

- KORKMAZ, Selman Burak (2014), **Türkiye’de Tek Parti İktidarı (1931-1946) ve Basın: Yücel Dergisi (1935-1956) Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KÖKER, Levent (1995), **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KÖMÜRCÜ, Derya; (2014), “30 Mart Seçimleri: Bir Dönemin Sonu mu?”, **İktisat Dergisi**, Sayı: 525, 26-34.
- KURTULDU, H. Sabri (2006), “Politik Parti ve Politik Lider Reklamları”, **Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi**, Cilt: 8 Sayı: 1, s.292-306.
- LİPSET, S. Martin (1986), **Siyasal İnsan** (Çev. M. Tunçay), Ankara, Teori Yayınları
- MAHMUTOĞLU, Tansu Barış (2016), Atatürksüz İlk Seçimler-1939 Genel Seçimlerinde CHP’nin Çalışma ve Propagandalar, 38-64.
- MANAZ, Abdullah (2008), **Siyasal İslamcılık(2) Türkiye’de Siyasal İslamcılık**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- MUSİL, P. Ayan (2015), “Milliyetçi Hareket Partisi: İdeoloji, Örgüt ve Güncel Söylemler”, Türkiye’de Siyasi Partiler ve Seçim Kampanyaları: Araftaki Seçim, 7 Haziran 2015, Editör: Edip Asaf Bekaroğlu, Vadi Yayınları.
- NARLI, Nülifer (2002), “İlksel Bağlar, Hemşehrilik, Gettolaşma”, <http://bianet.org/bianet/toplum/8376-ilksel-baglar-hemsehrilik-gettolasma>, 24.05.2002.
- OKTAY, Cemil (2005), **Siyaset Bilimi İncelemeleri**, İstanbul, Alfa Yayınları
- OLGUN, Kenan (2011), **Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları**, <http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/01-kenan-olgun.pdf>, 02.11.2016.
- ONUR, Nimet (2001), “Küresel Kültürlerin Yerel Dönüşümünde televizyon: Üç Köyde Yapılan Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı:11, Sonbahar
- OZANKAYA, Özer (1971), **Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür**, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Yay.

- OZANKAYA, Özer (1995), **Temel Toplumbilim Terimleri Sözlüğü**, Cem Yayınevi, İstanbul
- ÖNAL, Günnur (2015), **Türkiye’de Çok Partili Sisteme Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Etkenler**, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi SBE, İstanbul.
- ÖRS, Birsen (1997), “Siyasal Temsil ve Demokrasi”, **İktisat Dergisi**, Sayı: 374, Aralık
- ÖZBUDUN, Ergun (1975), **Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Yayın No: 363, Ankara
- ÖZÇELİK, M. Hakan (2010), **Atatürk Dönemi Faaliyetleri İle 1938–1960 Dönemi Hükümetlerinin Faaliyetlerinin Mukayesesi**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- ÖZER, Ahmet (1994), **Kent Yazıları**, Karşı Yayınları, Ankara
- ÖZER, İnan (1996), “Siyasal Kültür, Demokrasi ve Demokratik Değerler”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:14, Sayı:1, Temmuz
- ÖZER, İnan ve Mehmet, MEDER (2009), **Siyasal Katılma ve Seçmen Davranışı**, Ege Yayınları, İstanbul.
- ÖZGÜL, Bülent (2002), Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye’deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- ÖZİŞİK, Süleyman; (2015), Davutoğlu Erdoğan’ı Aratıyor Mu? <http://www.internethaber.com/davutoglu-erdogani-aratiyor-mu-1227704y.htm>(11.10.2016).
- ÖZKAN, Abdullah; (2016), **7 Haziran ve 1 Kasım Seçimlerinde Siyasal İletişim**, SETA Yayınları, Ankara.
- ÖZTAN, Güven Gürkan (2014), Sağın Slogan Repertuarı ve AKP, <http://bianet.org/bianet/siyaset/154375-sagin-slogan-repertuari-ve-akp>(15.10.2016).

- ÖZTÜRK, Muammer; (2014), Seçim Sloganlarının Seçmen Hissiyatına Tercüman Olma Yarışı: 30 Mart 2014 Seçimlerinin Bir Analizi, **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, Sayı 4, s.91-109.
- PARLAK, İsmet ve A. Öztürk; (2015), “2009-2015 Aralığında ‘Açılım’ Süreçlerine Yönelik Siyasi Parti Söylemleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 2, 87-114.
- SARIBAY, Ali Yaşar (1992), **Siyasal Sosyoloji**, Gündoğan Yayınları, Ankara
- SARIBAY, Ali Yaşar (2000), **Politik Sosyoloji**, İstanbul, Alfa Yayınları.
- SARTORİ, Giovanni (1996), **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş** (Çev. T. Karamustafaoğlu ve M. Turhan), Ankara, Yetkin Yayınları.
- SCHMITTER, C. Philippe (1993), Çev: L. Gönenç, **Demokrasi nedir? Ne Değildir?**, Siyasal Kitapevi, Ankara.
- ŞAYLAN, Gencay (1988), **Ordu ve Siyaset: Bonapartizmin Siyasal Kültürü**, Bahri Savcı'ya Armağan, Mülkiyeliler Birliği Vak. Yay. 7, Ankara.
- ŞENEL, Alâeddin (1996), **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- ŞENTÜRK, Hulusi (2008), **Seçmenin DNA'SI**, Okutan Yayınları, Nisan.
- SEZGİN, Ömür ve Gencay ŞAYLAN (1983), Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 7. Baskı, İstanbul.
- TANİLLİ, Server (2002), **Devlet ve Demokrasi**, İstanbul: Adam Yayınları.
- TEZCAN, Mahmut (1981), **Sosyoloji Açısından Atatürk**, Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu, Ankara.
- TEZİÇ, Erdoğan (1996), **Anayasa Hukuku, Genel Esaslar**, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- TİMUR, Taner (1997), **Türk Devrimi ve Sonrası**, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.
- TOSUN, Tanju ve G.E. Tosun (2015), Kazanımı ve Kaybedenleriyle 1 Kasım Seçimleri, **Toplum ve Demokrasi**, Cilt: 9, Sayı:19-20, 1-23.

- TOSUN, Tanju ve G.E. Tosun; “Kazananı ve Kaybedenleriyle 1 Kasım Seçimleri”, **Toplum ve Demokrasi**, 9(19-20), 1-23.
- TUNAYA, Tarık Zafer (1952), **Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952**, İstanbul.
- TUNCAY, Suavi (1996), **Parti İçi Demokrasi ve Türkiye**, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- TUNCER, Erol (2006), Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet- Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği, **Anayasa Yargısı**, Sayı 23, 167-182.
- TURAN, İlder (1986), **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, Der Yayınları, 3.Basım, İstanbul.
- TURAN, İtler (1999), “Türkiye’de Demokrasi Kültürü”, **Yeni Türkiye**, Sayı:29, Eylül-Ekim.
- TÜİK (2012), Milletvekili Genel Seçimi İl ve İlçe Sonuçları: 2011, 2007, 2002, 1999, 1995, 1991. Yayın No: 3683, Ankara: TÜİK Matbaası.
- TÜİK (2015), Siyasi Partilerin ve Bağımsızların Aldığı Oy Sayısı, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1061(21.11.2016).
- TÜRK, Hikmet Sami (1995), “Demokratik Rejimlerde Seçim Kanunları ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Kanunu Önerisi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 44 Sayı: 1, s.553-563.
- TÜRK, Hikmet Sami ve Erol TUNCER (1995), **Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi**, Yayın No:6, Ankara: TESAV Yayınları.
- TÜRKİYE GAZETESİ (2007), Erdoğan: Muhalefet Hazımsız, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a329864.aspx>(23.11.2016).
- TÜRKYILMAZ, Metin (2015), Seçim Sistemleri, <http://metinturkyilmaz.blogspot.com.tr/2015/05/secim-sistemleri.html> (15.10.2016)
- ULU, Cansu (2014), *Ahmet Davutoğlu Döneminde Türkiye Suriye İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- UNAT, Kadri (2015), Tek Parti Döneminin Son Genel Seçimi: 1943 Seçimleri ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Seçim Propagandaları, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 56, 209-248.
- UYSAL, Birkan (1984), **Siyasal Katılma ve Katılma Davranışına Ailenin Etkisi**, TODAİE, Ankara.
- ÜNLÜKAPLAN, İlter (2003), 1950 Sonrası Türkiye'de Uygulanan Genel Seçim Sistemlerinin Bireysel Tercihlerin Kolektif Tercihlere Yansıması Açısından İncelenmesi, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 11, Sayı 11, s.45-60.
- ÜSTE, Rabia Bahar (2007), Siyaset Bilimi ve Üniversite Gençliği, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 16, 201-220.
- ÜSTE, Rabia Bahar, B.Yüksel ve S. Bahar (2007), 2007 Genel Seçimlerinde Siyasal Pazarlama Tekniklerinin Kullanımı ve İzmir İli Örneği, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 15, s.213-232.
- VERGİN, Nur (2003), **Siyasetin Sosyolojisi (Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar)**, Bağlam Yayınları, İstanbul
- YAVUZ, Bülent; (2008), 2007 Anayasa Değişikliğinin Doğurduğu Tereddütler ve Çözüm Yolları, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 1-2, s.1173-1214.
- YAYLA, Atilla (2002), **Siyaset Teorisine Giriş**, 2. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara.
- YETKİN, Çetin (1997), **Atatürk'ü Başarısız Demokrasi Devrimi Serbest Cumhuriyet Fırkası**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, Ankara.
- YÜCEKÖK, N. Ahmet; (1987), **Siyasetin Toplumsal Tabanı**, A.Ü.S.B.F. Yayınları, No:565, Ankara.
- YÜZBAŞIOĞLU, Necmi (1996), Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri Ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt 4, Sayı 1-2, s.127-135.

EKLER

EK-1. 2002 Seçimlerinde AK Parti'nin Kullandığı Afiş Örnekleri

EK-1. 2002 Seçimlerinde AK Parti'nin Kullandığı Afiş Örnekleri (Devam)

GÜVENİYORUM
gençlere iş ve eğitim
imkanı verecek
tek parti AK PARTİ

Hersey**TÜRKİYE** için!

GÜVENİYORUM
esnafa, işçiye
kazandıracak
tek parti AK PARTİ

Hersey**TÜRKİYE** için!

GÜVENİYORUM
kadın haklarını
geliştirecek
tek parti AK PARTİ

Hersey**TÜRKİYE** için!

GÜVENİYORUM
hak ve özgürlükleri
koruyacak
tek parti AK PARTİ

Hersey**TÜRKİYE** için!

EK-2. 2007 Seçimlerinde AK Parti'nin Kullandığı Afiş Örnekleri

EK-3. 2015 Seçimlerinde AK Parti'nin Kullandığı Afiş Örnekleri

EK-3. 2015 Seçimlerinde AK Parti'nin Kullandığı Afiş Örnekleri (Devam)

EK-4. 2015 Seçimlerinde Milliyetçi Hareket Partisi'nin Kullandığı Afiş Örnekleri

EK-5. 2015 Seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Kullandığı Afiş Örnekleri

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad : Hacer SAYAR (ELÇİ)

Doğum Yeri ve Tarihi: Kepsut - 15/10/1987

Öğrenci Numarası :127207013

Adres :

İşyeri : Ege Vergi Dairesi Müdürlüğü – Gıda Çarşısı / Yenişehir – İZMİR

Ev: Kozağaç Mah. 282/6 Sk. No: 5 Daire:7 Buca / İzmir

E-Posta: hacerelci@mynet.com

Öğrenim Durumu:

Lisans: Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi - İşletme Bölümü (2008 - 2010)

Yüksek Lisans: Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans (2013-Devam)

İş Tecrübeleri:

Yalova Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (2009- 2014)

Gelir İdaresi Başkanlığı – Ege Vergi Dairesi Müdürlüğü (2014 – halen)